

โครงการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา
SEARCHING PROJECT OF HERBAL MEDICAL RECIPE
IN PHANG-NGA

วัฒนา จินดาพล

อิมใจ เรือนเพชร

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2537

บทคัดย่อ

โครงการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา เป็นการกระตุ้นให้เจ้าของตำรายาพื้นบ้านเกิดความรัก ความหวงแหน และเกิดความคิดในการอนุรักษ์ตำรายาพื้นบ้านที่เป็นหนังสือโบราณ ไม่ให้ถูกทำลายหรือสูญหายไป จากการสำรวจตำรายาพื้นบ้านใน 4 อำเภอ คือ เมืองพังงา ตะกั่วทุ่ง ท้ายเหมือง และ อำเภอทับปุด พบหนังสือมรดก 21 เล่ม โบราณ 1 ผูก สมุดฝรั่ง 5 เล่ม และสมุดจีน 5 เล่ม หนังสือทุกเล่มที่พบชำรุด แต่ยังมีพอที่จะศึกษาได้ พบว่ามีตำรายาที่รักษาโรคต่างๆ ซึ่งเป็นยารักษาโรคสามัญที่เกิดขึ้นได้บ่อย เช่น ยาแก้ไอ แก้ไอ แก้ปวดท้อง ยาบำรุงธาตุ ยาโรคผิวหนัง ขาง แก้หอบหืด ยารักษาโรค ยารักษาโรคสตรี ฯลฯ เป็นต้น หนังสือทุกเล่มไม่มีเลขหน้ากำกับ ไม่มีชื่อผู้แต่ง สถานที่ วันเวลาที่แต่ง แต่จากการวิเคราะห์ภาษาและลักษณะตัวอักษรที่ใช้พบว่า หนังสือทุกเล่มเป็นหนังสือที่แต่งโดยคนปักษ์ใต้ ระหว่างปี พ.ศ. 2317-2485

**SEARCHING PROJECT OF HERBAL MEDICAL RECIPE
IN PHANG-NGA**

AN ABSTRACT

BY

WATTHANA JINDAPOL

IMJAI RUANPET

**THIS RESEARCH IS FINANCIALLY SUPPORTED BY
OFFICE OF THE NATIONAL CULTURE COMMISSION
MINISTRY OF EDUCATION
THE FISCAL YEAR 1994**

ABSTRACT

The project of surveying and gathering traditional medicine recipes of Phang-Nga is to encourage folk doctors to realize and conserve their worthless treasure.

Having surveyed folk medicine recipes from 4 districts (Muang Phang-Nga, Takua Thung, Tay Muang and Thap-pud), we found "21 Nung-Sue-Bud-Kao", "a set of Bai Laan", "5 Nung-Sue-Farang" and "5 Sa-mud-Jene". All are partly damaged, but are still in good condition to study.

There is a lot of common medicine for common sicknesses such as antipyretic, anti-to cough, anti-to have a stomachache, tonic, dermopathy, a children's laryngitis, asthma, hoemorrhoids and gynecoparty.

Each recipe has no page-number, no author, no date-of-writing. But from the language used in the recipes and alphabet, we can conclude that they were writen by Southern populace between the year 1774-1942.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากหน่วยงาน และ บุคคล ต่าง ๆ ดังนี้
ศาสตราจารย์สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง ซึ่งให้คำแนะนำ
ทางด้านวิชาการ

อาจารย์วนิดา วิศุกกาญจน์ ช่วยแปลบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ และตั้งชื่อเรื่องเป็น
ภาษาอังกฤษ

เจ้าของตำราขายพื้นบ้านไทยในจังหวัดพังงาที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้ศึกษาตำราขายพื้นบ้าน
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติสนับสนุนทุนการวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคล และหน่วยงานดังกล่าวข้างต้น ตลอดจนบุคคลอื่นๆ ที่มีได้
เอ่ยนาม ณ ที่นี้ เป็นอย่างสูง

วัฒนา จินดาพล

อัมใจ เรือนเพ็ชร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่	
1 บทนำ	1
ปัญหาความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
2 องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	4
1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดพังงา	4
2. ความรู้เกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้านไทย	7
3. หนังสือโบราณที่ใช้บันทึกตำรายาพื้นบ้านในปัจจุบัน	8
4. ความเป็นมา ลักษณะตัวอักษร และอักษรวิธีที่ ใช้บันทึกตำรายา	11
5. อักษรวิธี	19
3 วิธีดำเนินการวิจัย	21
การกำหนดพื้นที่ศึกษา	22
การออกแบบสำรวจข้อมูล	22
การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	22
การวิเคราะห์ข้อมูล	23
4 ผลการสำรวจตำรายาพื้นบ้าน	24
1. ตำรับยาในหนังสือบุคคลา	24
2. ตำรับยาในสมุดจีน	52
3. ตำรับยาในสมุดฝรั่ง	58
4. ตำรับยาในใบลาน	62
5 สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	64
วิธีการดำเนินงาน	64
ผลการวิจัย	64

บทที่	เรื่อง	หน้า
	อภิปรายผล	66
	1. รูปแบบการบันทึก	66
	2. ลักษณะตัวอักษร	68
	3. ภาษาที่ใช้	72
	4. อักษรวิธี	73
	5. เนื้อหา	77
	ข้อเสนอแนะ	83
	บรรณานุกรม	84
	ภาคผนวก ก แบบเก็บข้อมูลสำราษาพื้นบ้านไทย ในจังหวัดพังงา	
	ภาคผนวก ข ตำราษาสมุนไพรรไทย	
	ภาคผนวก ค ตำราลักษณะไ้	

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาความสำคัญ

จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี รายงานว่า ประชาชน 24.6 ล้านคน ยังคงใช้ยาแผนโบราณในการดูแลสุขภาพ (พีรศิษฐ์ สมแก้ว: 2538: 12) ข้อความดังกล่าวเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่าการรักษาโรคแบบพื้นบ้านยังคงมีความสำคัญ และจำเป็นต่อการดูแลสุขภาพของประชาชนจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ การใช้ยาแผนโบราณเป็นการแสดงออกทางด้านภูมิปัญญาของชาวบ้าน ในการนำความรู้เกี่ยวกับพืช สัตว์และสารต่างๆในธรรมชาติ มาประสมประสานกันเพื่อปรุงเป็นยารักษาโรคต่างๆ โดยวิธีการทดสอบ ทดลองด้วยตัวเอง เมื่อได้รับผลสำเร็จก็จะบอกเล่าต่อกันมาโดยวิธีมุขปาฐะก่อน ต่อมาจึงมีผู้จดบันทึกไว้แล้วสืบทอดกันในหมู่ลูกหลาน ญาติมิตร สิ่งที่บันทึกไว้ได้กลายเป็นตำรายาที่สำคัญสำหรับให้คนรุ่นหลังศึกษาค้นคว้าต่อกันมา โดยเรียกสิ่งนั้นว่า “ตำรายาแผนโบราณ” ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามปรากฏว่าในปัจจุบันนี้ตำรายาพื้นบ้านได้ถูกทำลายสูญหายไปด้วยสาเหตุต่างๆ และอาจจะหมดไปได้ในที่สุด

กล่าวสำหรับจังหวัดพังงาพบว่าในท้องที่หลายอำเภอ ยังมีกลุ่มบุคคลซึ่งใช้วิธีการรักษาโรคตามแบบแพทย์แผนไทยหรือหมอพื้นบ้านอยู่จำนวนหนึ่ง โดยบุคคลเหล่านี้จะมีตำราซึ่งเป็นเอกสารโบราณไว้ในครอบครองมากบ้างน้อยบ้างตามที่เขาได้รับจากบรรพบุรุษหรือครูหมอแต่ปรากฏว่าหนังสือตำราเหล่านั้นถูกปล่อยให้ละเลยไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลหรือจัดเก็บไว้อย่างเหมาะสมและไม่ได้นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อประกอบการรักษาโรคของตนอย่างจริงจัง ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น อ่านไม่ออก, ไม่เห็นคุณค่า เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์นำมาอ่านไม่ได้ ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีความเชื่อว่าวัตถุที่ทำหนังสือนั้นเป็นตัวยาอย่างหนึ่ง หนังสือตำราบางส่วนจึงถูกเผาเพื่อเอาชี้อันนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการปรุงยา

สาเหตุต่างๆ ดังกล่าวส่งผลให้หนังสือคำรายนามถูกทำลายสูญหายเรื่อยไป อย่างน่าเสียดายยิ่ง ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วคำรายนามเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาอันยิ่งใหญ่สำหรับการแพทย์แผนไทยในปัจจุบัน ดังข่าวที่เคยเสนอให้ไต่สวนบอชว่า แพทย์ไทยหรือแพทย์ชาวต่างชาติได้เริ่มหันมาสนใจพืชสมุนไพรไทยที่เคยใช้เป็นตัวยาสาคัญๆ สำหรับรักษาโรคในสมัยโบราณ เรื่องราวเกี่ยวกับสมุนไพรและเวชกรรมไทยในอดีตได้ถูกบันทึกไว้ในคำรายนามแผนโบราณเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการปล่อยปละละเลยให้คำรายนามถูกทำลายเท่ากับเป็นการทำลายภูมิปัญญาไทยด้านการแพทย์ให้หมดไป

ด้วยความสำคัญและความจำเป็นเช่นนี้จึงเห็นควรให้มีการสำรวจและรวบรวมคำรายนามพื้นบ้านในจังหวัดพังงาเพื่อเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้มีโอกาสรู้จักและตระหนักในคุณค่ารวมทั้งได้เป็นแรงกระตุ้นให้มีการศึกษาค้นคว้าและเกิดความภาคภูมิใจในมรดกที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยเมื่อผู้เป็นเจ้าของคำรายนามได้พบเห็นงานวิจัยนี้จะเกิดความรู้สึกว่าเอกสารที่ตนมีอยู่นั้นมีประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อตนเองและสังคมจะได้เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีจนตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สำรวจหาเอกสารคำรายนามพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องที่ อำเภอเมืองพังงา อำเภอทับปุด อำเภอตะกั่วทุ่งและอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
2. จัดทำเอกสารคำรับขานานสำคัญที่เจ้าของคำรายนามใช้อยู่ในปัจจุบันและคำรายนามบางขนานที่น่าสนใจเป็นพิเศษ(ตามความเห็นของผู้วิจัย)

ขอบเขตของการวิจัย

1. สำรวจเฉพาะคำรายนามที่เป็นหนังสือโบราณ ได้แก่ โบราณ หนังสือบุคคา บุคขาว สมุดจีนและสมุดฝรั่งที่เขียนด้วยลายมือ ไม่รวมถึงหนังสือที่จัดพิมพ์ในระบบการพิมพ์สมัยใหม่
2. สำรวจเท่าที่พบเฉพาะอำเภอเป้าหมาย 4 อำเภอ คือ เมืองพังงา ตะกั่วทุ่ง ทับปุด และอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
3. คัดลอกคำรับขานที่สำคัญรวบรวมเป็นรูปเล่ม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หนังสือโบราณ หมายถึง หลักฐานที่เป็นภาษาและตัวหนังสือแต่เก่าก่อน ซึ่งสำเร็จด้วยหัตถกรรม เช่น หนังสือใบลาน หนังสือบุค สมุดจีนและสมุดฝรั่ง
2. คำราชาศัพท์ หมายถึง หนังสือโบราณ ที่บันทึกคำรับยาต่างๆ ไว้
3. คำรับยา หมายถึง ส่วนประกอบต่างๆ ของยาขนานใดๆ วิธีการปรุงยา การนำไปใช้รักษาโรค ตลอดจนคำอธิบายอื่นๆซึ่งเกี่ยวข้องกับยาขนานนั้นๆ
4. คำรับยาที่สำคัญ หมายถึง คำรับยาขนานใดๆ ซึ่งผู้เก็บรักษายังใช้ในการรักษาโรคอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

บทที่ 2

องค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ตำราชาติบ้านไทย เป็นมรดกทางภูมิปัญญาไทยที่บรรพบุรุษสะสมไว้โดยปรากฏเป็นหนังสือโบราณทั้งที่เป็นสมุดข่อยและใบลาน เอกสารเหล่านี้มีทั้งที่บันทึกด้วยอักษรไทยและอักษรขอมซึ่งปัจจุบันมีผู้อ่านอักษรโบราณได้น้อย เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในการศึกษาตำราชาติบ้านไทยในจังหวัดพังงา จำเป็นต้องให้ความรู้ประกอบในหัวข้อต่อไปนี้คือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดพังงา ความรู้เกี่ยวกับตำราชาติไทย หนังสือโบราณที่ใช้บันทึกในตำราชาติ ความเป็นมาและลักษณะของตัวอักษรที่บันทึก ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดเรียงลำดับไปที่หัวข้อ

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดพังงา

พังงาเป็นจังหวัดที่อยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 839 กิโลเมตร เป็นดินแดนที่มีภูเขาตลบจับซ้อนมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่นเกาะปันหยีเขาพิงกัน เกาะสิมิลันและเกาะสุรินทร์ เป็นต้น คำขวัญของจังหวัดพังงาคือ “แร่หมื่นล้าน บ้านกลางน้ำ ถ้ำงามตา ภูเขาแปลกแมกไม้จำปูน เพิ่มพูนทรัพยากร”

1.1. ประวัติศาสตร์ของจังหวัดพังงา

พ.ศ. 2352 พม่ายกกองทัพมาตีเมืองถลาง เมืองตะกั่วป่าและเมืองตะกั่วทุ่ง แยกผู้คนจากเมืองคังถ้าวอพยพไปอยู่ที่ปากน้ำพังงา รัชกาลที่ 2 จึงโปรดให้รวบรวมผู้คนตั้งเป็นเมืองขึ้น เรียกว่า “เมืองถลางที่พังงา”

พ.ศ. 2367 ใ้ค้อพยพผู้คนกลับเมืองถลางตามเดิม สำหรับผู้คนที่เหลืออยู่ที่เมืองพังงา รัชกาลที่ 3 โปรดให้พระยาบริรักษ์ภูธร(กลับ) เป็นเจ้าเมืองปกครองพังงาได้ 3 ปี มีความคิดโปรดให้เรียกตัวเข้ากรุงเทพฯ เมืองพังงาจึงว่างเจ้าเมืองปกครอง

พ.ศ. 2382 พระยาบริรักษ์ภูธร (แสง) เจ้าเมืองไทรบุรีได้เป็นเจ้าเมืองพังงา และได้ยกฐานะเมืองพังงาเป็นเมืองโทขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

พ.ศ.2404 พระยาบริรักษ์ภูธร(แสง)ถึงแก่กรรมโปรดให้พระยาภักคิณูจิต(งา) เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพังงา พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาบริรักษ์ภูธร ถศฐานะเมืองพังงาเป็นเมืองตรี ยกเมืองตะกั่วป่าขึ้นเป็นเมืองโท(เป็นไปตามฐานะของเมืองเพราะเจ้าเมืองพังงาสมัยนั้นเป็นหลานของเจ้าเมืองตะกั่วป่า)

พ.ศ. 2435 รัชกาลที่ 5 โปรดให้มีการปฏิรูปการปกครอง โดยการจัดแบ่งส่วนราชการเป็นกระทรวงอินทิวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมดจากสมุหเทศาภิบาลไปขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. 2437 ได้จัดหัวเมืองต่างๆ เป็นมณฑล เมืองพังงาขึ้นกับมณฑลภูเก็ต

พ.ศ. 2453 รัชกาลที่ 6 โปรดให้เปลี่ยนจากการเรียกเมืองเป็นจังหวัด เมืองพังงาจึงเปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดพังงามาจนถึงปัจจุบัน

1.2 ขนาดและที่ตั้ง

พังงาเป็นจังหวัดในกลุ่มภาคใต้ตอนบน ตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตกของประเทศไทย ระหว่างเส้นละติจูด 8 องศา 27 ลิปดา 52.5 พิลิปดาเหนือกับลองจิจูด 98 องศา 32 ลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานคร 839 กิโลเมตร รวมพื้นที่ 4,170.895 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,606,809.375 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับจังหวัดระนอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและกระบี่
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดภูเก็ต
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย

1.3 ลักษณะภูมิประเทศและการคมนาคม

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีภูเขาทอดตัวไปตามแนวเหนือใต้ พื้นที่ราบมีน้อยจะอยู่ตามชายฝั่งทะเลมีลักษณะแคบยาวและเว้าแหว่งชายฝั่งทะเลเป็นป่าชายเลนค่อนข้างอุดมสมบูรณ์และมีมากที่สุดในประเทศไทย คือ มีจำนวนถึง 222,663 ไร่ (ป่าชายเลนพังงา: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพังงา:2537) นอกจากนี้ยังมีเกาะเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด มีเกาะสำคัญซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอ คือ เกาะยาว เกาะต่างๆ บางแห่งจะไม่มีประชากรอาศัยอยู่ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด

จากลักษณะภูมิประเทศคังถ่าว จังหวัดพังงาจึงมีการคมนาคม 2 ทาง คือ ทางบกและทางน้ำ ทางบกจะมีถนนเชื่อมโยงกันทั่วทุกตำบลอำเภอและหมู่บ้าน ส่วนการคมนาคมทางน้ำนั้น จะอยู่ตามเกาะต่างๆ เช่นเกาะยาว เกาะปันหยี เป็นต้น พังงามีแม่น้ำที่สำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำพังงาและแม่น้ำตะกั่วป่า

1.4 การปกครอง

จังหวัดพังงาแบ่งการปกครองเป็น 8 อำเภอ คือ เมืองพังงา ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า ทับปุด ท้ายเหมือง คุระบุรี กะปง เกาะยาว มีเทศบาล 2 แห่ง สุขาภิบาล 7 แห่ง ตำบลนอกเขตเทศบาล 46 ตำบล ในเขตเทศบาล 2 ตำบล มีหมู่บ้าน 307 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 82.19 และอาศัยอยู่ในชนบท

1.5 ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

ความเป็นอยู่ของประชากรส่วนใหญ่ค่อนข้างเป็นสังคมเมืองมากขึ้นในชนบท โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ คือ อยู่รวมกันทั้ง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก หลาน แต่มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น คือ เมื่อแต่งงานจะย้ายออกไปสร้างบ้านเป็นครอบครัวใหม่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมแบบลงแรงร่วมกันเริ่มหมดไป มีการจ้างแรงงานเข้ามาแทนที่ ค่าแรงวันละ 100 บาทขึ้นไป คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านเริ่มอพยพไปทำงานในเมืองและต่างจังหวัดเนื่องจากมีการศึกษาสูงขึ้นทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้

1.6 สภาพทางค่านิยมธรรม

วัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นแบบเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ ได้แก่ การทำบุญในวันสำคัญตามประเพณีของชาติ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง และวันสำคัญทางศาสนา ไม่พบวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นของจังหวัดพังงาโดยเฉพาะ ยกเว้นกลุ่มของผู้มีเชื้อสายจีนจะมีประเพณีที่เด่นชัดคือเทศกาลไหว้เจ้าและกินผัก ประชากรส่วนหนึ่งมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น การทรงเจ้าเข้าผีเพื่อรักษาโรค หรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะบางประการ สิ่งเหล่านี้ยังปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปทั้งในชนบทและในเมือง

2. ความรู้เกี่ยวกับคำราชาศัพท์บ้านไทย

คำราชาศัพท์บ้านของไทยแต่โบราณส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากคัมภีร์ต่างๆ ของอินเดียโบราณ ซึ่งเชื่อกันว่า หมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นผู้แต่งไว้ คำราชาต่างๆ ของไทยมีหลักฐานปรากฏที่วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดให้แพทย์หลวงและคณาจารย์ทางเวชศาสตร์ทั้งหลายรวบรวมจากทั่วพระราชอาณาจักรแล้วตรวจสอบ เมื่อทรงเห็นว่ามิสมรรถคุณและเชื่อถือได้ จึงโปรดเกล้าให้จารึกไว้บนแผ่นศิลา ตีลงในบริเวณกำแพงแก้ว และซุ้มเสาศ่างๆ ในวัดพระเชตุพลวิมลมังคลารามนั้น ซึ่งมีปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้

คัมภีร์ต่างทางการแพทย์แผนโบราณมีจำนวนมากดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 คัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัย เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงการค้นหาต้นเหตุแห่งไข้วินิจฉัยโรคตรวจโรค หรือพยากรณ์โรค

2.2 คัมภีร์โรคนิทาน กล่าวถึงการตายของบุคคลโดยปัจจุบันกรรมและปัจจุบันโรคและบุคคลตายโดยโบราณกรรมและโบราณโรคกล่าวถึงธาตุทั้งสี่ ขาด เหลือ พิการ แดก และยาที่ใช้รักษา

2.3 คัมภีร์ธาตุวิภังค์ กล่าวถึงธาตุทั้งสี่ ขาด เหลือ พิการ แดก และยารักษาถอนพิษกล่าวถึงรศยา 4 รศ การเก็บยาตามฤดูกาลสาม

2.4 คัมภีร์ธาตุวิจารณ์ กล่าวถึงธาตุทั้งสี่พิการ อุดสามเกิดโรคและการรักษา อุดสี่เกิดโรคและการรักษา อุดหกเกิดโรคและการรักษา มูลเหตุของโรคสามประการ กำหนดวันเวลาที่ออกไข้เหตุที่ทำให้มีโรคมักเกิด 6 ประการ โทษห้ามผู้ใช้พึงเว้น 11 ประการ กำลังของโรค วัชทั้งสาม ยาแปลครส

2.5 คัมภีร์ธาตุบรรจบ ว่าด้วยมหาภูตรูป ลักษณะของอุจจาระ โรคอุจจาระธาตุ กล่าวถึงอุจจาระธาตุ มีลักษณะหยาบและละเอียด อุจจาระมีสีต่างๆ สีดำ สีแดง สีเขียว และสีขาวคั่งมูลแอม มูลไก่อ มูลเต่า

2.6 คัมภีร์โรคติสาร กล่าวถึงอริณโรค ธาตุอติสาร อติสารโรคและยารักษา

2.7 คัมภีร์ปฐมจินคา ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของมนุษย์ เรื่องโลหิตของสตรี ลักษณะน้ำนมมีโทษ 3 ประการ

2.8 คัมภีร์ชวคาน กล่าวถึงเรื่องลมต่างๆ ในร่างกายมนุษย์

2.9 คัมภีร์กระษัย กล่าวถึงเส้นต่างๆ

2.10 คัมภีร์ตักศิลา ว่าด้วยเรื่องไข้ต่างๆ นานมของสตรี ชีพจร ธาตุทั้งห้า ปวง
ทั้งแปด โรคกุมารต่างๆ

2.11 คัมภีร์ปฏิสนธิกุมาร ว่าด้วยครรภ์รักษา ครรภ์ประสูติ ยาสำหรับกุมาร
ลักษณะต่างๆ ของชาว

2.12 คัมภีร์เตริจ ว่าด้วยลักษณะของชาวทั้งเจ็ด ลักษณะของภูมิภาคต่างๆ
(เชื้อแบคทีเรียต่างๆ ที่ทำให้เกิดเจ็บไข้) ลักษณะของธาตุสี่

นอกจากคัมภีร์ ที่กล่าวมาแล้วยังมีคัมภีร์อื่นอีกจำนวนมากในระบบตำรายาพื้นบ้าน
ของไทยซึ่งครอบคลุมระบบการรักษาโรคต่างๆของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเกือบครบถ้วนเช่นเดียวกับ
ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการรักษาโรคของไทยได้อย่างดี

8. หนังสือโบราณที่ใช้บันทึกตำรายาพื้นบ้านในปัจจุบัน

ตำรายาพื้นบ้านจะบันทึกไว้ในหนังสือโบราณซึ่งมีต้นฉบับตัวจารและตัวเขียน
หนังสือประเภทนี้ มีอยู่ 2 ชนิด คือ หนังสือโบราณประเภทใบลาน หรือหนังสือใบลาน
และหนังสือโบราณประเภทกระดาษ

8.1 หนังสือโบราณประเภทใบลาน หรือหนังสือใบลาน

หนังสือโบราณประเภทใบลาน หรือหนังสือใบลาน เป็นหนังสือโบราณ
ประเภทหนึ่งซึ่งจารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน เหตุที่นิยมนำใบลานมาจารหนังสือ
เพราะใบลานแข็งแรงทนทาน

ลาน เป็นต้นไม้ป่ามีลักษณะคล้ายต้นตาล ใบลานที่จะนำมาใช้จารหนังสือต้องเป็น
ใบที่ไม่แก่จัด เมื่อตัดใบลานลงมาจากต้นแล้ว ต้องตัดปลายใบออกจะได้ลานยาวประมาณ
50-70 เซนติเมตรปล่อยให้ไว้ให้ถูกแดดและน้ำค้างเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน จึงเก็บมัดรวมกันเป็น
ห่อใหญ่ๆ ห่อหนึ่งเรียกว่า 1 ซอง มีประมาณ 2,000 ใบ คนโบราณจัดลำดับมาตราลานไว้
ดังนี้

2 ใบ	=	1 ก้าน
50 ก้าน	=	1 แหนบ
20 แหนบ	=	1 ซอง

ใบลานที่ใช้มีชื่อเรียกแตกต่างกันตามการใช้งาน คือ ลานหนึ่ง ลานสอง ลานสาม ลานสี่ ลานห้า ลานหก ลานจัว ลานเส้น ลานตลาดและลานหนังสือ เป็นต้น ลานหนังสือจะเป็น ลานที่มีขนาดกว้างกว่าลานอื่นๆ เพราะมีขนาดเหมาะกับการที่จะนำมาจารหนังสือ โดยทั่วไป จะมีขนาดกว้างประมาณ 6-8 เซนติเมตร เมื่อคัดเลือกลานได้ตามที่ต้องการแล้ว จะนำมา เขียนก้านออก ลานที่เขียนแล้วจะมีลักษณะเป็นที่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาวมากกว่าความกว้าง หลายเท่าตัว โดยเฉลี่ยกว้าง 4-8 เซนติเมตร ยาวประมาณ 50-75 เซนติเมตร เรียงลานที่ เขียนก้านออกแล้วซ้อนกัน 20-30 ใบ ชนม้วนให้กลมเช่นน้ำ 1 คืบหรือคืบในน้ำขาวข้าว(ภาค เหนือ) แล้วนำมาผึ่งลมไว้ให้แห้ง จึงคัดออกจากม้วนเช็ดทำความสะอาดแล้วนำมาซ้อนเรียง กันไว้เป็นมัดๆ ประมาณ 500 ใบต่อหนึ่งมัด ตัดแต่งให้ได้ขนาด แล้วเจาะรูที่มุมบนด้าน ซ้ายหรือตรงกลางใบ เรียกว่า แหวงลาน แล้วนำไปอบหรือปล้ยทิ้งไว้ให้แห้งเองก็ได้ ใบ ลานแต่ละมัดเรียกว่า 1 ก๊ับ เมื่อแห้งดีแล้วก็นำใบลานแต่ละก๊ับมาตากแต่งอีกครั้งหนึ่งให้เรียบ เสมอกันทั้งสี่ด้าน เสร็จแล้วแกะออกจากก๊ับทำความสะอาดโดยการใส่ทรายละเอียดคั่วหรือ ตากแดดให้ร้อนจัด โรยลงบนใบลาน ใช้ลูกประคบลูบไปมาให้ผิวลานเรียบ ใช้ผ้าแห้งเช็ด ทำความสะอาด แล้วใช้เหล็กแหลมเผาไฟเจาะตรงช่องที่แหวงไว้ในตอนแรก จัดใบลานเข้าผูก ผูกหนึ่งมีประมาณ 24 ใบ เพื่อไว้ใช้จารหนังสือต่อไป

วิธีการใบลาน ก่อนจารต้องนำใบลานมาตีเส้นบรรทัดก่อน โดยลานใบหนึ่งๆ นิยมให้มี 5 บรรทัด แล้วจึงนำไปจารตัวหนังสือโดยใช้เหล็กจาร ในใบลานแต่ละใบสามารถ จารได้ทั้ง 2 ด้าน เมื่อจารข้อความแล้ว จะใช้เขม่าไฟผสมกับน้ำมันยางลูบหน้าลานให้ทั่ว เขม่า ไฟสีดำจะตกลงในร่องลายเส้นอักษรนั้น แล้วจึงใช้ทรายร้อนโรยลงบนหน้าลาน เพื่อทำความสะอาดซึ่งเมื่อทำความสะอาดแล้วจะปรากฏเฉพาะลายเส้นคำในร่องตัวหนังสือเท่านั้น ใบลาน ที่จารแล้วจึงนำไปผูก สายเชือกที่ผูกเรียกว่า “สายสนอง” ในภาคกลางจะผูกด้านซ้ายมือแต่ ทางภาคใต้ที่พบจะเจาะตรงกลางใบ(พบที่จังหวัดพังงา)นอกจากนั้นจะต้องมีใบลานอีก 2-5 ใบ เพื่อทำปกหน้าและปกหลังของใบลานทุกผูกด้วย

3.2 หนังสือโบราณประเภทกระดาษ

หนังสือโบราณประเภทกระดาษในภาคใต้เรียกว่าหนังสือบุก มีลักษณะแบบเดียวกันกับสมุดข่อยของภาคกลาง คือ เป็นกระดาษยาวๆ พับสลับกลับไปกลับมา มิได้เย็บเป็นเล่มเหมือนหนังสือปัจจุบัน จะทำให้หน้าบางกว้างยาวเท่าไรขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2525 : 3941-3944) กล่าวว่า คำว่า “บุก” น่าจะมาจากคำสันสกฤตว่า “ปุสตก” ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “โปสตก” หมายถึง หนังสือ ผ้า เปลือกไม้ รูปปั้นในภาษาชวามาลายู มีคำว่า PUSTAKA หมายถึงหนังสือทุกประเภท นอกจากนั้นยังมีคำสันสกฤตอีกคำหนึ่ง คือ “ปฏ” หมายถึงการพับซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของหนังสือบุก คือ พับเช่นกัน และมีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งของชาวใต้ น่าจะออกเสียงจาก “สมุด” เป็น “มุด” และกลายเป็น “บุก” ในที่สุด หนังสือบุกมี 2 ประเภท คือ บุกคำ และบุกขาว

การทำหนังสือบุก หนังสือบุกทำด้วยเปลือกข่อย หรือเดากฤษณา เปลือกข่อยสำหรับใช้ทำหนังสือบุกนั้น จะเอาสีเขียวซึ่งเป็นเปลือกนอกออกก่อนแล้วนำมาบดหรือตำให้ละเอียดผสมกับยางไม้ที่เมือกเหนียวคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วเทลงในพิมพ์ใช้ลูกกลิ้งรีดให้เรียบสนิท ทิ้งไว้ 1 วัน 1 คืน เมื่อครบกำหนดแล้ว แคะออกจากพิมพ์นำไปผึ่งแดดให้แห้งสนิท ความหนาของแผ่นกระดาษจะกำหนดเองตามความต้องการของผู้ใช้ แล้วใช้ลูกสะบ้าขัดผิวหน้ากระดาษให้เรียบเสมอกัน จะได้เป็นเนื้อกระดาษสีขาว ใช้ทำบุกขาว ถ้าต้องการให้ได้สีคำ ก็ใช้กาบมะพร้าวหรือใช้กาบหมากเผาไฟ แล้วใช้ถ่านหรือเขม่าผสมกับน้ำข้าวทาหน้ากระดาษชั้นสุดท้ายใช้ลูกสะบ้าขัดอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้กระดาษสีคำใช้ทำบุกคำ ถ้าต้องการใช้กระดาษขาวมากๆ จะใช้ยางไม้เป็นตัวเชื่อมกระดาษเข้าด้วยกัน ให้อยาวตามความต้องการ แล้วจึงพับเป็นรูปเล่ม ด้านบนและด้านล่างจะทำเป็นปก โดยใช้บุกหลายๆ แผ่นซ้อนกันแล้วติดด้วยขอบปกทั้งสี่ริมจะได้หนังสือบุกเพื่อใช้บันทึกต่อไป

การเขียนหนังสือบุก หนังสือบุกจะเขียนด้วยปากไก่อ่ บุกขาวจะใช้หมึกคำหรือสีคำเขียน ในสมัยก่อนชาวภาคใต้นิยมใช้ลูกสมอป่าดัมแข่งขันนำหอยฝาค่นามาเขียน สมัยต่อมาจึงใช้หมึกจีนเขียน ส่วนบุกคำจะเขียนด้วยสีขาว สีเหลือง สีแดง หรือสีทอง สีขาวใช้ดินสอสีขาวอย่างละเอียดอ่อนหรือ สีขาวจากเปลือกหอยมุก สีเหลืองใช้รง หรือหรดาล อักษรที่ใช้ในการบันทึกในหนังสือบุกมี 3 แบบคือ

1. อักษรขอมล้วน ส่วนใหญ่เป็นพวกเวทมนตร์คาถา หรือธรรมะ
 2. อักษรไทยล้วน ใช้บันทึกวรรณกรรมทั่วไป เช่น นิทาน นิยาย ตำนาน คำร่าย
 ยา ฯลฯ และส่วนใหญ่มักจะเป็นบุคชา

3. อักษรขอมแทรกไว้ในอักษรไทยเป็นตอนๆ มักเป็นคาถาหรือคำประพันธ์
 ความเชื่อเกี่ยวกับการบันทึกอักษร ชาวภาคใต้มีความเชื่อว่าการบันทึกอักษรใน
 หนังสือไม่ควรไม่ผิด เพราะการเขียนผิด 1 ตัวอักษรจะเกิดบาปกรรมถึงกับไม่ใหญ่ในป่า
 หิมพานต์หักล้ม 1 ต้น ถ้าเผชิญผิดมิให้จิตใจ งาม ชุค ถบ แต่ผู้เขียนต้องทำวงกลมเอาไว้อย่าง
 บรรจงรอบคำผิด เรียกจุดคำหน้าว่า “พระธรรมผิด” ใครพบเห็นอาจสักการบูชา “พลี” ของ
 ชิ้นส่วนนั้นมาทำเป็นเครื่องรางของขลังให้เกิดความแคล้วคลาดปลอดภัย

การเขียนหนังสือนิยมเขียนได้เส้นบรรทัดถือว่าเป็นการยำเกรงต่อผู้มีพระคุณ
 โดยถือเส้นบรรทัดเป็นครุฑถ้าเขียนบนเส้นบรรทัดถือว่าเป็นการลบหลู่หรือตีเสมอครูบาอาจารย์

4. ความเป็นมา ลักษณะตัวอักษร และอักษรวิธีที่ใช้บันทึกคำร่าย

ลักษณะอักษรที่ใช้บันทึกคำร่าย โดยทั่วไปมี 2 แบบ คือ อักษรไทยปนอักษร
 ขอมและอักษรไทยล้วน อักษรทั้ง 2 แบบ มีความเป็นมาและลักษณะเฉพาะ ดังนี้

4.1 อักษรขอม อักษรขอมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อักษรธรรม ซึ่งในสมัยโบราณจะ
 ใช้บันทึกคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ลักษณะตัวอักษรจะคล้ายๆ กับเขมรในปัจจุบัน แต่
 อักษรวิธีจะแตกต่างกัน การเขียนอักษรขอมจะมีอักษรวิธีอยู่ 2 แบบ คือ ขอมไทยและขอมบาลี
 ขอมไทยจะใช้อักษรวิธีแบบไทย ขอมบาลีจะใช้อักษรวิธีแบบบาลี ยอร์ช เซเคต์ ได้วิเคราะห์
 ว่า อักษรขอมแท้จริงคืออักษรอินเดียได้ โดยเข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนา จึงทำให้อักษรเหล่านี้
 แพร่หลายในกัมพูชา ชาว สุมาตรา รวมทั้งไทยด้วย ตัวอักษรขอมที่ใช้ในประเทศไทยมี
 2 แบบ คือ ขอมบรรจง และขอมหวัด ตัวอักษรที่จารในใบลาน หรือที่เขียนในหนังสือบุคมี
 41 ตัว แบ่งเป็นสระ 8 ตัว พยัญชนะ 33 ตัว ดังนี้

อักษรขอมที่จารลงในใบลาน

อักษร ๔๑ ตัว แบ่งเป็น

สระ ๘ ตัว พยัญชนะ ๓๓ ตัว

สระ ๘ ตัว สำหรับใช้นำหน้าคำ คือ -

อะ อา อิ อี อุ อู เอ โ
 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓

สระ ๘ ตัว สำหรับใช้ประกอบกับพยัญชนะต่างๆ ไป คือ -

𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 𑀓 (ะ ประกอบกับอักษรทุกตัว ให้อ่านออกเสียงมี ะ)

สระผสมอีก ๒ ตัว คือ - อี อู 𑀓 𑀓 (ออกเสียง อี อู)

พยัญชนะวรรค ๒๕ ตัว พยัญชนะ อวรรค ๘ ตัว คือ -

กวรรค	กะ	ขะ	คะ	ฆะ	งะ
	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓
จวรรค	จะ	ฉะ	ชะ	ฌะ	ญะ
	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓
ฎวรรค	ฎะ	ฐะ	ฑะ	ฒะ	ณะ
	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓
ตวรรค	ตะ	ถะ	ทะ	ธะ	นะ
	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓
ปวรรค	ปะ	ฝะ	พะ	ภะ	มะ
	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓	𑀓

4.2 อักษรไทย ไทยเริ่มประดิษฐ์อักษรขึ้นใช้เองนับได้ตั้งแต่ พ. ศ. 1826 เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย เริ่มคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น อักษรในสมัยนั้นมีพยัญชนะ 39 ตัว สระ 20 ตัว วรรณยุกต์ 2 เครื่องหมาย คือ เอก กับ โท และตัวเลข 6 ตัว

รูปแบบอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง

ด _ก	อ _ข	อ _ช	ด _ค
ต _ค	ฆ _ฆ	ง _ง	จ _จ
ฉ _ฉ	ช _ช	ซ _ซ	ญ _ญ
ญ _ญ	ช _ช	ฉ _ฉ	ญ _ญ
ก _ก	ข _ข	ค _ค	จ _จ
ต _ค	ด _ก	ท _ท	ช _ช
น _น	บ _บ	ป _ป	ผ _ผ
ฝ _ฝ	พ _พ	ฟ _ฟ	ภ _ภ
ม _ม	ย _ย	ร _ร	ล _ล
ว _ว	ศ _ศ	ษ _ษ	ส _ส
ฮ _ฮ	ฬ _ฬ	อ _อ	โ _โ

เ _เ	ว _ว	อ _อ	อ _อ
อ _อ	อ _อ	อ _อ	อ _อ
เ _เ	เ _เ	เ _เ	เ _เ
เ _เ	เ _เ	เ _เ	อ _อ
เ _เ	อ _อ	อ _อ	อ _อ
เ _เ	อ _อ	เ _เ	เ _เ
เ _เ	เ _เ	เ _เ	เ _เ
เ _เ	เ _เ	เ _เ	เ _เ

ลักษณะอักษรวิธีที่สำคัญในสมัยพ่อขุนรามคำแหง คือ การเขียนสระ และพยัญชนะอยู่ในบรรทัดเดียวกัน หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว อักษรไทยก็ได้พัฒนามาสู่รูปแบบอักษรปัจจุบัน โดยผ่านยุคสมัยต่างๆ เป็นลำดับดังนี้

4.2.2 อักษรไทยสมัยพระเจ้าบรมโกศ(พ.ศ. 2279) เป็นอักษรที่วิวัฒนาการมาจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีพยัญชนะ 44 ตัว เท่ากับสมัยปัจจุบัน มีสระ 33 รูป

พยัญชนะอักษรไทยย่อ พ.ศ. 2279

ด	ฉ	ช	ค
ค	ข	ง	จ
ฉ	ช	ซ	ฅ
ญ	ฎ	ฏ	ฏ
ฃ	ฅ	ฆ	ค
ด	ก	ก	ง
ข	ช	ช	ฅ
ฅ	ฃ	ฃ	ก
น	ย	ร	ล
ว	ศ	ษ	ส
น	น	อ	อ

สระอักษรไทยย่อ พ.ศ. 2279

ั	ุ	ู	ุ
ึ	ึ	ึ	ึ
	ึ		ึ
	ึ	ึ	ึ
	ึ-ึ		ึ-ึ
	ึ-ึ		ึ-ึ
ึ	ึ		
ึ	ึ	ึ	ึ

4.2.3 อักษรไทยสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2317) มีการปรับปรุงลักษณะตัวอักษรให้เรียบง่ายคล้ายปัจจุบันมากขึ้น แต่มีพยัญชนะเพียง 41 รูป ไม่มี ค ฑ และ ฮ สระมี 22 รูป เป็นการถ่ายแบบอักษรมาจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พยัญชนะสมัยธนบุรี พ.ศ. 2317

ก	ข	ฃ	ค
	ฅ	ฉ	จ
ฉ	ช	ฌ	ฎ
ฏ	ฐ	ฑ	ฒ
	ณ	ด	ด
ด	ก	ท	ธ
น	บ	ป	ผ
ฝ	พ	ฟ	ภ
ม	ย	ร	ล
ว	ศ	ษ	ส
ห	ฬ	อ	

สระสมัยธนบุรี พ.ศ. 2317

ะ	า	า	า
เ	เ	เ	บ
เ	เ		แ
	โ		อ
	เีย		เีย
	ว		เีย
อ	ก		
า	โ	เ	เ

4.2.4 อักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2357) อักษรสมัยนี้คล้ายกรุงธนบุรี เพียงแต่ปรับอักษรบางตัว คือ ก, ข, ฉ, ฎ, ฬ, และเพิ่ม ฮ เข้ามา สระก็มีเพิ่มมากขึ้นกว่า สมัยกรุงธนบุรี

พยัญชนะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ก	ข	ฃ	ค
ฅ	ฆ	ง	จ
ฉ	ช	ฌ	ฎ
ญ	ฎ	ฏ	ฐ
ด	ต	ถ	ด
ด	ก	ท	ธ
น	บ	ป	ฝ
ฝ	พ	ฟ	ภ
ม	ย	ร	ล
ว	ศ	ษ	ส
ห	ฬ	อ	ฮ

สระสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ะ	า	า	า
ะ	ะ	า	า
เ	เ	แ	แ
โ	โ	เ	อ
เ	เ	แ	เ
า	า	า	า
า	า	า	า
า	า	า	า

4.2.5 อักษรไทยสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2485) รูปแบบ
อักษรไทยเหมือนสมัยปัจจุบันมาก แต่พิเศษออกไป คือ ได้ยกเลิกการใช้พยัญชนะ 13 ตัว
คือ ก , ก , ข , ฉ , ฉ , ฉ , ฐ , ฑ , ฒ , ฌ , ษ , ฬ, และยกเลิกการใช้สระ 5 ตัว คือ โ

รูปอักษรไทยสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม พยัญชนะ พ.ศ. 2485

ก	ข	ค	ค
	ฌ	ง	จ
ฉ	ช	ซ	
ฌ			ค
ค	ฌ	ก	ค
ฌ	บ	ป	ผ
ผ	ฟ	ฟ	ภ
ม	ย	ร	ล
ว		ส	
ห		อ	ฮ

รูปอักษรไทยสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม สระ พ.ศ. 2485

โ	า	า	า
ะ	ะ	ะ	ะ
เ-ะ	เ	เ-ะ	เ
โ-ะ	โ	โ-ะ	อ
เ-ะ	เ	เ-ะ	เ
โ-ะ	โ	โ-ะ	อ
เ-ะ	เ	เ-ะ	เ
โ-ะ	โ	โ-ะ	อ
เ-ะ	เ	เ-ะ	เ
โ-ะ	โ	โ-ะ	อ

4.2.6 อักษรไทยปัจจุบัน การใช้อักษรไทยปัจจุบันเริ่มขึ้นเมื่อได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ให้ใช้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เป็นแบบมาตรฐานในการเขียนหนังสือไทย จนกระทั่งถึง ปี พ.ศ.2525 ได้ยกเลิกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับดังกล่าวและให้ใช้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 เป็นมาตรฐานในการเขียนหนังสือไทยที่ได้ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้

5. อักษรวิธี

อักษรวิธีในหนังสือโบราณแบ่งได้ดังนี้

5.1 การเขียน มีกฎเกณฑ์ที่ไม่แน่นอน โดยทั่วไปจะบันทึกตามสำเนียงท้องถิ่น เช่น

งู	บันทึกเป็น	งูว
กอก	“	เกาะ
เหม็น	“	หมิน

5.2 การใช้พยัญชนะ สระและวรรณยุกต์ มีการใช้ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับความรู้ของผู้บันทึกแต่ละคน ได้แก่

5.2.1 การใช้พยัญชนะมักใช้ปะปนกันโดยคำเดียวกันสามารถใช้พยัญชนะได้หลายตัว เช่น

ใส่	เขียนเป็น	โสรย	ไสย
ให้	“	โหย	โห
เยี้ยว	“	ญ็ี้ยว	เยี้ยว

5.2.2 นิยมใช้พยัญชนะต้นและตัวสะกดตรงตามมาตรา

5.2.3 มักใช้พยัญชนะตัว ร ฎ เป็นตัวสะกดในแม่กน แทน กน

5.2.4 ตัวควบกล้ำกับ ร นิยมใช้ ฤา แทน

5.2.5 คำว่า พระ ย่อเป็น ๗

5.3 การใช้สระ

5.3.1 สระ ใ และ ใ นิยมเขียนโดยใช้ ัย ตาม เช่น โพลย

- 5.3.2 คำที่ใช้ไม้หันอากาศจะใช้อักษรหัน คืออักษรซ้อนกัน 2 ตัวแทน
เช่น นกก หมายถึง นัก พนน หมายถึง พัน
- 5.3.3 คำที่ใช้สระอว มักลดรูปไม้หันอากาศ เช่น มัว เขียน ม่ว
- 5.3.4 สระเออะ เออ ที่มีตัวสะกดนิยมใช้ เอี เช่น
เงิน เขียน เงิน
เคิน “ เคิน
- 5.3.5 ฝนทอง (‘) และพินหนู (“) ใช้เขียนคำที่ประวิสรรชนีย์ หรือ
สระออกศรูป เช่น
จะ เขียน จ’ หรือ จ”
พอ “ พ’ หรือ พ”
- 5.3.6 เครื่องหมายหันอากาศ () ใช้ใส่เกือบทุกคำ เช่น
แด้ง หมายถึง แดง
ห้าย “ หาย
ค้าย “ คาย
อ้าย “ ยา

5.3.7 เครื่องหมายที่นิยมใช้ คือ

1. ๑ ใช้เมื่อจบคำรับยาแต่ละขนาน
2. ใช้กับคำที่เรียงกัน หรือใช้ต่อเนื่องกัน เช่น

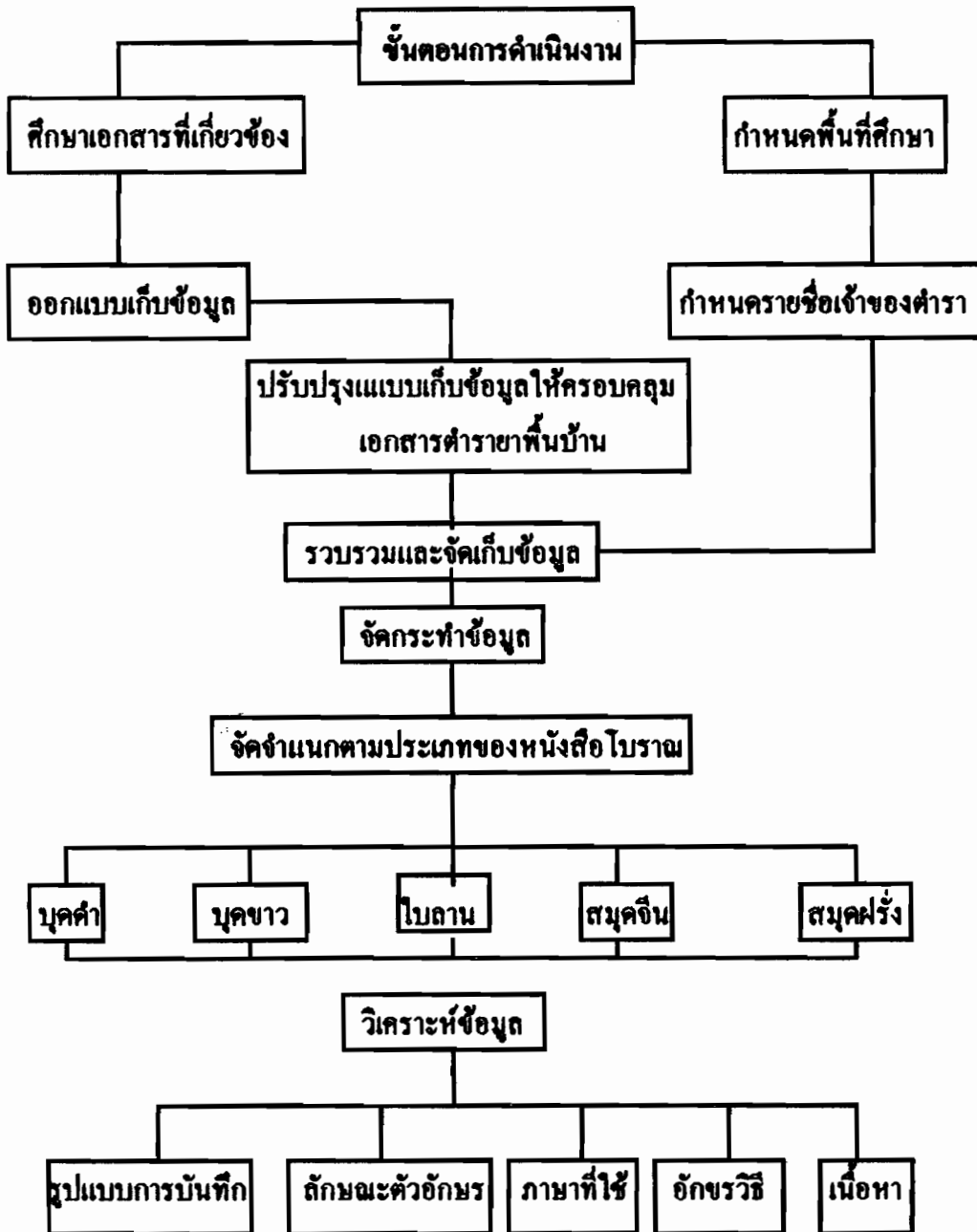
เคือน	1		แดง
	2	จันทน์	
	3		ขาว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการสำรวจข้อมูลเอกสารคำราชาศัพท์ในบ้านในจังหวัดพังงาได้กำหนดวิธี

การศึกษาค้นคว้าไว้ดังแสดงไว้ในแผนภูมิ

รูปที่ 1 ขั้นตอนการศึกษา

การกำหนดพื้นที่ศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้(รูปที่1) เริ่มจากการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อ กำหนดพื้นที่ศึกษา โดยพิจารณาจากบริเวณที่มีหมอพื้นบ้านในเขตจังหวัดพังงา โดยเลือกเฉพาะ พื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอทับปุด อำเภอท้ายเหมือง และอำเภอตะกั่วทุ่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เคย สํารวจพบหมอพื้นบ้าน จำนวนมากถึง 34 คน และเพื่อให้สอดคล้องกับงบประมาณและเวลา นอกจากนี้ หมอพื้นบ้านดังกล่าวเป็นหมอยาที่มีประสบการณ์ด้านการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน

การออกแบบสำรวจข้อมูล

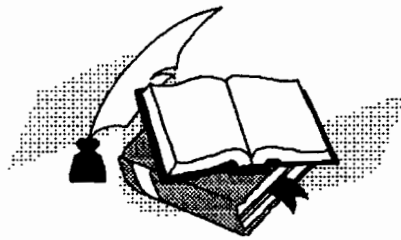
1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดหัวข้อเรื่องในแบบสำรวจให้สอดคล้องและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. กำหนดคุณลักษณะของแบบสำรวจเพื่อความสะดวก รวดเร็ว ในการนำไปใช้
4. นำไปใช้จริงในภาคสนาม
5. นำมาปรับปรุงแก้ไข

การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

1. คณะผู้วิจัยเดินทางไปยังบ้านเจ้าของตำรายาพื้นบ้านตามรายชื่อและที่อยู่ที่ได้รวบรวมไว้แล้ว
2. สนทนากับเจ้าของตำรายาเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นในการศึกษาดำรายาพื้นบ้านจากหนังสือโบราณที่มีอยู่
3. ศึกษาตำรายาพื้นบ้านทุกเล่มที่สำรวจพบและจดบันทึกข้อมูลตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในแบบสำรวจ
4. ถ่ายภาพตัวอย่างหนังสือโบราณ ในกรณีที่สามารยขิมได้จะนำมาถ่ายเอกสารเพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป
5. เก็บรวบรวมข้อมูลตำรายาพื้นบ้านไทยในจังหวัดพังงาทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ตามลักษณะของหนังสือโบราณ เช่น โบราณ บุคคำ บุคขาว สมุคจีน สมุคฝรั่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะพิจารณาจากวิธีการเขียน ลักษณะตัวอักษร คำประพันธ์
ภาษา ประเภทของวัสดุที่ใช้บันทึกทำเป็นรูปเล่ม ตลอดจนปีที่แต่งและผู้แต่ง โดยเขียนในรูป
พรรณนาวิเคราะห์ ใช้สถิติอย่างง่าย

บทที่ 4

ผลการสำรวจคำราชาศัพท์บ้าน

จากการสำรวจรวบรวมเอกสารคำราชาศัพท์บ้านในจังหวัดพังงาในบริเวณพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพังงา อำเภอทับปุด อำเภอตะกั่วทุ่ง และ อำเภอท้ายเหมือง พบเอกสารคำราชาศัพท์ 32 เล่ม แบ่งเป็น อำเภอเมืองพังงา 15 เล่ม ตะกั่วทุ่ง 13 เล่ม ทับปุด 3 เล่ม และ ท้ายเหมือง 1 เล่ม คำราชาศัพท์ทั้งหมดไม่มีชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ ปีที่เขียน สภาพหนังสือส่วนใหญ่ชำรุด

คำราชาศัพท์ที่เป็นหนังสือโบราณซึ่งสำรวจพบ แบ่งเป็นประเภทตามลักษณะของหนังสือ ได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงประเภทของหนังสือโบราณ

ลำดับที่	ประเภทของหนังสือ	จำนวน	ร้อยละ
1	บุคขาว	21	65.64
2	สมุดจีน	5	15.62
3	สมุดฝรั่ง	5	15.62
4	ใบลาน	1	3.12
รวม		32	100

1. คำรับใช้ในหนังสือบุคขาว

คงได้กล่าวมาแล้ว คำราชาศัพท์บ้านประเภทหนังสือโบราณที่พบ จะไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ ปีที่เขียน ฉะนั้นเมื่อนำมาบันทึกใหม่เพื่อให้ทราบว่าเล่มใดบันทึกแล้วหรือไม่ จึงแสดงเลขเรียกหนังสือ ขึ้น เป็น เล่มที่ 1,2,3..... โดยแต่ละเล่ม จะมีคำรับขานบางขนานเท่านั้นที่หมอบ้านนำมาใช้รักษาโรคให้แก่คนไข้ในปัจจุบัน แต่บางขนานแทบจะไม่ได้ใช้หรืออาจไม่ได้ใช้เลย งานวิจัยนี้จะคัดลอกเฉพาะคำรับขานที่ใช้อยู่บ่อยครั้งเท่านั้น ซึ่งพอสรุปได้โดยสังเขป ดังนี้

เล่มที่ 1

หนังสือมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เขียนเป็นทำนองร้อยแก้วด้วยอักษรไทย อักษรวิธีแบบไทยโบราณสำนวนภาษาเป็นภาษาถิ่นใต้ เริ่มด้วยการบอกต้นสมุด¹ สมุดคำรายา ต่อจากนั้นเริ่มคำรับยาแต่ละขนาน เมื่อจบยาแต่ละขนานจะใช้เครื่องหมาย ๑: คั่น ไว้ พบคำรับยาในเล่มทั้งสิ้น 92 ขนาน รักษาโรคได้ จำนวน 3 โรค คือ ลม ไข้ เลือด

ตัวอย่างคำรายา

@ ยาชโลม เอาคงคาเคียด 1 สมุทรชะเคลื่อน 1 ไบระจับ 1 น้ำกับไฟ 1 รากพุ่มเรียง ช้า 1 รากย่านาง 1 รากพุ่มคอ 1 ไม้เท้าขาม่มอง 1 รากสลอดน้ำ 1 รากทองหลางน้ำ 1 รากมะเคือขุมพร 1 รากนางนูน 1 รากจิกน้ำ 1 นมฝา 1 รากจิว 1 รากฝัก 1 ขี้ตะกรันเหล็ก 1 คินสอพอง 1 นุ่น 1 คินสิวขาว 1 เสมอภาคทำแทนไว้ ถายน้ำสารชโลม หายแล

@ ยาเชื่อมหาทาณะพิษ แก้ลมอันมิพิษให้ร้อนทุรนทุราย ตัวร้อนมันให้ชักง่าระนึ่ง ชักทั้งสองก็ดี เอาแก่นมหาด 1 จันทน์ทั้ง 2 เกสรบัวหลวง 1 ชมุด 1 สักขรี 1 โกรฐทั้ง 9 ลูกเอ็นเทศ 1 การพลู 1 เบญจกานี 1 นิลทุลี 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ +¹/₂ การบูร +² ชะมด +₁ พิมเสน +₁ บดด้วยน้ำดอกไม้น้ำปลูกลูกเท่าตัวพูน กินเจ็ดเม็ด แก้พิษผีแก้ไข้สันนิบาต แลदानทรางอันให้ชักหายสิ้นแล ๑

@ ยาแทนทองสำหรับแก้ลมกุมพันทั้งลมทรางทั้งปวง เอาโกรฐสอ 1 โกรฐหัวบัว 1 โกรฐเขียง 1 เทียนคำ 1 กฤษณา 1 กระด้าพัก 1 ชมุด 1 ขอนคอก 1 สมุดแวง 1 ดอกบุนนาค 1 ดอกบัวหลวง 1 ทองคำเปลว 1 ชะมด 1 พิมเสน 1 เอาเสมอภาค บดด้วยน้ำจันทน์ กฤษณา ดอกพิภูล คอก (อ่านไม่ออก)² เอาสิ่งละ +¹ คำเอากระสาย ทำแทนไว้ถายน้ำดอกไม้น้ำแทรก ลูกจันทน์หอม มหาการด้วย กินแก้ลมทั้งทราง 7 จำพวก แก้สันนิบาตหอบชัก แก้ลิ้นกระด้างคางแข็ง แก้จุกแตกขึ้น ปวดขบเข้าในอกนอนมิหลับให้ละลายวางร้อนในอกด้วย ทราง 7 จำพวก กินยานี้หายได้แล้ว

¹ ในหน้าแรกของหนังสือบุคจะเขียนไว้ว่าต้นหนังสือ เพื่อบอกว่าเริ่มจากค่านี่

² หนังสือชำรุดไม่สามารถอ่านได้

@ ขาแก้เลือด ถ้าคลอคลุกได้ 1 วัน 2 วัน ก็ดี กำหนดเลือดร้ายยังอยู่ถ้าได้ 2 เดือน ฟันเลือดมาแล้ว ถ้ากำลังเลือดน่ายังกล้ากิน มันให้เป็นอย่างมีเข้างาที่ให้เลือดดีขึ้นไม่รู้ สมประดี ท่านให้เอา สังกะสี 1 เกลือ 1 สารส้ม 1 คินสิวขาว 1 ลูกจันทน์ 1 เทียนคำ 1 เทียนขาว 1 จิง 1 ชาย 1 เอาสิ่งละ +₁ โพลหอม สิ่งละ +₂ ขมิ้นอ้อย +¹ บดทำแทนไว้ลายน้ำส้มสำกิน เลือดน่ายออกมา ถ้าอยู่ไฟไม่ได้กินยานี้เหมือนอยู่ไฟเดือน 1 แล ฯ

@ ขาแก้เลือดน่าย ท่านให้เอาเปลือกงุ่มบก 1 โพล 1 กำมะถันแดง 1 รากอังกฤษ 1 สมอโท 1 สมอพิเภก 1 รากผักชี 1 รากภารจแดง 1 รากหงแดง 1 กระจวาน 1 จิง 1 ข่า 1 ขมิ้นอ้อย 1 ตะไคร้หอม 1 ลูกข้าวพุก 1 เจตมูลเพลิง 1 ลูกในราชพฤกษ์ 1 รากผักไหมจีน 1 คีปติ 1 ลูกสะค้าน 1 เปลือกโศค 1 วานเปราะ 1 เทียนทั้ง 5 โกรบัว 1 โกรพุงปลา 1 โกรขเมา 1 เจตมูลเพลิง 1 เอาสิ่งละ +¹ เครื่องเทศเอาสิ่งละ +₂ บดทำแทนไว้ลายเหล้ากิน ก็ได้ จิงข่ากะชายก็ได้ แก่สรรพพิษเลือดร้ายหายแล ฯ

@ ยาระบายเลือด เอารากขี้กาแดง 1 จีเหล็ก 1 ไบมัดกา 1 ไบส้มขาม 1 ไบส้มป่อย 1 หญ้าไซ 1 ลูกคัคเค้า 1 เคียวหิ้งวคเคิมน้ำ เมื่อจะกินใส่ยาคำ + เกลือดำพัน ประจบันเลือด ประจบันสันนิบาต ประจบันคาศคินักแล ฯ

@ ยาร้อนเอาเจตมูลเพลิง 1 วานน้ำ 1 เปล้าน้อย 1 กระจเทียม 1 พริก 1 ท้องมาน กินหายแล เป็นป่วงลายน้ำร้อยกิน เป็นตะคริวคยครั้งตัว ลายเหล้าเป็นกระสายลายน้ำ มะนาวกินเป็นหิดหอบลายน้ำเยี่ยวจวงกิน หูหนวกลายน้ำผึ้งรวกกิน ท่านตีคำไว้ +¹ ทองคำแล ฯ

@ ขาแก้ปวด เอาโพล 1 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกมะแวง 1 ไบกะเพรา 1 เอาสมอภาค บดละเอียดลายเหล้ากิน แก้ปวดมวนแล ถ้าเจ็บท้องหนักถึงกลานอยู่ก็ตี เอาไบมะขาม 1 ไบมะเกลือ 1 เอาเท่ากัน คัมสามเอาหนึ่ง ใส่ น้ำตาลลงสักหน่อยกินหายแล

@ ถ้าเจ็บปวดหนักให้จุกขึ้นมา เอาพริก 1 น้ำมะนาว 1 น้ำผึ้งรวก 1 คูตีการ เข้ากันกินหายแล ฯ

เล่มที่ 2

หนังสือมีสภาพชำรุดไม่มีหน้าคั่น และหน้าสุกท้าย แต่งด้วยร้อยแก้วเป็นภาษาถิ่นได้ ลักษณะการเขียนเป็นแบบโบราณ มีอักษรขอมปนอยู่เล็กน้อย พบคำรับยาทั้งสิ้น 135 ขนาน ใช้รักษาโรคได้จำนวน 8 โรค ได้แก่ ไอ, ลม, เลือด, ประคง, ขาง, ริดสีดวง, เปื่อย

ตัวอย่างยาที่สำคัญ

@ ตีทริกัริยะ ยาแก้บิดมูกตกเลือด ให้ปวดมวน ท่านให้เอาผักชี 1 น้ำตาลโตนด 1 หัวก่อนเส้าคิน 1 ผืน 1 บดละเอียดคลายน้ำร้อนกินหายแล ฯ

@ ขนานหนึ่งเอาถูกปูน 1 เบญจกานี 1 สีเสียดทั้ง 2 ถูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 ชราขาว 1 ชราดำ 1 ผืน บดคลายน้ำร้อนกินหายแล ฯ

@ ยาต้มแก้ประคองทั้ง 4 แดไขเหนื่อ ท่านให้เอาสตอคน้ำ 1 รากย่านาง หัวคด้า 1 หัวข้าวเย็น 1 ขมิ้นอ้อย 1 คัม 3 เอา 1 ไข่ประคองเหนื่อได้ หายแล ฯ

@ จักกล่าวสันนิบาตคาแดง แรกไข คาเป็นเลือดให้ร้อน ให้หนาว ให้กำมือ กำคิน คังผีพรายเข้า อย่าไว้ใจจะกลายเป็นสรรพชวนให้นอนนุก ถ้าจะรักษาเอาคุณ 1 ใบสวาท ไบมงเม็ง 1 หญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 ลูกใบถั่วเขียว 1 เอาเท่ากันบดคลายน้ำกินแก้ร้อน ภายในหายแล ฯ

@ ยาแก้ริดสีดวงแห้ง ท่านให้เอาอัคคีหวาน 1 เจตมูลด้วย 1 พริกด้วย 1 เกลือ ด้วย 1 กระเทียม 1 เหมงผราด้วย 1 กะหมงร่องแร้งด้วย 1 ขมิ้นอ้อย 1 แกลบกอง 1 ไบไม้ไผ่สีสุก 1 หลามกินหายแล ฯ

@ ยากำถั่งราชสีห์ พระตำราหลวงชื่อ กำถั่งราชสี ให้ทำกินเทิดคินักแล ท่านให้ เอาจันทน์แดง, ขาว เอาสิ่งละ +¹ กฤษณา +¹ กระดำพัก +¹ ขอนดอก +¹ โกฎทั้ง 5 เอาสิ่งละ +¹ เอาเทียนทั้ง 5 เอาสิ่งละ +¹ ดรีตุก +¹ เลือดแรด +⁵ ดอกคำ +¹ ผ่างแสน +³ อบเชยเทศ +¹ ชลูด +¹ ขมิ้นคร้ว +¹ สมุดแวง +¹ กำถั่งวัวเถลิง +¹ เต้าหมอด +¹ เถววันเปรียง +¹ รากย่านาง +¹ ถูกจันทน์ +₂ ดอกจันทน์ +₂ กระวาน +₂ กานพลู +₂ การบูร +₁ ดอกนูนนาค +¹ ดอกง่าป่า +¹ เกสรทั้ง 5 เอาสิ่งละ +¹ สรรพยา 35 สิ่ง ทำผงถายน้ำดอกไม้เทศ ดอกมะลิก็ได้ แทรกน้ำตาลกรวด ทราย น้ำผึ้งรวง พิมเสนรำหัดกินเพลา +₁ แก้หอบหืดวโหยหากำถั่งมิได้สวิงสวายหายแล ฯ

@ จักกล่าวยาโรคเลือด รังกรังในอุทร เป็นก้อนจุกขวนแยง ให้เลือดแทงเพราะ อุทธิ์โลหิตกรัง การรักษาทำยาให้โรคถ่าย โรคเน่าร้ายหลงเหลือที่เรื้อรัง ที่เป็นก้อนในอุทร กัดคัง ยาโรคยังแรกหามาเร็วไว ท่านให้หา เลือดแรด คับค่างขยัน เหมงผราแลไบซีด้อม แดสารส้ม เร่งหามาไว 6 สิ่งนี้ใส่ครบ แลแล้วเสมอกัน บดผง จงป็นเอาสุรามาลายยา ยา พรานส้มเส้าเอาน้ำลายขามเขียวลាយให้กินพลันอย่าได้ช้า เลือดแห้ง ร้ายคงจงลាយไหลพลัน ถ้าเมื่อเสกยาสรรพโรคประจุไสย ยานี้คีค่า ครันซ่งทองหนึ่งนั้น อย่าตกใจคีค่าไว้ทำหายแล

@ ยาโรคเลือดอยู่ในเหี่ยวแห้ง ให้จุกเสียดเหนียวโครง ขโหยงแหง เป็นก้อนแข็งเต็มใหญ่ ช้างในโครง ท่านให้อาขานี้แก้เป็นแมนมันคงจงกระหาย แต่ไหมคดองยานี้ดี กระหวาท้งหลาย เอารากคัคเค้าเท้าชาย เอารากขุมเห็ดเทศ ไม้ลาแหลมไทร เมงลักซ่า เอามาทั้งสองใส่ เหั่วหมูใบขุคคัคคัคเอามาห้วมะแว้งเครือ ทั้งแว้งคีมีบวบ รากบิณสมาคใบ ลบมืออยู่ธรมี กระทบข้างวางหนองมา ยา 32 สิ่ง จจริงประมวตสมกันคัม

@ ยาเปื่อยให้เป็นหนองไหลอยู่ให้คัมยานี้กินภายใน ท่านให้อาสุพรรณ 1 หัวยา จิน 1 กำแพง 7 ชั้น 1 รากหลุมนก 1 รากหวายลิง 1 หัวหวายขม 1 รากหมากหมก 1 รากมุงแคร 1 รากกำจาย 1 รากเมื่อสักหน้อย 1 รากขรุ 1 รากคัคเค้า 1 รากไทรช้อย 1 รากกำลังควายดีก 1 รากลูกไก่อ้า 1 รากหมาก 1 มะพร้าวออกแทรก 1 คัมกินหายเด

@ ยาปรุงโลหิต ท่านให้อาโกฐสอ 1 ลูกจันทน์ +₂ ดอกจันทน์ +₂ กระจวาน +₂ กานพลู +₂ เทียนคำ +₁ ดอกบุนนาค +₂ ใบกระวาน +¹ อบเชยเทศ +₂ รากกล้วยคิบ +₂ พริกไทย +² จิงแห็ง +² คีปถี +² ยา 13 สิ่งนี้ทำเป็นจุน บคเป็นแท่นไว้ ถายน้ำขามป้อม น้ำตาลทราย ร้าหัดกินแก้โลหิตกรัง โลหิตเน่าก็ดี เป็นน้ำขานหมากก็ดี วางให้ฉิบหายเสีย ทั้งโลหิตไทย ทั้งพิการต่าง ๆ นั้นให้ทนาการงามบริบูรณ์โดยคุณโอสถขนานนี้ วิเศษนักแถ ๑

เล่มที่ 3

ลักษณะหนังสือสภาพชำระคตอนหน้าและตอนท้ายขาดหายไป เขียนด้วยอักษรไทย สำเนียงถิ่นใต้ พบคำราชาทั้งสิ้น 125 ขนาน ใช้รักษาโรคได้ 8 โรค คือ ยาถม, ยาถอนพิษไข้, ยาแก้ตาลขวาง, ตาลขโมย, ยาเลือด, ยาเพิ่มน้ำนมและยาแก้กินของผิด

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาเหลืองน้อย ยาเหลือง เอารวมเห็ด 1 ใบทับทิม 1 ใบ คนทีสอ 1 พริก 1 จิง 1 กระเทียม 1 โพล 1 กำลั้งวูเดถึง 1 ขมิ้นช้อย 1 เอาเท่ากัน เอาเหส้าเป็นกระสาย แล้วเอาสรรพพิษ ปรุงลงบคทำเป็นแท่งไว้ ถายเหส้ากิน แก้พิษทั้งปวง แก้ไอ แก้ราก แก้สะอึกส้อมคับคับพิษ ถ้าสลบให้ละลายน้ำมะกรูดกินใช้ได้เหมือนกันกับยาเหลืองใหญ่

@ ยาแทนคำเอาตานขโมย 1 ตานหม่อน 1 ไบกระเพรา 1 ทับทิม 1 กระเทียม 1 ลูกจันทน์ 1 คอกจันทน์ 1 เทียนทั้ง 5 พริก 1 จิง 1 กะทือ 1 ไพล 1 ขมิ้นอ้อย 1 คีปตี 1 เอาเท่ากันบดทำแท่งไว้ลายสุราทิน แก้วขางขโมย ให้ลงห้อง ให้ห้องขึ้น ให้ปั้นรูป หัวหมูใส่ริมรั้วหายแล ฯ

@ ยาคุ้มแก้เลือดเน่าร้าย เอาใบมัดกา 1 ใบส้มขาม, ส้มป่อย ใบส้มคัน 1 ใบไผ่ดำ 1 หญ้าแฉมไทร 1 ลูกคัคเค้า 1 รากเหล็ก 1 รากขี้กาแดง 1 ขวาง 1 ข่าใหญ่ 1 เกลือ สินแส 1 ยาคำ 1 เถาวันเปรียง 12 แว่น แสมทั้ง 2 แก่นถันทม 1 คัมภีร์แก้ เลือดเน่าร้ายหายแล ฯ

@ ยาแก้เย็นสะท้าน เอาจิง 1 ขา 1 ไพล 1 หัวชงอ 1 หัวเปราะ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ผักเสี้ยนผี 1 กระเพราทั้ง 2 หาหิง 1 ยาคำ 1 พริก 1 กระเทียม 1 บดทำแท่งไว้ลาย น้ำร้อนกินแก้เย็นแล ฯ

@ ยาไขคิ้วเหลือง เอารากเถียงพร้าว 1 ขั้มนอน 1 รากอัญชัน 1 บดทำตัวหายแล ฯ

@ ยาประสะรากออก แผลขางทั้งปวง ให้เอาลูกในมะนาว 1 กานพลู 1 ผีน 1 หรดล 1 เปลือกไข่ไก่ฟัก 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากันและเอาจันทน์ 1 เบญจกานี 1 เนระพูสี 1 ว่านกีบแรด 1 ว่านร้อนทอง 1 สังกรณี 1 กระวาน 1 กานพลู 1 สุพรรณฉันทน์แดง 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่ง +₁ พิมเสน +₁ เอาคือเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ ถ้าแก้ขางลายน้ำตาลทราย น้ำอ้อยแดงก็ได้ แก้สลดลายน้ำเห็ด ถ้าแก้พิษฝีดาษ ลายน้ำคือระเซ้แทรกลงหน่อยหนึ่ง กินเถิดเชื่อแล้ว ถ้าเป็นตานขโมย เอารากตานคำ 1 เปลือกขุ่น 1 ตานหม่อน 1 ขมิ้น อ้อย 1 ตะไคร้หอม 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งห้าบาท คัมภีร์แก้ตานในท้องแล ราชอุ้มแล มีกำลังชู ไฟธาตุด้วยแล ฯ

@ ยาขางแดงไฟขึ้นในปาก ให้ปากแห้งเอากรามช้าง 1 นอแรด 1 เบี้ยผู้ 1 เบี้ย แก้ว 1 สารส้ม 1 ทั้ง 3 สิ่งนี้เผาเสียก่อนแล้วเอาพิมเสน 1 ราชคฤห์ผงไว้ทาขางหายแล ฯ

@ ถ้าขางขึ้นแค้นปากเอาหอมแดง 1 คั่วให้ไหม้ ถ้ำพัน 1 ผักกาด 1 เถาพลู 1 คา อ้อยแดง 1 เอาเท่ากันทำแท่งไว้ลายเหล็กก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ น้ำจันทน์ทั้งสองก็ได้ทาขาง แก้พิษทั้งหลายก็ได้สิ้นแล ฯ

เล่มที่ 4

ลักษณะหนังสือมีสภาพสมบูรณ์ เจ้าของเก็บรักษาไว้อย่างดี ลักษณะสำประพันธ์ที่ใช้เป็นร้อยแก้ว อักษรที่ใช้เป็นอักษรไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ใช้ภาษาถิ่นใต้ในการบันทึก มีคำราชาทั้งสิ้น 34 ขนาน ใช้รักษาโรคได้ 7 โรค คือ เลือด, ลม, แก้ไข้, แก้พิษงู, ยาคาดรวด, แก้หนองโน และยาเด็ก

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยามหาปัดตะคากสำหรับทาแก้เส้นเหน็ดเสียว เออฟริก 1 จิง 1 กระเทียม 1 ผักเถียนผี 1 กระทือ 1 โพล 1 กะชาย 1 ชงอ 1 หัวข่า 1 เอาสิ่งละ +₁ ผิวมะกรูด +₂ แก่นแสมทะเล เอาตำยาทั้งหลายเอาแต่กิ่ง ก็ได้ ตำเข้าด้วยกัน แล้วเอาน้ำส้มสายชู เสร้าให้เปียกพอบคได้ บดทำแทนตากแห้ง ตายเหล้า/ น้ำส้ม ทาแก้เส้น กินแก้เลือดให้โทษต่างๆ แก้กมจุกเสียด ตายน้ำมะกรูดกินแก้ลม 6 จำพวก

@ ที่นี้จะว่าด้วยทูลาวะษา 4 ประการ คือน้ำมูกให้โทษ 4 ประการ คือ น้ำมูกนั้นขาวคั่งน้ำข้าว แขน่ออกจากหม้อ 1 เหลืองคั่งน้ำขมมันสด 1 เป็นเลือดคั่งน้ำฝิ่ง 1 คั่งน้ำฝางคัม 1 คั่งน้ำคราม 1 และยอมให้ปวดหัวหน้า 1 ให้ขัดหัวหน้า ให้สบในรูองคชาติ ให้สระบักร่อนสะบัดหนาว เป็นเพลตาต่างๆ คือ โทษแห่งทูลาวะษา ถ้าจะแก้ให้เอาการบูร 1 เทียนคำ 1 ลูกเอ็น 1 สำพัน 1 จิงแห้ง 1 เอาสมอภาคคำผงตายน้ำฝิ่งกิน แก้กมจุกคั่งน้ำข้าวแซ่หายแล ฯ

@ สิทธิการิยะ ถ้าหญิงตกเลือด ตกหนองโนโยนิและทวารก็ดี ท่านให้เอาหญ้าไทร 1 เทียนคำ 1 กระเทียม 1 พริก 1 ลูกโนมะกอก 1 บดตายน้ำตาลกินหายทันใจ ฯ

@ ถ้าผู้หญิงเจ็บในทวารให้เอารากพิทูต 1 โลกสุน 1 รากเสนียด 1 เอาเท่ากัน หุงคัวยน้ำมันงาทาหายแล ฯ

เล่มที่ 5

หนังสือเล่มนี้บอกชื่อผู้แต่งคือ หลวงไกรแสน สภาพหนังสือชำรุด บันทึกลงเป็นร้อยแก้วด้วยอักษรไทยโบราณ ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ มีคำรับยาในเล่ม 16 ขนาน รักษาโรคต่างๆ ได้ 17 โรค คือ ยาอายุวัฒนะ ยาแก้มะเร็ง ยาจำเริญอายุวันชนะ ยาอุปทมเยียวมียอก ยาอุปทมไล่เลื่อน ยาริดสีดวง ยาแก้ไอ ยาริดสีดวงทวาร ยาหืดไอผอมเหลือง แก้ลมมียอดตายคืนตาย น้ำมันลมพิษ ยามะเร็ง ยาแก้ตาเป็นค้อ (ยางตุบาน) ยาชื่อมิดกริดพระองค์ (รักษาตาเป็นค้อ) ยาแก้ริดสีดวงตา และยาแก้ริดสีดวงจมูก

ต้นหนังสือบอกถึงที่มาของตำราว่าหลวงไกรแสนได้มาจากเมืองขอม โครกินยาจะอายุยืน ผู้ที่จะกินยาต้องถือศีล ไม่เชื่อจะตกนรกหมกไหม้ได้เทวดา ไม่ได้พบพระพุทธรเจ้า ส่วนเจ้าของตำราที่เที่ยวหลอกลวงคนอื่นให้หลงเชื่อก็ให้ตกนรกด้วย

ตัวอย่างคำรับยาขนานสำคัญ

@ ยาอายุวัฒนะ เอาใบขมิ้นทั้ง 5 ข่อยทั้ง 5 ยางนาทั้ง 5 พริก +¹⁰ ขมิ้นย่อย 5 + ผักแว่น +¹⁰ คนทีสอทั้ง 5 หมากหมกทั้ง 5 หัวกรงหมา +³ จิงแห้ง +¹⁰ มะเขือหิน 108 ใช้น้ำผึ้งรวงเป็นกระสาย ยาทั้งนี้ทำให้ผงคองด้วยน้ำผึ้งรวง ผิงไว้ในข้าวเปลือกไว้สามเดือน เอาทองผูกคอกหม้อ +¹ หมาก 3 คำ คอกไม้ 3 คอก ให้ออกชื่อฤาษีเจ้าของยาเสกด้วยพุทธรักษา 7 หน แล้วเอายาไปผิงเถิดถ้วน 3 เดือน แล้วเอามากินเถิด กินเปลือกหอยเสียบหนึ่งกินไป ซึ่งโรคทั้งปวง จะหายสิ้น กิน 7 วันอยู่แก่ศาสตราวุธหอกดาบโรคโรคาหายสิ้นแล้วเมื่อใด ให้กินทวีขึ้นไปวันละ 7 ผาหอยเสียบ กินได้ครบถึงเดือนแฉ้วเมื่อใด อายุยืนได้ 1000 หนึ่ง อยู่ยงคงกระพันชาตรี และหาที่จะเสมอเหมือนมิได้เลย โรคโรคาทั้งปวงหายสิ้นแฉ้ว ถ้ากินได้ 2 เดือน อายุยืนได้ 2000 ตัวเบาดังใบไม้ ทางวันหนึ่งเดินแต่เช้ารั้วเที่ยงถึงแฉ้ว กินได้ 3 เดือน อายุยืน 3000 ตัวเบาดังสำลี เดินบนน้ำบนลมก็ได้ กินครบ 7 เดือน เป็นโยคี ฤาษีคนธรรมดา จะไปชมหิมพานต์ก็ได้ ขอยุชมพระศาสนาพระเมตไตรเจ้าสิ้นศาสนา เมื่อใด สิ้นอายุสงไขยเมื่อนั้น ถ้าบุคคลทั้งหลายไม่เชื่อ ให้ตกนรกหมกไหม้ได้เถรเทวดา แสนกัถป้อนันต์ชาติเถิด ฯ

@ ขาแก้มะเร็ง ยามะเร็งคุกให้เอาข้าวเย็นเหนือ⁵ + ข้าวเย็นใต้⁵ + ข่อยโทน⁵ +
 ลงค้ำย (นะ โม พุทธายะ) ข้าวเย็นเหนือดอยหลัง
 ข้าวเย็นใต้ลงนงะก่อนแล ฯ

@ ขาปีกมะเร็ง ให้เอาน้ำมันยาง 1 ขางข่อย 1 ขี้ผึ้ง 1 เอามาประสมกันเข้าหุง
 พอละลายทั่วกัน ยกออกเสียบแล ฯ

@ ยามะเร็งท่านให้เอาข้าวเย็นใต้⁵ + ข้าวเทศ⁵ + ขันทองพระยาบาด⁵ + คัมแล
 เสกด้วยสัพทสิก็ได้ พระอติดอยหลังก็ได้แลฯ เมื่อจะคัมเอาเงิน⁶ ผ้าขาวผืนหนึ่ง จึง
 ประสทธิ แลให้รำลึกถึงพระฤาษีคาไฟ พระฤาษีกัสสป พระฤาษีไกรภพ พระฤาษีคงคาแล้ว
 จึงประสทธิแล ฯ

@ ขาคามิคเป็นค้อเป็นฝ้า เอารากมะแว้ง +₁ รุกมะขาม +₁ รุกจิก +₁ รุกยาง +₁
 หอยขม +₁ เบี้ยค้ำผู้ +₁ บุกรอ +₁ กลอย +₁ คินละหน่า +₁ ยานี้บดค้ำยนมลูถิการ
 ปั้นแท่งใส่ตากัดค้อสรรพมัวหายสิ้นแล ฯ

@ ขาแก้อุปทมเขี้ยวมืออก เป็นหนองในหญิงชายก็คิ เอารากไม้รวก 1 ขมิ้นอ้อย 1
 รากหอยขม 1 รากควาเรือง 1 รากกุงแก 1 หวายตะค้า ขาข้าวเย็น 1 คัมด้วยเหล้าครึ่ง
 น้ำครึ่ง กินแก้อุปทม เขี้ยวเป็นเลือดเป็นหนองหญิงชายก็หายแล ฯ

@ ขนานหนึ่งยาอุปทมใส่เลื่อน เอาขาข้าวเย็น⁸ รุกเทียรอ่อน⁸ รากไทรย้อย⁸
⁸ ฝางเสน⁸ กัญชา⁸ คัมกินหายแล ฯ

@ ขาริตติควง เป็นโรฟัน เอาคิงูเหลือม 1 รากมะกรูด 1 จันทน์ทั้ง 2 บดทำแท่ง
 ไว้ลายน้ำอมแก้ริตติควงโรฟัน

@ สิทธิการิยะจกกล่าวถึง ริดติควงทั้งหลาย อันทวารเป็นคังเคือโยไก่อ แต่เลือดคกแล
 จำพวกหนึ่งเป็นรูรอบหัวแล้วเลือดพุ่งออกมาทุกรูในที่นั้นเป็นก้อนเส้า จำพวกหนึ่งในที่นั้นคัง
 รุกมะเขือคังถูขยอป่า จำพวกหนึ่งคังคังเปลวไฟจำพวกหนึ่งคังคินแรค ริดติควง 12 จำพวกนี้
 อันแหลมคังเคือโยไก่อ อันเป็นรูรอบที่นังมันให้เลือดออก เอามะเคือปัสอง 1 รุกยาง 1 ขอบ้าน
 ทั้งถูทั้งเปลือกเอาทำกันค้ำเอาน้ำ แล้วเอาเทียนค้ำ 1 เทียนขาว 1 เขาวภาณี 1 ขี้ส้ม 1
 ขี้ล้า 1 เอาตั้งละ +¹ บดลายน้ำร้อนก็ได้ น้ำผึ้งรวงก็ได้กินหายแล หิดไอ หอบเหลืองหายแลฯ

@ ถ้ามดินมือค้ายกมือมิได้ เอาตลอดทั้งถูทั้งใบ 1 เอื้องพิศมัว 1 หักคณเทศ 1
 พันธุ์ผักกาด 1 พริก 1 รุกผักชี 1 หุงให้จวนควกก็คิทาหนามแทงก็คิหายสิ้นแล ฯ

@ ยามะเร็ง เอพิทูด 1 เมล็ดตำพอง 1 เมล็ดกะทิง 1 ชาติหัด 1 หนวด 1 เอ
 ทำกันหีบเอาน้ำมันหุงเอาชาด หนวดบดใส่ตงหุงให้สุกทามะเร็งตะมุคแด ฯ

@ ยาริดสีดวงจุก รากส้มป่อย 1 รากขอบช่อนางแดง 1 รากก้างปลาแดง 1 ราก
 ผักเสี้ยนผี 1 แก่นขี้เหล็ก 1 เอมาตำพองบดให้ละเอียด เอเหต้าเป็นกระสาย ทากระชาย
 เลือดหยุดคาคม้วนเป็นตัวบุหรี่ปูวันละ 3 ตัวแด ฯ

เล่มที่ 6

ลักษณะหนังสือมีสภาพตำราชำรุดขาดส่วนหน้าและส่วนหลัง รูปแบบการบันทึกเป็น
 ร้อยแก้วบันทึกด้วยอักษรไทยโบราณ อักษรวิธีไทยสมัยเก่าใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ จำนวนคำรายา
 ในเล่มมี 117 ขนาน ใช้รักษาโรคได้ 5 โรค เช่น แก้ไข้ ยาผี ยาแก้ปากรูด ยาลม
 ยาแก้สพิษ วิธีเขียนจะบอกโรคแต่ละโรคแล้วตามด้วยยาแต่ละขนาน

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาแก้สพิษทั้งปวงซึ่งฟกบวมหายมามากแล้ว เอเม็คโนมะนาว 7 เม็ด ไบยม 7
 บดด้วยน้ำมะนาวทาหายแด ฯ

@ ถ้าชายหญิงตกเลือดทวารทั้ง 9 เอเทียนคำ 1 กระเทียม 1 บดถายน้ำร้อนกินหาย
 แด ถ้ามีฟิง เอรากเสนียด 1 ยอดคนที่สอ 1 กรุงกะเหมา 1 บดละเอียดเอคังเท่าใบใส่ตง
 กินหายแด ฯ

@ ถ้าเบาออกเลือดแฉกหนอง เอใบสะเคา 1 ขมิ้นอ้อย 1 เทียนคำ 1 บดกินหายแด ฯ

@ ยาลมจุกเสียดทั้งปวง ทำนให้เอากานพลู 1 ลูกหมากหลอด 1 บดปั้นกลอนเท่า
 ลูกพุทราถ้าธาตุหนักกินให้มาก ถ้าธาตุเบากิน 7 เม็ด หายแด ฯ

@ ถ้าเจ็บหัวบ่าทั้งสองข้าง ให้เอาใบคนที่สอกำมือ 1 เอาน้ำฝนทา กำหนด 3 วัน
 7 วัน แดกแด

@ เป็นสพิษ กลอนโตจับแต่คันแขนมาหัวศอก ให้เอามากผู้ บดขมึนเบือทา
 หายแด

@ ถ้าจับสันหลังถึงเอ็นใหญ่ ให้เอารังแมงหมาบ้า รากมะรุมเป็นกระสายทา ถ้า
 สพิษจับที่ปลายจุก ให้เอาใบศรีมหาโพธิ์ มาตำ เอาน้ำเป็นกระสาย ทาตามกำเนิด 2 วัน
 แดกแด ถ้าจับแต่ศอกขึ้นมา เอาใบชะแมงข้าว รากข้าวพลู ทาตามกำเนิด 2 วัน แดกแด

ถ้าสะพันรามมาจับแต่ศอกมาหานี้ว เอาแจมข้าว รากข้าวพุกทหาย ถ้าจับในตัวให้ เอาใบครามเดือนบคขมันเบือ โปกทหายแล ฯ

เล่มที่ 7

ลักษณะหนังสือมีสภาพสมบูรณ์ บันทึกเป็นร้อยแก้วใช้อักษรไทย อักษรวิเชียรบรรณ ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ จำนวนตำรายาในเล่มมี 41 ขนานรักษาโรคได้ 4 โรค คือ แก้ไข้, แก้ลม, แก้ธาตุพิการ

เนื้อหาตอนต้นเริ่มกล่าวถึงธาตุต่างๆ ที่ทำให้เกิดโรค เดือน และฤดูต่างๆ ที่ทำให้เกิดโรค และยาแก้โรคตามฤดูนั้นๆ ตัวอย่าง เช่น “ อันว่าลักษณะธาตุกำเริบพิการนั้นไซ้ พระอารยเจ้ากล่าวมาไว้ในคัมภีร์มี 3 ประการ ประการระคุดหนึ่ง 4 เดือน คือว่า เดือน 4, 5, 6, 7 คือ เดือนนี้ เป็นระคุดิมหันต์ ว่าด้วยเตโชธาตุ ชื่อว่า สนตํ ปติธา และคือ ไฟให้ เย็นในอกกินอาหารพลันอิมมักให้ขัดอก อาหารเรอให้กินอาหารมิได้อยู่ท้องให้อายากอาหาร อยู่บ่อยๆ จึงให้เกิดลม 6 จำพวก และลมจำพวกหนึ่งชื่อ วาตระตะ ย่อมพัดแต่สะคือถึง ลำคอ จำพวกหนึ่งชื่อว่า อุตระ ย่อมพัดแต่ให้ขัดอกถึงลำคอจำพวกหนึ่ง ชื่อว่า ปรมัตตะ ย่อมพัดหายใจให้ขัดอก จำพวกหนึ่ง วัณณาวัตตะ คือหายใจขัดนึ่งไป ไม่พูดจา ได้ชื่อว่า มหาสคม และลม 6 จำพวกเกิดเพื่อเตโชธาตุพิการ แพทย์พึงรู้เถิด ฯ ” ต่อไปเป็นการบอก ยาแก้ธาตุพิการต่างๆ

@ ถ้าจะแก้ให้เอาถูกเอ็น 1 ตำพัน 1 แห้วหมู 1 โกรฐตอ 1 โกรฐทงปลา 1 จิง 1 คีปตี 1 ลูกผักชี 1 อบเชย 1 ลูกค้ำน 1 เปลือกมูกมัน 1 สรรพยา 11 สิ่งนี้เอาสมอภาค คำผงลายน้ำร้อนแก้เอาไปธาตุพิการหาย

@ ยาชื่อกาลทีจร เดือน 8, 9, 10 ทั้งสามเดือนนี้ ชื่อวสันตฤดู เป็นค้ำววาโยธาตุ พิการให้ผอมเหลือง ให้คั้นตัวให้เมื่อยทุกข้อกระดูก เมื่อยท้าวสารพวงค้ำกายให้แตกขึ้นแตกลง ให้ลั่นอยู่โครกๆ ครึกๆ มักให้หาวให้ออให้วังเวียนหน้าตา ให้หูหนัก ให้ร้อนในอก มักให้ชากรเท้า ย่อมให้หายใจจั้นๆ ย่อมให้เหม็นปากตัวเอง บางทีให้เลือดออกตามจุมปากเอง กินอาหารไม่รู้จักรส คือวาโยธาตุพิการแล ฯ

@ ยากินแก้ร้อนภายในกระหายน้ำ ให้เอาสังหม้าม 1 โชน 1 รากบัวหลวง 1 ผุ่นจิ้น 1 รังแมงหมาบ้า 1 ชาคก้อน 1 เกสรบัวหลวง ดอกสารภี 1 ดอกบุนนาค 1

คอกพิภุต 1 รากหลอดน้ำ 1 รากคันทรง 1 ก้ามปูทะเล 1 คินประสีวขาว 1 ยา 13 สิ่งนี้เอา
 เสมอภาคบดทำแท่นไว้ถายน้ำดอกไม้ ทั้งกินทั้งพ่นแก้ร้อน แก้กระหายน้ำ แก้เสโทคกหายแล

@ ที่นี้ไปว่าด้วยเดโชธาตุต่อไป แพทย์พึงรู้เถิด เดโชธาตุ อันชื่อว่า ปิตตวิแตกนั้น
 คือ ให้ขจัดอกขจัดใจ ให้บัวมมือ ดิน ประการ 1 ให้โอเป็นมกรอให้ท้องขึ้น ท้องพอง
 ประการหนึ่ง ให้เพื่อเฟื่องและลักษณะ 10 ประการดังนี้ คือ เดโชธาตุ อันชื่อว่าบรวิวมัก
 จี้แตกแล ถ้าจะแก้ ให้เอาพิศแพวแดง 1 โกฎสอ 1 โกฎเขมา 1 สะเอม 1 ลูกมะขามป้อม 1
 ตะไคร้คัน 1 วานเปราะ 1 รากหวาด 1 หอว์ารกกา 1 เอาเสมอภาค ตำผงถายน้ำนมโค
 น้ำร้อนกินแก้เดโชธาตุ ฯ

@ ถ้าจะแก้เสโทคกใน ให้เอาเปลือกปรม 1 คังมะพร้าวที่ขูด 1 ครีหลาสอน 1
 ลูกถั่วพลวงแดงเหต๋า 1 เทียนคำ 1 ดินสอพอง 1 พิมเสน 1 บดทาดัวผู้ใช้ เห่งค
 ตัวเย็น นอนดินเย็นตลอดแล ฯ

เล่มที่ 8

ตำราลักษณะไข้ หนังสือสภาพก่อนข้างสมบุรณ์ รูปแบบคำประพันธ์เป็นร้อยแก้ว
 ตัวอักษรและอักษรวิธีไทย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นได้ จำนวนคำรับยาในเล่ม 133 ขนาน
 แบ่งเป็น ยาแก้ไข้ ยาเลื้อค ยาลม

เริ่มต้นด้วยการอธิบายลักษณะต่างๆ ของไข้ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นพวกรๆ คือ

1. สันนิบาต มีอาการสะท้านหนาวเสียวทั่วสารพวงค์กาย ให้ชักตาแดงเหมือนสาย
 โลหิต ตัวร้อนจัด
2. มหามขม ฟกตามตัวขึ้นเขียวเป็นแฉวเคลื่อนไปตามตัวเหมือนสังวาลย์พระอินทร์
 ถ้าผู้หญิงขึ้นทางซ้าย ผู้ชายขึ้นทางขวา ถ้าขึ้นที่คันทองทั้งสองเป็นหนองเขียว หรือสีเหมือน
 ลูกหว้า ค้องรีบรักษาเมื่อเริ่มแรกเป็น ถ้าปล่อยให้เปื่อยเน่าแล้วต้องตาย
3. ลักษณะคาย ลักษณะเป็นเม็ดไข่ปลา ขึ้นพรายทั่วตัวให้ถิ้นกระด้าง คางแข็ง
 สลบ ถ้าออกคำให้ปรากฏเป็นสีคราม หรือสีลูกหว้า หรือคองงา ทำสันทันก็เป็นที่แน่นอนถ้า
 ไข้สะท้านร้อนสะท้านหนาวท่านเรียกว่า ปานคำ ถ้าแดงมุดลงเขียว เหมือนสีครามเป็นวง
 กลม ถ้าระส่ำระสายร้อนจัดแทบปางตาย ถ้ามุดขึ้นเป็นเลือด ท่านว่า 1000 คน จะรอดสัก
 คนยาก ท่านว่าออกคำเหมือนกันกับปานคำ แต่แดงกว่าปานคำ

4. ไข่ขาวเรือง ให้ครั้นตัวต้องให้ยารสฝาดขม บอกวิธีตรวจวินิจฉัยว่า ถ้าไม่รู้อาการที่แท้จริงให้ใช้เทียนส่องดู ถ้าไข่ยังอยู่ข้างภายใน ให้ดัมยาน้ำฟุ้งให้กินอาการก็จะปรากฏ ถ้าไม่ปรากฏ อีกแสดงว่า โรคอยู่ในตับและปอด ถ้าใครใช้วัน 1, 2, 3, สามารถรักษาได้ ถ้าปรากฏขึ้นที่กระหม่อมเป็นดวงลายจะสามารถรักษาได้

5. ไข่ธรรมชาติ ขึ้นที่แขนทั้งสองข้าง เป็นคางแดงยอดขาว

6. สายฟ้าฟาด ให้ปากขม ปากร้อน ผิวแห้ง ตาแดง

7. ไฟเดือนห้า ขึ้นเป็นแถว

8. ไฟฟ้า ขึ้นแดงแล้วกลับดำลง

9. ไฟเขาไหม้ ขึ้นเป็นแผ่นคล้ายมดคันกัด ยอดแหลมให้สะดุ้ง บิดตัวทวนทฤษฎาย กระหายน้ำ น้ำลายเหนียว

10. ใช้น้ำ ผ่ามือผ่าเท้าเกลี้ยง บิดปวดท้อง และลงบุพโพลโหดยังมีเน่าให้รักษาถ้าเน่าแล้วอย่ารักษาเลย

11. ลมกาลสิงคติ จะส่งเสียงคังเหมือนลูกผีปอบให้แสบดำใส่

12. หนแห่ง อาการลงบิดตกโหดในทวารทั้ง 9 ชักสันหลัง ยกคิ้วคังจะขาดใจ ให้รีบรักษาภายในหนึ่งวัน ถ้าปล่อยไว้หลายวันจะตาย

13. สุกเสา อาการหอบเหมือนสุนัข 2 - 3 วัน

14. ละลอกไข่แล้วผูกขึ้นเหมือนหนามขอก

15. กาวดำ ผูกขึ้นเหมือนลูกผักปริงตุกให้จุดด้วยยา ถ้าขึ้นระหว่างคิ้วหรือปลายคิ้วหรือคอหอย ยอดอก ให้เอายาจุดเสียถ้าขึ้นเช่นนี้ 3 วันตาย ถ้าขึ้นรักแร้ คันทา 3 - 4 วันแล้วแตกออกเอายาจุดประทับถ้ามีฟังจะตายด้วยไข่จ้ำพวกนี้ บางครั้งให้ร้อนทวนทฤษฎายให้เชื่อมเมื่อให้เกิดฝักการขึ้นในตัว ในอก ในลิ้น เหมือนเม็ดข้าวโพด เม็ดข้าวฟ่าง ข้าวสาร ให้ถิ้นกระด้างคางแข็งผูกมิได้ จุดเสียคยอดอกชายโครง ปวดศีรษะ

16. ฟองมูก ขึ้นได้รักแร้ ขมปาก ปากขาวมือเท้าตาย

17. ไข่หมาชนิด ผูกขึ้นเหมือนเม็ดทราย

จากนั้นบอกอาการว่า ไข่อย่างไรควรรักษา ไข่อย่างไรไม่ควรรักษา เพราะรักษาก็ไม่หาย เช่น ไข่อีดำอีแดง ไข่ลาดสาดทั้งปวง ถ้าขึ้นที่คอหน้าอกแล้วให้รีบรักษา ถ้าเป็นภายในภายนอก ให้รักษาเสียก่อนค่อยให้ยาไข่ 4 - 5 วัน รักษาได้ ถ้าไข่ 7, 8, 9 วันอย่ารักษาเลยแล้วจึงบอกคำรับยากระทุ้งไข่ และคำรับยาอื่นๆ ต่อไปจนตลอดเล่ม

ตัวอย่างคำรับยาขนานสำคัญ

@ ยาสว่างอารมณ์ ให้เอาจันทร์ทั้ง 2 ขรี 1 ชนูด 1 หัวปลอก 1 แผล 1 ดอกพิภุต 1 บุนนาค สารภี 1 เกสรบัวหลวง 1 เมล็ดจกน 1 บัวขม 1 สัตบุศ 1 บัวขาว 1 ดอกคานงา 1 ดอกจันทร์ 1 ลูกจันทร์ 1 กานพลู 1 เนระพูสี 1 สมอเทศ 1 ว่านกีบแรด 1 อบเชย 1 ใบห่อม 3 ใบ ใบเล็บครุฑ 1 ใบ วันขย 1 โกงูน้ำเต้า หัสตบงกค 1 นิลบล 1 แก้วทุกพันไร่ บรรดาไข่ในชมพูทวีปแก้ไค้หมดและ ถายน้ำข้าวแก้เชื่อมเมือ ถายน้ำดอกไม้แก้ไ้ ถ้าครางถายน้ำจันท์ ถ้าเจ็บ คอ,อก,ท้องถายน้ำพิมเสน

@ ยาแก้ไ้เหนือ เอาหมากผู้ 1 หมากเมีย 1 ใบมะเฟือง 1 ใบยม 1 ใบกระเพรา 1 รากคาร รากวันขย 1 คัมภินแล

@ ยาไข้ประจำยาม เอาทุมเรียง 1 รากคนทา 1 รากทุมพอน 1 ชิงชาลี 1 รากไม้เท้า 1 หญ้าปากควาย 1 หญ้าแพรก 1 หัวหมู 1 รากวันขย 1 คัม 3 เอา 1.

@ ยาสุคไสยาศน์ แก้ไ้ขนอนมิหลับ ให้ระสำระสาย ท่านให้เอาจันทร์ทั้งสอง เกสรบัวหลวง ปริศนา 1 กระดำพัก 1 ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ 1 สนเทศ 1 การบูร 1 สะค้ำน 1 รากชำพลู 1 ศรีศุก 1 ยาทั้งนี้เอาอย่างละ $\frac{+}{2}$ บคน้ำดอกไม้เป็นกระสาย ทำแทนไว้ถายน้ำดอกไม้กินแก่นอนมิหลับแล ฯ

@ ยาชื่อสุคนธรรต แก้กสรพไ้ทั้งปวงแล ท่านให้เอาโกฐทั้ง 9 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทร์ดอกจันทร์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 ชลูด 1 อบเชย 1 ว่านร้อนทอง 1 ว่านนางคำ 1 อำพันขี้ปลา 1 ปริศนา 1 กระดำพัก 1 ขอนคอก 1 ชะมดทั้งสอง พิมเสน 1 แก่นสน 1 จันทร์หอม 1 อำพันทอง 1 กายาน 1 หญ้าฝรั่ง 1 ใบพิมเสน 1 แผลหอม 1 ตะไคร้หอม 1 ยาทั้งนี้เอาสมอภาคบคทำแทนไว้ถายน้ำข้าวข้าวกินแก้ไ้ตามระดูแล ฯ

@ ยาชื่อว่าคงคาทิพย์ ป่ารุงธาตุทั้ง 4 ให้บริบูรณ์ ท่านให้เอาโกฐสอ 1 เทียนคำ แดง ลูกจันทร์ทั้งสอง 1 กานพลู 1 เบญจกานี 1 เสียดเทศ 1 ชอเมเทศ 1 สมอเทศ 1 ลูกมะขามป้อม 1 ลูกผักชี 1 พริก 1 จิง 1 คีปลี 1 ส้มละเวงทั้ง 2 รากโครเคเรือ 1 ขมิ้นชัน 1 แก่นสน 1 เจตมูลเพลิง 1 สะค้ำน 1 ว่านน้ำ 1 พรมมิ 1 เจตพังคา 1 พิลังกาสา 1 ลูกมะตูมอ่อน 1 ใบสวาท 1 ใบสะเหนียน 1 หญ้าจันมอน 1 หญ้าปากควาย 1 หัวกระเทียม 1 ดอกบุนนาค 1 พิมเสน 1 ยาทั้งนี้เอาสมอภาค บคทำแทนไว้ ถายน้ำเหต้า น้ำร้อนก็ได้ ถายน้ำสะค้ำน น้ำคาลทสกอน กินวิเศษนักแล : แต่ดอกอังกาบเอาทำยาทั้งหลายแล ฯ

@ ขาดัมแก้วศรีคังว เอรากข้าพถู 1 จิงแห่ง 1 เจตมูลเพลิง 1 คีปถีเชือก 1 หัว
ทือ 1 ข่าทั้ง 2 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกมะนาว 1 ขร่าทั้ง 5 โกงูหัวบัว 1 ลูกสะค้าน 1 สารส้ม 1
เบญจกานี 1 ลูกกระวาน 1 กานพลู 1 แก่นนน 1 ไข่น้ำ 1 พาโหมย่น 1 พาโหมคั้น 1
ผักแว่น 1 รากตะไคร้ 1 ใบสีสุก 1 เอาดำมือหนึ่ง เถาหมก 1 รากกำจาย 1 รากส้มป่อย 1
กระเพราทั้ง 2 หญ้าหนูคั้น 1 เปล้าทั้ง 2 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค คัมค้วยเหล้ากินละ๕:

เล่มที่ ๑

คัมภีร์โรคนิทาน

เป็นหนังสือบอกชาว ไม่ทราบปีที่แต่งและชื่อผู้แต่ง ขนาดกว้าง 25 เซนติเมตร ยาว
12 เซนติเมตร สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ รูปแบบคำประพันธ์เป็นร้อยแก้ว อักษรและอักษรวิธี
ที่ใช้ ใช้อักษรไทยกับอักษรขอม อักษรวิธีเป็นแบบไทยโบราณภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยถิ่นใต้
เนื้อหาเริ่มต้นกล่าวพระพุทธรูป พุทธชัษตรมมัง ตั้งคัง กล่าวถึงการแต่งคัมภีร์โรคนิทาน ต่อ
จากนั้นกล่าวถึงการตายของบุคคล ว่าเกิดจากธาตุผิดสำแดง บुरาณโรคและปัจจุบันโรค กล่าว
ถึงฤกษ์โกมารภักข์ผู้เป็นต้นตำรับยาแผนโบราณ พูดถึงเหตุที่ทำให้คนต้องตาย เพราะธาตุทั้ง 4
ขาดไป คือ ปรวีธาตุคิน 21 อาโปธาตุน้ำ 12 วาโยธาตุลม 6 เตโชธาตุไฟ 4 ธาตุทั้งหลาย
ขาดสิ้นพร้อมกันต้องตาย แพทย์ผู้ใดที่ยังรักษาคนที่ขาดธาตุทั้ง 4 ถือว่าเป็นคนหลง จากนั้น
กล่าวถึงลักษณะของธาตุที่กำเริบตามฤดูกาลต่างๆ คือ

- อุกุคิมหันต์ เดือน 4 , 5 , 6 , 7 เกิดจากเตโชธาตุลักษณะเย็นอกกินอาหารไม่อยู่ท้อง
ให้หิวอยู่บ่อยๆ เกิดลมในร่างกาย 9 จำพวก ต่อจากนั้นจึงบอกยาแก้

- อุกุวสันต์เดือน 8 , 9 , 10 เป็นเพราะวาโยธาตุพิการ ให้ผอมเหลือง คันคัว ให้เมื่อย
เมื่อยทั่วสารพวงค์กาย ให้คลื่นไส้อาเจียร วิงเวียน กินอาหารไม่รู่รส แล้วบอกยาแก้

- เดือน 11 , 12 , 1 อาโปธาตุน้ำพิการ แล้วบอกยาแก้

- เดือน 2 , 3 , 4 ปรวีธาตุพิการกำเริบให้เจ็บหน้ศีรษะ ขนพิการเจ็บทั่วสารพวงค์กาย
กายทุกขุมขน จากนั้นจึงกล่าวถึงความพิการในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น น้กขา เล็บพิการ
ให้เจ็บคันเล็บ เล็บดำ ขาวเป็นเลือดเจ็บเสียวนิ้วมือนิ้วคิน ทันตา คือฟันพิการ มักให้เจ็บไรฟัน
บางทีให้เป็นฝิร่ามะนาด บางทีก็ให้โลหิตไหลออกตามไรฟัน แล้วฟันคุดอนแล้วให้หัก ตะโจ
คือ หน้พิการ ให้กำเริบให้ร้อนคิ้วหน้ทำสารพวงค์กาย บางทีก็ให้เป็นผื่นขึ้นทั้งคัว เจ็บแสบ

ร้อนเป็นกำลัง มั่งสัง คือเนื้อกำเรียบ ให้อนมิหลับมักสะดุ้ง ไม่เป็นปรกติเลย มักให้ฟกบวม บางทีผุดขึ้นเป็นวงสีดำ เขียว แดง ทั้งตัวคั่งหนึ่งลมพิษ โลกสมมติว่าเป็นประคองเหือดหัด ต่างๆ นหโร คือ เอ็นพิการให้กำเรียบ ให้เจ็บบดร้อนบดหนาว ให้ปวดศีรษะ ท่านเรียกว่า ลมอำพริกกำเรียบ อัคคิ คือกระดูกพิการให้เมื่อขบ มักให้เจ็บทุกข้อกระดูก ฯลฯ จากนั้นจึงบอกยาแก้ความพิการของธาตุต่างๆ

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ขานี้ชื่อว่าตรีอะสัง แก่ปถวีธาตุ คือกระดูกและกระหมอง ท่านให้เอากระเทียม 1 ใบมุกเสคา 1 ใบคนที่สอ 1 การพลู 1 ศรีศุก 1 ทั้งนี้เอาสิ่งละส่วน เอาเปลือกกันตรา 12 สมุลแว้ง 3 คำผงถายน้ำผึ้งรวง กินแก้ปถวีธาตุทั้ง 12 ประการแล :๑

@ ขนานหนึ่งเอาเปลือกหอยขม หอยแครง พัดแพวแดง 1 ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 การบูร 1 พริกอ่อน เท้ายาทั้งหลาย คำบดถายน้ำผึ้งรวงกิน แก้ไส้ร้อยไส้ใหญ่ พิการให้จุกเสียด ปวดมวน ในปถวีธาตุ คือ อาหารเก่า ใหม่พิการด้วย หายสิ้น แล :๑

@ ยาธาตุบรรจบ พระอาริยะเจ้ากล่าวไว้ว่า ถ้าแพทย์จะทำยาธาตุบรรจบนั้น ถ้าผู้ไข้ เกิดวันใดเดือนใด ให้พิจารณาธาตุตั้งไว้เป็นประธาน แล้วคิดถอยหลังมา เอาวันมูลปฏิสนธิ นั้นจะเป็นวันใดเดือนใด ธาตุอันแรกเกิดร่วมประจบกัน เมื่อแรกเกิดเป็นยาขนานนี้ จึงแทรก จันทน์ทั้ง 2 กฤษณา 1 ชบุด 1 ดอกพิตุล 1 เกสรบูรนาค 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกสารภี 1 เสมอภาค คัม 3 เอา 1 กินหายแล:๑

@ ยาตุลาทีคุณ แก้ไข้เหนื่อสันนิบาต เอาบอระเพ็ด 1 ข่าคาแดง 1 พันธุ์ผักกาด 1 ลูกบวบเหลี่ยม 1 ลูกแว้งขม 1 หัวไพล 1 หัวขาย 1 รากขจัดมอน 1 หัวหมู 1 รากคองแตก 1 สะค้าน 1 รากข้าวพดู 1 เปลือกมูกหลวง 1 แผลหอม 1 ชบุด 1 สนเทศ 1 จันทน์ทั้ง 2 จันทน์นา 1 สมอทั้ง 3 กฤษณา 1 กระดำพัก 1 จุกรุหิณี 1 อบเชยเทศ 1 รากกรงหมา 1 เกสรบัวหลวง 1 เกสรบูรนาค 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิตุล 1 สรรพยา 32 สิ่ง คัม 3 เอา 1 กินแก้โลหิตแตกพิการ ถ้าผู้หนักให้แทรกราชพฤกษ์ มีอจะกินแทรกคือเกลือ +¹ ตามธาตุหนักเบา :๑

@ ขนานหนึ่ง ถ้าขัดเบาเอายานี้แก้ เอาใบส้มป่อย 1 ส้มขามกำมือ 1 ใบมะนาว 1 หัวหอม 3 หัว สารส้ม +¹ ดินสิวคิบ 1 อ้อยแดงผ่าสามทิ้งเสียบ่ายหนึ่ง คัม 3 เอา 1 กินเบา ออกแล :๑ ถ้ายังมีออกให้เอาแก้ตามกระบวนโรคคัมภีร์ต่อไปเถิด :๑

@ ยาชื้อเทพชุมนุม แก่เศไชธาตุทั้ง 3 ฤๅ สายบาทไขเหนื่อ ลาดศาควเวือ
 ไขตรีโทษ ให้อาเจตมุตเพลิง 1 โกร๓สอเทศ 1 โกร๓สอไทย 1 โกร๓ทงปลา 1 โกร๓บัว 1
 โกร๓จูลาดำพา โกร๓เชียง 1 หญ้าตีนนก 1 คีปติเชือก 1 ลูกคุมอ่อน 1 เทียนทั้ง 5 ลูก
 จันท์ 1 ดอกจันท์ 1 ลูกกระวาน 1 กานพลู 1 ใบหวาน 1 ลูกเอ็น 1 รากคองแตก 1
 แผลหอม 1 ชบुक 1 ขอนคอก 1 กระคอม 1 รากคนทา 1 บอระเพ็ด 1 รากไม้เท้าขาม่อม
 1 รากพุมเรียง 1 รากเคือชุมพร 1 รากย่านนาง 1 รากย่อม 1 พิศหนาด 1 น้ำมันราชสีห์
 ไม้สน 1 ไม้สัก 1 สีขริ 1 ตรีผลา 1 รากพิลังกษา 1 ลูกคำคิควาย 1 ลูกมะขามป้อม
 1 ลูกคักชี 1 โหรพา 1 พระยามือเหล็ก 1 ขี้เหล็กทั้ง 5 ยากลอน 1 โลกสูง 1 ปรีหมา
 1 กระดำพัก 1 อบเชยเทศ 1 สมุลแว้ง 1 เทพทาโร 1 จุกูหิณี 1 ทั้งนี้เอา 2 หนัก
 ดอกขลุค 1 ดอกกรูด 1 ดอกนาง 1 ดอกคักเค้า 1 ดอกกัรลิกา 1 ดอกคานงา 1 ดอก
 ขำป่า 1 ดอกมะติ่น้ำ 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิกูด 1 ดอกนูนนาค 1 ดอกกรรณิกา 1 ดอก
 แก้ว 1 ดอกเกด 1 ดอกคำไค 1 ดอกดินจง 1 ดอกมัจรา 1 ดอกสำเจือก 1 ดอกกด้วยไม้ 1
 บัวขม 1 บัวเคือ 1 ดอกบัวหลวง 1 ดอกบัวขาว 1

เล่มที่ 10

วิธีพิงยา (วิธีพิงยาณา)

หนังสือวิธีพิงยา ผู้แต่ง คือนายขวน ที่หน้าแรกเขียนว่า วิธีพิงยาของนายขวน ขนาด
 หนังสือกว้าง 11 เซนติเมตร ยาว 19 เซนติเมตร จำนวน 78 หน้า สภาพทั่วไปชำรุด
 ประพันธ์ด้วยร้อยแก้ว อักษรและอักษรวิธีที่ใช้ คือ อักษรไทย ภาษาที่ใช้ คือภาษาไทย
 ถิ่นได้ จำนวนตำรายาในเล่ม 120 ขนาน รักษาได้ 23 โรค

เนื้อเรื่องเริ่มกล่าวถึงวิธีการเก็บยา โดยจัดความสัมพันธ์ระหว่างพิษของยากับเวลาใน
 การเก็บ ได้แก่ วัน 1 เมื่อเช้าพิงอยู่คั้น บ่ายอยู่ในใบและราก วัน 2 เมื่อเช้าอยู่ราก บ่ายอยู่
 ใบและเปลือก วัน 3 เมื่อเช้าอยู่ใบ บ่ายอยู่เปลือกและราก วัน 4 เมื่อเช้าอยู่แก่นคั้น บ่ายอยู่
 ราก และแก่น บอกไว้ให้เก็บยาแล จากนั้นบอกยารักษาโรคต่างๆ ตลอดเล่ม

ตัวอย่างตำรายาที่สำคัญ

@ ยาขี้เรื้อน ให้อาไฟล 1 ขมิ้นอ้อย 1 เหนียวคำ 1 รากพานงูแดง 1 บคลายน้ำ
 มะนาวทาหายแล

@ ยาจี้เรือ้นเอาฮาหมู 1 โรงคีนหมา 1 ซาคก้อน 1 บคแล้วหุงด้วยน้ำมันมะพร้าว
ทาสรรพยาทั้งปวงหายแล

@ ยาฟกเป็นกระพันให้เอาใบออก 1 ใบกระเหมาข้าว 1 ใบคังบาย 1 ใบขรบ 1
ชงอ 1 ข่า 1 ไพล 1 ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 ปูนหิน 1 ตำลายนด้วยเหล้าโทกหายแล ๑

@ ใบเคือปล้อง 1 ปูนหิน 1 ชงอ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ไพล 1 ข่าทั้ง 2 ตำลายนเหล้าทา
หายแล

@ ยาริคสีควงหอมเหลือง เป็นมงคล่อให้เอารากสะอึก 1 รากเขือจีน รากมะแว้ง 1
รากมะตูม 1 จีเหล็ก 1 แซ่เหล้า ผิงข้าวเปลือกไว้ 3 วัน และให้เอาเจตมูลเพลิง ¹+ เจตมูล
คอกขาว ¹+ บุก +₁ ลูกขบา +₁ จิง +₁ บริถิว +₁ คีปติ ลูกพลู +₁ รากข้าวพลู +₁ ยาทั้ง
นี้ตำลายนน้ำผึ้งรวงกินเท่าลูกพุทราแก้ลมทั้งปวงแลลม 12 จำพวก ริคสีควง 12 จำพวก
หาย ถ้าหญิงมิได้ลูกกินยานี้มีลูกแล ๑

@ ยาลงบิคให้เอามะนาว 7 ลูก ผานออก เอาพริก 7 กระเทียม 7 เอาน้ำปลาทามา
อุ่นไฟให้ร้อนแล้วใส่ยาลงแล้วเอามาเสกด้วยตักกั่ว

@ ยานิ้วเยียวมืออกให้เอาไพล 1 กระชาย 1 ข่า 1 พริก 1 กระเทียม 1 บคลายนน้ำ
มะนาว กินหายแล ๑ ถ้าเยียวมืออกให้เอาใบกล้วยทองมังลา มาคัม 3 เอา 1 พริก 1 เกลือ 1
กระเทียม 1 กินหายแล

@ ยานิ้วให้เอารากพุทราทั้ง 5 เกลือ 7 พริก 7 กระเทียม 7 คัมกินหายแล ๑

@ ยานิ้วให้เอาเปลือกพิกุลมาคัม 3 เอา 1 ใต้น้ำผึ้งรวงกินหายแล

@ สิทธิการิยะ ยากำตั้งให้เอาลูกสวาท 1 ลูกจันทน์ 1 ชะเอม 1 เอาสมอภาคบค
ลายนน้ำผึ้งรวงกินอายุยืนมีกำลังแล ๑

@ ยาป้างให้เอามะแว้งเครือ 1 มะเขือจีน 1 มะรุม 1 ทองกลางใบมน 1 กุ่มทั้ง
สอง ทองพันชั่ง 1 ไฟเคือนห้า 1 สหนคโค 1 ใบรัก 1 ยาตำลายนน้ำเคียวให้งวด ใ
น้ำมันงาแล้วตั้งให้ร้อนเคียวให้คงแต่น้ำมันทาหายแล ๑

เล่มที่ 11

เป็นหนังสือบุคขาว ขนาดกว้าง 12 เซนติเมตร ยาว 19 เซนติเมตร เขียนตามแนวนอน 84 หน้า สภาพชำรุด รูปแบบบันทึกเป็นร้อยแก้ว ลักษณะอักษรที่ใช้เป็นอักษรไทยปัจจุบัน

เล่มที่ 12

เป็นหนังสือบุคขาว ขนาดกว้าง 12 เซนติเมตร ยาว 40 เซนติเมตรเขียนตามแนวนอน จำนวน 100 หน้า สภาพชำรุด รูปแบบการบันทึกใช้ร้อยแก้ว อักษรไทยโบราณ ภาษาที่ใช้ไทยถิ่นใต้ จำนวนคำราชาในเล่ม 156 ขนาน ใช้รักษาโรค แก้ไข้, แก้สลด, แก้ไอ, แก้ร้อน

เริ่มกล่าวถึงมูลเหตุแห่งการกำเนิดยาว่า เนื่องจากเมืองดักธิดาเกิดความไข้ คนตายเป็นอันมากจึงมีหมอกคนสำคัญคิดทำยาขึ้นรักษาไข้ ต่อจากนั้นจึงกล่าวถึง ยารักษาไข้แต่ละขนานต่อไปกล่าวถึงลักษณะตมต่าง ๆ และลักษณะของไข้ที่จะทำให้ถึงแก่ความตายอย่างละเอียด แล้วกล่าวถึงยาต่างๆ ต่อไป

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาแก้พิษไข้ถอนพิษไข้ เอาใบถั่วแระ 1 ใบแคแดง 1 ใบจีเหล็ก 1 ใบทองหลาง ใบมนใบสมิ 1 ใบฝ้ายแดง 1 ใบพริก 1 ขมิ้นฮ้อย 1 บคทำแท่งไว้ลายน้ำดอกไม้ น้ำชาข้าว ทั้งกินทั้งชะโลมแก้พิษสุราและแก้พิษน้ำมัน แก้โลหิตประคบอาบน้ำร้อน กินของผิดแก้แมลง แก้ทั้งหมดแล ฯ

@ แก้เสลดคิขึ้นคอ เอาพริกไท 1 ชิงสค 1 คีปติ 1 คินสิวขาว 1 สมอไทย 1 สมอเทศ 1 มะแว้งเครือ 1 มหาการ 1 นอแระ 1 งาช้าง 1 เขากวาง 1 จันทน์แดง, ขาว 1 ยา 13 สิ่งนี้ ทำแท่งลายน้ำกินแก้ฮับจนแล ฯ

@ เอาใบฝ้ายเทศมาตำเอาน้ำ แล้วเอากากด้วยตีบมาลนไฟไอร้อนใส่กับน้ำฝ้ายเทศกินแก้คั่งงายแล

@ ยาจุดแก้กานขึ้น เอารากมะกรูด 1 รากแบบ 1 ฝนด้วยน้ำจูดกานแล ฯ

@ อันว่าโรคลมทั้งหลายมี 3 ประการ อันว่าลมกำเดา อรคนกันก็มี ตัวชื่อชวานบริบูรณคั่งเศร้าหมองอยู่ และเขียนจะราก และให้กระหนกระหายให้ชนลูกชนพอง และมีรูรส

อาหาร อันว่าแพทย์ทั้งหลายพึงให้ยาแฉะ ๑ เอาจันทร์ 1, โกรฐก้านพร้าว 1 สมุลแว้ง 1 แผลหอม 1 สมอภิเภก 1 ขมิ้นเครือ 1 หัวหมู 1 รากชี่กาขาว 1 จิงแห้ง 1 เสมอภาค คัมภีร์คนด้วยน้ำผึ้งแก้ไข้เพื่อกำเคาแฉะ ๑

@ ประการหนึ่งอันว่าลักษณะแห่งลมและเสลด สมมติว่าด้วยกันให้เกิดสะท้านและนอนมิหลับ ให้เจ็บศีรษะ และกระหนกระหายมิให้เหงื่อออก และให้ร้อน ปากหวาน แพทย์ทั้งหลายพึงรู้เถิด ให้ยาชากนิกแฉะ เอาโกรฐก้านพร้าว 1 โคลงุน 1 หัวใหญ่ 1 บอระเพ็ด 1 จิงแห้ง 1 รากข้าวต้ม 1 ใบเสนียด 1 คัม 3 เอา 1 กินแก้ศรีทูต ให้หืดไอ และมีวัจกรสอาหาร และให้ระส่ำระสาย ให้กระหนกระหายเพื่อลมและเพื่อเสลดนั้นแฉะ ให้เอาโกรฐก้านมะพร้าว 1 โกรฐจุลาดำภา 1 สมอเทศ 1 ลูกราชพฤกษ์ 1 หัวหมูใหญ่ 1 เอาเสมอภาคคัมให้กินแก้ไข้เพื่อเสลด ให้แห้งแลสอีก ให้จุกเสียด ให้เอาทรายมาคั่วด้วยกระเบื้องให้ร้อน แล้วเอาน้ำจวบประพรม แล้วเอาทรายมาห่อผ้า แล้วระงับไว้เพื่อลมและเสลดอรคนกันให้เหงื่อออกแฉะ

@ สิทธิการิยะ จักกล่าวถึงรสอาหารทั้งปวง ขาบในท้องรสนั้นขมขาบเข้าในเนื้อรสนั้นเค็มขาบเข้าในเอ็นรสนั้นเผ็ดร้อน ขาบขึ้นในขมองรสอันขมรสนั้นขาบทั่วสารพวงค์กาย

@ ไข้ในฤดูคิมหันต์ฤดู คือ เดือน 6, 7, 8 นั้น ไข้ขึ้นโลหิตเป็นใหญ่กว่าลมและเสมหะทั้ง 2 ประการแฉะ ๑

@ ไข้ในวสันต์ฤดู คือ เดือน 10, 11, 12 ไข้นั้นเพื่อลมเป็นใหญ่กว่าโลหิตและเสมหะทั้งสองประการ

@ ไข้ในเหมันต์ฤดู 1, 2, 3, 4 ไข้นั้นเพื่อเสมหะและลมทั้ง 2 ประการ แพทย์ทั้งหลายพึงรู้เถิด

@ ไข้แต่เดือน 1 ไข้เพื่อโลหิตและกำเคาแรงนัก ไข้แต่เที่ยงนั้นไข้เพื่อเสมหะแรงนัก ไข้แต่ค่ำไปถึงรุ่งนั้นไข้เพื่อลมเสมหะแรงนัก แต่กลางคืนนั้นแรงกว่ากลางวัน แต่รุ่งไปถึงตะวันเที่ยงนั้น พอประมาณว่ากลางคืนต่อตอนบ่ายถึงใกล้รุ่งไข้แรงนักแพทย์ทั้งหลายพึงรู้เถิด

@ อาจารย์จะเจ้ากล่าวไว้ว่า บุคคลผู้ใดให้หนวดสะท้อน ให้หน้าตาแสงงชน ให้บิด คร้ามปวศศิระ ให้เจ็บแหว ให้หายใจขัดให้เย็นเป็นก้อนในท้อง ให้ทรมนทรมายให้อายากน้ำให้ เจ็บตัวและให้คลั่งก็ดี ให้เศร้าหมอง ให้คำไป ให้ปากฝาด ให้เจ็บคาง ให้ไอแห้ง อันนี้ ลักษณะเพื่อลมเป็นเอกให้โทษ อันว่าใช้อันให้ร้อนให้จักษุเขียวประคองว่าเอ็นเขียว สรรพชน เกิดเพื่อดีและ อันว่าจักษุมัวเพื่อสรรพชน เกิดเพื่อลมแลฯ

@ อันว่าจักษุแสงสรรพชน เกิดเพื่อลมอันภัก ถ้าผู้หญิงเพราะมุตาคาเป็นคัน ลักษณะแห่งสรรพชนเท่านั้นและจักษุแลฯ

@ อันว่าลักษณะแห่งสันนิบาตให้เจรจาหลงไหลให้ปวศศิระ เจรจามีออกให้เหงื่อ ออกให้นอนมิหลับให้กายฟกบวมให้เสียวอกให้เจ็บคอให้อายากน้ำไปมีคมีค อันว่าแพทย์อัน ลักษณะสันนิบาต อันว่าให้ใช้สันนิบาตนี้ ถึงครีฑุตนันให้เจ็บกระดูกคอ อันให้มีนอยู่ ให้ กระหายน้ำให้สะท้อน ให้ง่วงนอนและกินข้าวมิได้ ให้เจ็บศรีษะให้เจ็บหูเจ็บตา ให้จักษุแดง และหน้าแดงคังแสงโหดโหด ให้เชื่อมออกแดงแลฯ ให้เหลือกให้ยม ให้อายากน้ำกลางคืน ให้นอนหลับ ให้ลิ้นแห้งกระด้าง ให้หนังนั้นหยาบ ให้ตัวนั้นแดงอย่างม้า ให้กำเรียบให้หนัง ตกกระ แห้ง หายใจขัด ตำรับหนึ่งให้เหงื่อออกแต่หน้าผากถึงต้นคอ และอนึ่งเมื่อมูน มักให้ คร้ามหนัง อนึ่งจะกินอาหารแต่นั่งถูกมิได้แล ผู้นั้นท่านว่า อยู่ในมือพระยามัจจุราชแล้วแต่ใช้ นั้นลิ้นเหม็นสาบ ประคองคังว่าแรงกาและกระรอกก็ดี พองทั้งตนก็ดี คอแหบมิถอยก็ดี มัก ชึ่งโกรธก็ดี มิได้ไปหนักเบาก็ดี และลักษณะใช้ทั้งนี้อยู่ในเงื่อมมือมัจจุราชและมิให้สันนิบาต ภายใหนันให้ร้อน บังเกิดฟกคันหู และมีไคอันแม้ว่าเทพจรมาไซมิอยากฟังมิพันแต่ความ มรณา และในเมื่อถึงสันนิบาตแพทย์พึงรู้พิจารณาให้เห็นโรคมมากและน้อยใน 3, 5, 10 วัน แพทย์พึงให้ยาแล 7, 8, 9, 10 วันถึงครีฑุตนันและระคนด้วยบรรยายมิได้จำเรือบมิพันจาก ความมรณา แลฯ ถ้าใช้ถึง 7 วัน ชื่อว่าตะรุนชวน พันแต่ 7 วัน ถึง 15 วันชื่อมัชยมชวน พัน 15 วัน ขึ้นไปหนึ่งเป็นบูรณชวนแลฯ

อนึ่งถ้าใช้สันนิบาตในเกรง 7, 9, 11 วันที่หนึ่งพันแต่นั้นมิเป็นไค ถ้าให้ยามิถอย ใช้ไปถึง 20 วัน เป็นสรรพชน พันแต่นั้นมิถอยเป็นไข้จตุโทษ ถ้าให้ยามิถอยขอบมิถอย เป็นไข้ครีฑุต แก่ยากนักแลโกถ์จะถึงความมรณาแลฯ

เล่มที่ 18

ลักษณะเป็นหนังสือบุคขาว ขนาดกว้าง 11.5 เซนติเมตร ยาว 18 เซนติเมตร เขียนตามแนวนอน สภาพชำรุดมากลักษณะการบันทึกใช้คำประพันธ์เป็นร้อยกรองที่มีสัมผัสไม่แน่นอน ใช้อักษรไทยโบราณ ลักษณะคำประพันธ์คล้ายกาพย์ยานี 11 ใช้ภาษาถิ่นได้ เนื่องจากชำรุดมาก จึงไม่สามารถทราบข้อความทั้งหมดได้ คำรับยาในเล่ม เป็นยาแก้คุณไสย แก้ไข้ แก้ลม

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

สิบนิ้วประนม

นบบาทพระศาสดา

ชนั่งไข้ทั้งปวง

ไปคูให้รู้ก่อน

ข้าใหญ่ไพโรกระทือ

ชงคำนำมา

ถ้าเจ็บที่ใด

ถ้าเสียดว่าผีคัน

ถ้าวายังสบาย

ยานี้เคยพิสูทธิคุณ

ถ้าจะคูให้รู้ให้เห็น

อนึ่งให้จัดหา

อีกทั้งรากไม้เท้า

หาสมคังใจหมาย

ถ้าเล่นเจ็บที่ใด

รากออกพิศนาคู

คอยเหล็กให้เจ็บหัว ฯลฯ

ตั้งบังคมเหนือเกศา

จะแต่งยาเป็นคำกลอน

ยังไม่ล่วงรู้แน่นอน

รู้ว่าคุณจึงถอนยา

ทั้งข้าเล็กเปลือกเพกา

ให้กินคูบาทหมัน

รากออกไซรู้ว่าคุณขัน

ถ้าไอนั้นว่าเกทลม

ว่าโรงไสในคม

เคยประจนมาหลายครา

ให้รู้เกาท่านใช้มา

รากน้ำข้าวจอกกระชาย

ยายโมงเล่าเร่งผันผาย

คัมน์น้ำหยันให้กิน

หายาไว้อย่าช้าอยู่

รู้ว่าทำด้วยเกทโค

เล่มที่ 14

พระตำราหลวง สันนิษฐานว่าเป็นฉบับคัดลอกมาจากคัมภีร์ของเดิม ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยถิ่นใต้ หนังสือขนาดกว้าง 12.5 เซนติเมตร ยาว 18 เซนติเมตร หนา 84 หน้า สภาพชำรุดแมลงกัดกินเป็นรูพรุน บันทึกลงเป็นร้อยแก้ว ใช้อักษรไทย อักษรวิเชียรไทยโบราณ จำนวนตำราภายในเล่ม 70 ขนาน รักษาโรคได้ 19 โรค เช่น แก้วไข่ แก้วลม แก้วบาพิการ แก้วมุตตะกิด ยาราศู ยาแก้ซางตาชยาแก้วบิด ท้องเสีย ริดสีดวง ฝีในท้อง ยาเกิดโรค น้ำมัน ลม สันนิบาต นอนไม่หลับ ยานัตถ์ แก้วคั่ง แก้วอาเจียร แก้วสะอึก ด้านที่หนึ่งเป็นตำรับยาทั้งสิ้น 32 ขนาน ด้านที่สองมีตำรับอยู่ 38 ขนาน ตอนจบ บอกเวลาที่เขียนว่า เขียนจบเมื่อเดือน 3 แรม 4 ค่ำ วันอาทิตย์ แต่ไม่บอก ปี พ.ศ. ลักษณะการเขียนจะบอกตำรับยาต่างๆ สลับกับการบรรยายอาการของโรค

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

@ ยาอัคนีสิน แก้วโรค 12 จำพวก แก้วริดสีดวงในลำไส้ ให้จี้ออกเลือดให้เป็นแม่ในลำไส้ ท่านให้เอาขี้มันฮ้อย₂+ หัวหมู₂+ ว่านน้ำ₂+ พรเพ็ด₂+ ใบคนที่สอง₂+ ใบสะเคา₂+ คีปลีเชือก₃+ กานพลู₃+ บดลายน้ำมันรวงกินแก้วโรคหายแล ฯ

@ ยาฝีในท้องถึงเป็นหนอง แล้วอย่างกล้วย ท่านให้เอาพริกไทยห้าสิบ พริกเทศ 30 เม็ด คีปลี 25 เม็ด ตำให้แหลก แล้วเอาปลาตุ๋นอย่าง 3 ตัว แล้วเอาผักเบ็ญ เต็มกำมือ ผัดให้สุก เอาน้ำปลาตักหนอยกะปิตักหนอยใส่ลงยาเข้าด้วยกัน แล้วให้คนไข้กินให้หมดทีเดียวอย่าให้เหลืออย่างกล้วยหายแล ขวัญเขา¹+ ประสิทธิ์นัคนกแล

@ น้ำมันลมแก้วมือตายคืนตาย พริก 1 กระเทียม 1 ชิงแคง 1 ไพล 1 กระเทียม 1 กระชาย 1 ลูกตะลอด 1 โบรมะนาว 1 ผักเสี้ยนผี 1 เปลือกมะรุม 1 หัวเหล่า 1 เกลือ 1 หญ้าขี้ม่อน 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ทองกลางโบบน 1 กุมน้ำ 1 เอื้องแดง 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน คั้นบดเอาน้ำ หุงให้คงแต่น้ำมันงาแล้วเอาการบูรปรุงลงในน้ำมัน +¹ น้ำมันนี้ ปาบักมือตายคืนตายหายแล ฯ

@ ขนานหนึ่งชื่อ ประทานชีวิต ให้เอาดอกบุนนาค 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิทูด 1 ดอกมะลิ 1 แก่นซาง 1 จันทน์ทั้ง 2 แก่นสัก 1 ขรี 1 เกสรบัวหลวง 1 ชลูด 1 เอาเสมอภาคตำผง ทำแท่งลายน้ำดอกไม้ แทรกชะมดพิมเสน กินแก้สันนิบาต 7 ประการ เพื่อ

สันนิบาตขับช้อน แก้วตรีโทษ แก้วกลอนแก้วมบาตตะจิดเกิดเพื่อศิไคยิ่นเสียงอ้ออิงมิไคยิ่นให้
กินยานี้หายแล ยานี้ได้แก้มามากแล ตีค่าไว้ซึ่งทองหนึ่งแล ฯลฯ

@ ขนานหนึ่งชื่อว่าปัดโศลาทิกุณ เอาจันทร์ขาว +³ แก่นสน +¹ สมอไทย 1 ลูก
กระคอม 1 บอระเพ็ด 1 รากสะอึก 1 รากจี่กาแดง 1 ยา 7 คัม 3 เอา 1 กินแก้สันนิบาตขับ
ช้อน แก้ไข้ทั้ง 3 ระคุตลอคกันสิ้นแล ฯลฯ

@ ถ้าเบาเหลืองคังน้ำขมื่น เอาสมอไทย 1 มหาหิง 1 เจตมูลเพลิง 1 สารส้ม 1
กำมะถันแดง 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่ง +₁ เทียนคำ ดอกคำฝอยสิ่ง +₂ คำผงลายน้ำมะนาวกินแก้เบา
เหลืองหายแล ฯ

@ ถ้าเบาแดง เอาหัวแห้วหมู 1 เทียนคำ 1 รากอังกฤษ 1 ลูกเอ็น 1 โกรฐ 1
รากมะตูม 1 รากเสนียด 1 ใบสะเคา 1 เกลือสินเธาว์ 1 เอาเท่ากันคำผงลายน้ำอ้อยแดง กิน
แก้เบาแดงหายแล

@ ถ้าเบาคังน้ำครามเอารากข่านนาง 1 เฉววัลย์เปรียง 1 รากทุ่งหมาบ้า 1 แห้วหมู 1
แก่นขี้เหล็ก 1 โกรฐหางนาค 1 ขมื่นอ้อย 1 ไพล 1 รากหวายขม 1 คัม 3 เอา 1 กินแก้โรค
ทั้ง 4 จำพวกกล่าวมาแล้ว

@ มุตคาค 4 ประการนั้น เมื่อเบาไหลหยคออกให้ปวคขัดเป็นกำลัง เป็นโลหิตซ้ำ
บางที่เป็นหนองคังน้ำคราม ชื่อว่า กาลมุตคาคเกิดเพราะกระทบซ้ำ จึงเกิดกลางที่ฝภายใน ถ้า
จะแก้เอาเสนียดทั้ง 5 โกรฐทั้ง 5 กานพลู 1 การบูร 1 รากแดงหนู 1 ไพล 1 น้ำประสาน
ทอง 1 ว่านน้ำ 1 ตรีศุก 1 รากหงแดง 1 บอระเพ็ด 1 เกลือสินเธาว์ 1 ขมื่นอ้อย 1 แห้วหมู 1
ขี้เครย 1 คำลายน้ำมะนาว พิมเสนร่ำหัดกินแก้มุตคาคแล ฯ

เล่มที่ 15

หนังสือที่พบมีสภาพสมบูรณ์ บันทึกเป็นร้อยแก้ว ใช้อักษรวิธีไทยโบราณ ส่วน
ภาษาถิ่นได้ เป็นคำราแก้คุณไสย จำนวนคำรับยาในเล่มมีทั้งหมด 86 ขนาน เป็นยาแก้
คุณไสยและยาเลือด

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ถ้าจะทำยาของคุณหมอบ คุณยาเขาทำให้เอาลูกกรูด 3 ลูก เอากิ่งข้างตะวันตก มาตัดหัวเสียเอาเนื้อออกเสียบ้างไว้บ้าง เอกพริกจุกเข้าไปในลูกกรูดนั้นคัมขึ้น เอาใบกล้วยห่อ เข้าทั้งสามลูกเอาค้ายเจ็ดเส้น คาคให้แข็งใส่หม้อคัมให้เปื่อย ครั้นเปื่อยแล้วเอามาบดละเอียด กินสามวันหายแลฯ

@ ยาของคุณ ให้รู้จักว่าคุณหรือผี ให้เอาหัวขง 1 จิง 1 รากกะชวย 1 เอาเท่ากัน คัมกินรากออกคุณแล ฯ ถ้าเป็นเลือดผีแล ถ้าเอ่ยลมเลือดในตัวเองแลฯ

@ ถ้าลองคุณให้รู้ว่าทำด้วยสิ่งใดๆ ให้เอากระชายจอก 1 รากน้ำเต้าผาจอก 1 ราก ไม้เท้าขาม่อง 1 คัมให้กิน ถ้าทำด้วยกระดูกให้ราก ถ้าทำด้วยขี้ผึ้งให้เอ่ย ถ้าทำด้วยไม้ทิมผี ให้ร้อง ถ้าทำด้วยพริกให้เจ็บหนัก ถ้าทำด้วยตะกั่วให้แน่นขึ้นแน่นลง ทำด้วย--?--- ให้ลืม สมฤดี ทำด้วยหนังให้หอบ ทำด้วยหอยโข่งให้น้ำลายไหล ทำด้วยไข่ไก่ให้จุกเสียด เอา ทับทิม 1 รากนานแดง 1 ข่าทั้งสอง หัวผักกาด 1 เกลือ 1 คำป็นเอาน้ำกินหายแล ฯ

@ ยาเลือดลง เอาสารส้มหนัก +¹ คินติวจอก 1 ขมิ้นอ้อย 7 ส้มเฟือง 7 ลูก มะนาว 7 หน่วย ลูกมะกรูด 7 หน่วย เหล้าครึ่งหนึ่ง น้ำครึ่งคัมกินแล ฯ

เล่มที่ 16

เจ้าของตำราเคมีชื่อ พระแปลก สภาหนังสือสมบุรณ์ ใ้รับการเก็บรักษาอย่างดี รูปแบบการบันทึกเป็นร้อยแก้ว ใช้ภาษาไทย อักษรวิธีไทยโบราณ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทย กลาง จำนวนตำราในเล่ม 139 ขนาน ใช้รักษาโรคลม ไข้, กำเคา ฯลฯ เริ่มค้นกล่าวถึง ลมในร่างกายมนุษย์ที่เกิดขึ้นในเดือนต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดอาการเจ็บไข้ในร่างกายแล้วบอกยา

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ สิทธิการิยะ เมทเทศกาลทั้งสี่ระดู แพทย์พึงรู้เถิดอันว่าลมในกายนี้แปรปรวน ไปมาตามเดือนให้วงเวียน เดือน 5, 6, 7 ถ้าไข้ในสามเดือนนี้ ย่อมกินอาหารนั้นบุคแต่น่า เตะธาตุแปร แพทย์พึงรู้ไว้เถิด ว่าลมให้วงเวียน ให้เสียดแทงเป็นหืดไอ ให้จุกอกจุกใจ ในท้องนั้นมีค่าง ให้บวมเท้า และมีเอตะธาตุแปรมิโทษ 3 ประการ คือ ลมคัมขึ้นเบื้องต่ำ แลลมให้เจ็บท้องให้เหมื่อย ลมให้เจ็บเท้าแลให้เป็นลม ยาแก้ตะธาตุแปรแลท่านเอย เอา ขะเอม 1 สะค่าน 1 ยานี้เอาเสมอภาคค่างละลายน้ำร้อนกินแก้ตะธาตุแล ฯ

@ ขาแก้ศีกานมหาเมฆ และละอองฝ้า มาตรการปากมียอก การขึ้นภายในภายนอก
 เอากระดูกแรง 1 กระดูกกา 1 คองเตาเหลือง 1 มหาละลาย 1 ลูกประคำคิควาย 1 ขมิ้น
 อ้อย 1 กระดูกคควายเผือก 1 หัวมหาการ 1 เจตพังคี 1 พิศพนาค 1 ระย้อม 1 หวาย
 ตะมว 1 หวายคา 1 ว่านกีบแรด 1 มหาสาคา 1 ว่านร้อนทอง 1 เนระพูสี 1 เปราะหอม 1
 พิมเสน 1 จันทน์แดง 1 ไบระจับพิช 1 ไบระหมี 1 ว่านน้ำ 1 กรุงเขมา 1 ผักหวานบ้าน 1
 สะค้าน 1 ซ้าพลู 1 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 ดอก
 บุนนาค 1 พริก 1 ขิง 1 ตรีผลา 1 เฒาให้ใหม่ คิงเหลื่อม 1 เป็นกระสายคบปั่นแห้งไว้
 ไลยน้ำขาวข้าว กินแก้สะบัดการภายในวิเศษนักยานี้ได้ใช้แล้ว

เล่มที่ 17

หนังสือมีสภาพชำรุด บันทึกด้วยภาษาไทย เป็นร้อยแก้ว ใช้อักษรไทย อักษรวิ
 ไทยโบราณ ใช้ภาษาไทยได้ จำนวนตำรายาในเล่ม 120 ขนาน แก้โรคได้จำนวน 7 โรค
 ได้แก่ ฝี, แก้ฟก,แก้ราก, แก้วริดสีดวง, แก้ไข้, แก้คุณไสย, แก้บ้า ฯ

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

@ ขาแก้บ้า หนึ่งบ้าค่าคนมักพอกหมากไม่กิน บ้ามักอาบน้ำ บ้าสาฟง บ้าเก็บดอก
 ไม้ บ้ามักแก้เชือกควาย บ้าแก้ผ้าเสียบ บ้ามักอ้างขุนนางท้าวพระยา ว่าอยู่อาศัยไปไปป้อมา
 แหละท่านให้เอายานี้แก้จงพลันหาย เอาไบระเคา 1 ไบระน้ำเต้าขม 1 คิง 1 ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำ
 กิน แก้บ้าทั้งนี้แล

@ ขาแก้บ้าบ่นบ้า มักทำน้ำมัน บ้ามักไหว้พระให้คนมิกินอาหาร บ้ามืออาบน้ำบ้ามัก
 ไปป่าท่านให้เอายานี้กินแก้บ้าหมู เอาลูกสะค้าน 1 ไบระเพ็ด 1 มะนาว 1 ตำเอาสิ่ง
 ละตระนานเอาเกลือครึ่งตระนาน จึงเคี้ยว 3 วันให้กินแลทาสัก 7 วันหาย

@ ขาแก้คุณยาเอาบัวเจาะ 1 เปลือกหอยนางรม 1 พดพร้าวดเผาไฟ 1 ไลยเหล้ากิน
 แก้คุณยาหละ

@ ยาทาเอารากปลค 1 รากว่านน้ำ 1 รากหนาด 1 รากเชียด 1 หรุษทั้ง 2 ราก
 กำจัด 1 รากกำจาย 1 เอาไบระข้างตะวันออก เอาฝนด้วยเหล้าทาแล : ฯ ถ้ามีฟังเอาเถ็ด
 มะกอก 1 หญ้าแพรก 1 จิกใหญ่ 1 รากเคียน 1 รากอินทนิล 1 รากมะพร้าวจึง 2 ราก
 ย่านาง 1 หญ้าพังกาบ 1 ยานี้คัมกินแก้บวมแล ;

เล่มที่ 18

เป็นหนังสือบุคขาว ขนาดกว้าง 11 เซนติเมตร ยาว 21 เซนติเมตร เขียนตามแนวนอน มีจำนวน 48 หน้า สภาพชำรุด บันทึกลงด้วยสำประพันธ์ร้อยแก้ว ใช้อักษรและอักษรวิธีไทยโบราณ ภาษาไทยถิ่นใต้ จำนวนคำราชาในเล่ม 80 ขนาน ไชยรักษาโรคได้ 5 กลุ่มโรค คือ อัมพาต ลม ปวดท้อง ยาประคบยาธาตุ

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาผู้หญิงผสมแห้งให้เอาเกลือกำหนึ่ง พริกแห้ง 1 โพล 1 ชะลอม 1 ขมิ้นอ้อย 1 ขิง 1 ข่า 1 คนที่ทั้งสอง 1 สมุยทั้งสอง 1 เม็ย 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน ทิมป็นเอาน้ำเท่ากัน เคี้ยว 3 กินป็นยากินหายแล

@ สิทธีการิยะให้เอาเจตมูลเพลิง 1 เอาทั้งต้นทั้งรากทั้งใบทั้งดอกเอาจนสิ้นสิ้นตาก แคลจงแห้งตำเป็นผงละลายด้วยน้ำผึ้งรวงกินถ้าจะให้เสียงออกถ่ายด้วยเนย ถ้าหิดไอลายด้วย กะสารปะง้อ กินหายแล

เล่มที่ 19

หนังสือมีสภาพชำรุด เจ้าของเก็บไว้ในตู้อย่างดี ลักษณะการเขียนใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ บันทึกลงเป็นร้อยแก้ว อักษรและอักษรวิธีไทยโบราณ จำนวนคำราชาในเล่ม 9 ขนาน คำราเล่มนี้มีลักษณะพิเศษคือคำราชาที่ปรากฏในเล่ม ไม่ใช่ยารักษาโรคแต่เป็นยาจำพวกใช้กระทำสิ่งต่างๆ เช่น ทำเสน่ห์, ทำยากันสัตว์เข้าสวน, ยาสะเคาะโช้ครวน เป็นต้น

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ อนึ่งให้เอาผักกระเจต 7 ยอด ยอดมะกัสดำคาหนู 7 ยอด ยอดมะไฟ 7 ยอด ยอดผักนึ่ง 7 ยอด ยาทั้งนี้เอามาบดให้ละเอียด แล้วจึงทำเป็นแท่งตากแดดให้แห้ง จึงเขียนยันต์พระพุทโธ ห่อผ้าขาว แล้วจึงเสกด้วยคาถานี้ หัง รัง มะ อะ ะ โธ อะ 108 ถ้าจะให้ชื่อคาโช้ครวนดุษเหตุ เอาขานี้ฝนพาที่ลูกกัญแจทาลงที่หน้าแล้วเป่าเข้าไปในรูง่าปาหตุคแล

@ อนึ่งให้เอาลูกขี้กาแดงลูก 1 หัวเห้วหมูชุกเอาได้ 3 หยิบมือ หัสคุณเทศ 1 ราก
 ทนตรี 3 ราก รากกรงเขมา 3 ราก ยาทั้งนี้บดละเอียดทำเป็นแท่งตากแดดให้แห้งจึงเขียนยันต์
 พระพุทธโรห้อยาเข้าแล้วจึงเสกด้วยพระคาถานี้ หัง หัง อะ นะ มะ พุ มะ มะ 108 ถ้าต้องคุณ
 เขาทำให้ฝนยาลงที่น้ำให้กินก็ได้ ฝนใส่เหล้าให้กินก็ได้ ถ้าคุณทรมบเป็นอย่างไรก็ออกสิ้นแล
 ถ้าจะแก้ลงเลือดคายให้เอายานี้ฝนด้วยน้ำขาวข้าวก็ได้ น้ำขิงก็ได้ให้กินหายแล ฯ

เล่มที่ 20

เป็นหนังสือบุคขาว ดันฉบับชำรุดมากเหลืออยู่ 48 หน้า บันทึกเป็นร้อยแก้วด้วย
 อักษรและอักษรวิไทยโบราณ ส่วนวนภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยถิ่นใต้ จำนวนคำรับยาในเล่ม
 56 ขนาน รักษาโรคได้ 5 โรค ได้แก่ ไข้, ลม, เลือด, บิด, สลอบ ส่วนที่เหลืออยู่ทั้ง
 หมคเป็นคำรับยาต่างๆ

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ จักกล่าวยาไข้ท่านกล่าวไว้ ให้เอารากสะอึก 1 รากมะแว้ง 1 รากผักข้าว 1 ราก
 หมากสง 1 รากขี้กา 1 รากเขือ 1 รากคัส่า 1 รากย่านนาง 1 ยาเท่านั้นแลแก้ไข้ จับก็ได้
 แก้ไข้สันนิบาตก็ได้แล

@ ยาแก้ฟก ยาฟกท่านให้เอาฝ้ายผี 2 ใบพริก 1 ยอดป่าน 1 ยอดเตยวลิง 1
 เหล้าเป็นกระสายแล ฯ

@ ถ้าไข้สันนิบาตให้ตัวร้อน ท่านให้เอาย่านนาง 1 เปลือกทองหลางใบมน 1
 เปลือกพิทูต 1 ซ้อออกนก 1 ผักหวาน 1 พญามือเหล็ก 1 เอาเท่ากันต้มกินหายแล

@ ถ้าไข้สันนิบาตให้ชัก เอาการบูรต้นหนึ่ง การบูรน้ำ 1 ขรอย 1 เอาใบมันมาตำ
 น้ำหยันให้กินหายแล ถ้าไข้ให้ชักท่านให้เอาผักบึงชัน 1 ใบมันยอ 1 รากขี้กาแดง 1 เอาเท่า
 กันฝนทาหายแล

@ ถ้าไข้กินข้าวมิได้ ท่านให้เอารากผักไผ่ 1 รากคา 1 ข้าวคั่วให้โหม้ต้มข้าวกินได้
 ใส่พริก 7 กระทบบคให้ผงใส่ขี้ผึ้งลงแล้วดูการให้กินหายหมินข้าวแล

@ ถ้าไข้สันนิบาตให้ชักเอาใบขี้กา 1 ใบไฟ 1 ใบทองหลาง 1 ใบสะเหนียค 1 ใบ
 พุงคอก 1 เอามาเท่ากันประสมกันเข้าแล้วต้มเอาน้ำหยันแล้วเคี้ยวทำแทนไว้ ถ้าให้ไข้ให้ชัก
 เอาการบูรแทรกหน้อย 1 ลายเยี่ยวจวน้ำร้อน ให้กินหายแล ฯ

เล่มที่ 21

หนังสือมีสภาพชำรุดมากตัวหนังสือเลอะเลือนอ่านไม่ได้ มีทั้งหมด 76 หน้า ขนาด กว้าง 11 เซนติเมตร ยาว 35 เซนติเมตร

2. ตำรับยาในสมุดจีน

ตำรายาที่เป็นสมุดจีนมีทั้งหมด 5 เล่ม สรุปได้ดังนี้

เล่มที่ 1

สภาพชำรุด บันทึกด้วยลักษณะการเขียนแบบร้อยแก้วใช้ตัวอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นใต้ เนื้อหาในเล่มแบ่งเป็นตอนๆ ตอนแรกกล่าวถึงสรรพคุณของพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ มีทั้งหมด 140 ชนิด ต่อมากล่าวถึงการผสมยา ลักษณะใช้มีโทษ 3 ประการ กล่าวถึงยาขนานต่างๆ เริ่มกล่าวถึงสาเหตุแห่งการกำเนิดยา บอกตำรับยาบางขนาน บอกลักษณะใช้ กล่าวถึงธาตุทั้ง 4 ประการที่ทำให้เกิดโรค วิธียางยาและคู่อการ ต่อจากนั้นจึงบอกยา มีตำรับยาทั้งสิ้น 241 ขนาน แบ่งเป็น แก้ไข้ แก้เลือด แก้ลม แก้เน่าเปื่อย ยาทุ้งไข้ ยาแก้ปัสสาวะพิการ แก้ตานขโมย ยาถ่ายเด็ก แก้ฝี

ตัวอย่างสรรพคุณของสมุนไพร

@ คุณโกฐสอแก้ไข้จับและหืดไอ และโรคที่บังเกิดไข้ทั่วพุงและคอกหอยลมจุกเสียดต่างๆ

@ คุณโกฐจุฬาสำพาแก้ไข้จับและเสมหะหืดไอ ทำให้มีเสียงต่างๆ และให้เสียงเพราะ

@ คุณโกฐกระดูกมีรสหวานขมแก้ตรีโทษและหืดไอ

@ คุณโกฐก้านพร้าว แก้วริดสีดวง ทวารทั้ง 9

@ คุณลูกจันทน์แก้ลมและรู้ทำให้อาหารงอกและแก้เภทต่างๆ

@ คุณกระวานใบรู้แก้ลมให้ลงเบื้องต่ำแก้ปากค่อมมีสบายแก้ไข้อันเงื่องงง แก้เสมหะถูกกระจายลมเลือด คอกแก้โรคในสุ้อคเน่าและเปลือกแก้ไข้ที่กินของผิดที่แก้เลือดทั้งปวงและพิษทั้งหลาย รากนั้นขับเลือดเน่าอันเป็นก้อนในท้องแล ฯ

@ คุณเร่วน้อย แก้ไข้อันเกิดในคิ รู้ขับไข้ให้ออกมา คอกู้แก้ไข้อันเป็นบ้าถูกแก้ไข้เพื่อริดสีดวง หืดไอ มุคตะกิดมุคตะกาด และแก้ชากน้ำแล ฯ

@ คุณเร็วใหญ่ ถูกแก้เสมหะและริดสีดวงทวารทั้งเก้าและกระหายน้ำแล ฯ
 @ คุณอบเชย แก้ลมและไข้เพื่อเสมหะแลฯ
 @ วานน้ำแก้ไข้และแก้โรคสำไส้และแก้เลือดสตกข์
 @ คุณห้วยมันชัน แก้ไข้อันบังเกิดแก้คิพิการให้ไข้และแก้ผอมเหลือง หิดไอและตาแดงบวมฟกต่างๆ ถ้าเกิดเพราะคิหายแล ฯ

@ คุณจันทร์ขาวแก้ร้อนและทำให้สว่างอารมณ์และไข้ที่เกิดในคับแก้กระหายน้ำแลฯ
 @ คุณจันทร์แดงทำให้ชื่นชใจและบาดแผล ฯ
 @ คุณเปราะหอม แก้เลือดและซาง ดอกแก้ไข้ในจักษุคั้น และรากแก้ท้องขึ้นและคิระษะและหนองโนให้ตก ฯ

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาต้มแก้ไข้สันนิบาต 12 จำพวก ให้เหม็นข้าว ให้รากให้เจ็บท้องให้อีกให้ลิ้นส้างคางแข็งให้คัดจุมก ให้ขี้เป็นมูกเป็นเลือด ให้มูกแดงเหลือง ให้ร้อนในอกในใจ ให้ลิ้มสมฤคิสันนิบาตแดงเหลืองขาว ให้วังเวียนหน้าตา ให้ปากขม ให้ผูกทำหนักทำเบา ถ้าจะแก้ ท่านให้เอาพาโหม 1 คนทีสอ 1 รากมะติ 1 บอระเพ็ด 1 หัวหมู 1 รากตุม 1 ก้านสะเคา 1 คัมภิน สันนิบาตทั้งปวงแล ฯ

@ ยาแก้สันนิบาตเลือดคอกุไฟไม่รู้สมฤคิ ให้บักร้อนบักเย็น ถ้าจะแก้เอากุนหนินทั้ง 2 หัวหมู 1 รากข้าวพล 1 เถาะค้าน 1 มะปริง 1 มะปราง 1 โคลหางนาค 1 รากหมาก 1 รากพร้าว 1 หัวบานเย็น 1 เอาทั้ง 3 โบรมะนาวเท่าอายุ 1 คัมภินหายแล ฯ

@ ถ้าเป็นฝีมะเร็งคุดคำร่อยให้พุพองหนองไหลก็คิ เอาสุพรรณ 1 หัวยาจีน 1 กำแพง 7 ชั้น 1 รากหตุมนก 1 หวายนม 1 หวายเหมียว 1 รากหมากหมก 1 หัวมังคเระข่านเบือใส่สักหน้อย 1 รากคัคเค้า 1 รากไทรช้อย 1 หัวก้ามกุ้งน้ำ 1 รากหนาด 1 มะพร้าวออกผ่าเอาแต่ซีกผู้คัมภินแก้ผี ฯ

@ หนานหนึ่งเอาหัวยาจีน 1 รากข่านนาง 1 สุพัน 1 แกลบกล้อง 1 คาใบไม้สีสุก 1 หัวสับปะรด 1 สานส้ม 1 รากคา 1 ยาคำ 1 พริก 1 มะพร้าวออกผ่าเอาแต่ซีกผู้ 1 คัมภิน กินยานี้ห้ามมิให้กินของแหลง ให้อาบน้ำวันสามหนหายแล ฯ

เล่มที่ 2

สภาพสมบูรณ์ บันทึกเป็นร้อยแก้วด้วยอักษรและอักษรวิธีไทยปัจจุบัน ใช้ภาษาไทย ถิ่นใต้ จำนวนตำราในเล่มมากกว่า 400 ขนาน ใช้รักษาโรคต่างๆ เช่น ยากวาดกาล, ริดสีดวง, แก้โรคเรื้อน, เลือด, แก้บ้ำ, แก้คุณ, แก้ไข้สันนิบาต, แก้ลม, ยาธาตุเบญจกูล, ยาประคบ และยาแก้บิด ฯ

ตัวอย่างตำรายาที่สำคัญ

ยาป่าบัดโรคทั้งปวง สิทธิการิยะ ยังมีพระฤาษีนาโถงค์หนึ่ง แต่งไว้ให้ทานให้เอา ฤาษีสุมแล้วท่านทำไว้เป็นอันมากถึงร้อยเกวียน ที่เขาวังที่ทุ่งคาคก็มี เขานบปีดังก็มี เป็นสี น้ำเต้าก็มี สีดำ สีเหลือง สีแดง สีขาว มีฤทธิเสมอกัน ทั้งให้เอาเสมอทั้ง 3 โกฎทั้ง 9 ชรา ทั้ง 9 หัสคุณทั้ง 2 มหาหิง 1 ยาค่า 1 ครีตุก 1 เจ็ดตะมุลเพลิง 1 จิง 1 ลูกหวาน 1 ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 พริกไทยเอาเท่ายาทั้งหลาย ฤาษีสุมเท่ายาทั้งหลาย ตำผงลาย น้ำผึ้งรวงกินวันละ 3 เวลา เท่าลูกพุทรา กิน 1 เดือน โรค กิน 2 เดือน เลื่อนทรงพระไตรปิฎก แก้แล้วกลับมีแรง ฟันหักงอก ผมหงอกกลับดำ หูหนวกกลับหาย เป็นโรคทั้งหลาย ก็หายสิ้น อาจจะเรียนรู้ได้ถึงนรกสวรรค์ รู้จักใจคนและใจสัตว์ รู้ใครเภททั้งปวง กิน 5-6 เดือน ชำแรกแผ่นคินก็ได้เผาไฟไม่ไหม้ กิน 7 เดือนกำลังช้างสาร มีอายุยืนถึงแสนปี กิน 8 - 9 - 10 เดือน เสี่ยงเพราะอย่างนกกระเวก กิน 11 - 12 เดือนนิมิตรก็ได้ เมื่อจะไปเอา ให้นูชาด้วยข้าวตอกคอกไม้รูปเทียน เสกด้วยอิปิโส 108 คาบหรือ 108 จบ ฯ

เล่มที่ 8

จำนวน 200 หน้า ขนาดกว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 25 เซนติเมตร สภาพชำรุด ลักษณะการเขียนเป็น ร้อยแก้ว ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ ตัวอักษรไทยอักษรวิธีไทยโบราณ เป็น ฉบับคัดลอกมาอีกต่อหนึ่ง ตอนต้นเขียนด้วยคินสอ ตอนปลายเขียนด้วยปากกาถูกลิ้น ผู้คัดลอกน่าจะเป็นนายขวน เจ้าของตำราเดิม คัดลอกยังเขียนได้ไม่ตลอดทั้งเล่มเนื้อหาคัดลอกมารวมกันไว้เป็นการรวบรวมตำรับยา

ตัวอย่างคำรายาที่สำคัญ

@ ยากัณฐิกตีควงจุมุกของเจ้าคุณภูเกศ

ยาริกตีควงจุมุกเปื่อยเน่าในจุมุก ให้เอาหัวยาจีน 1 ชั่ง รากหมากหมก 1 รากมะกรูด 1 รากมะนาว 1 รากเคื่อปล้อง 1 กำมะถันเหลือง 1 มะพร้าววงอกลูกหนึ่ง เอาซีกข้างหัวหนึ่งซีก คัมภีร์แกักริกตีควง เปื่อยในจุมุกห้ามอาบน้ำ 7 วัน รับประทานปลาเมือก ผักคองข้าวเหนียว เป็นยาคัมภีร์แกักริกตีควงคั่งกล่าวมาแล้ว

@ ยานกตายน

จะกล่าวยาเอ็นนกตายน บรมชายทั้งได้ อองศาติไม่เหมือนใจ ร้อนภายในอาลัย เวียน ไม่ชันไม่ยกคอก ตายสู้งอเหมือนหน่อเรียน สัมมนอนถอนใจเจียน จิตวงเวียนสงสารตัว คิดมาหน้าอดสู เหมือนกับบุษปะขอนไม้ไม่ยกหัว กบว้างมาข้างตัว พะเข็ดหัวไม่เหลือขลุแผล แต่งยาไว้ให้กับท่าน ให้เอาใบสวาท ขะเอม 1 ลูกหวาน ซ้ำพลูอยู่กลางบ้าน เค็ดแต่ลูกอย่าเอาใบ จึงแห้ง คีปลีเชือก เอาเท่ากัน ใบสะเคาเล่าใส่ลูกพริกไทยลูกจันทน์นั้นเล่าใส่ ชั่งให้เท่าทั้ง 9 สิ่ง ทำผงบรรจุเอา น้ำผึ้งรวงถายแล้วคดถึง ยานีสัทธิจริง ถายน้ำอ้อยแดงแข็งหนักหนา แม้นกินถึงสามวัน ฤทธิยานั้นคับโรคา กินเจ็ดนั้นเล่าหนา ยกบงคำแต่ก่อนไก่ แม้นตายถึง 10 ปี กินยาคืนมาใหม่ สตรีมีน้ำใจ รักจนเฒ่าเท่าวันตาย ฟันฟางนั้นหาไม่ ยังขึ้นได้คืน 7 วัน ๑

@ ยาคัมภีร์ใช้สรรพชวน

เอาขี้เหล็กทั้ง 5 ราชพฤกษ์ทั้ง 5 ใบมัดคาก 1 ใบส้มป่อย 1 ไม้ไผ่รวก 1 หัวคด้า 1 รากหวายขม 1 หัวหมู 1 คนทา 1 เคื่อขุมพร 1 ก้านสะเคา 108 ใบมะนาว 108 ใบมะกรูด 108 หญ้าชันกาด 1 ขมิ้นอ้อย 1 บอระเพ็ด 1 ก้างปลาแดง 1 รากหมาก 1 รากมะพร้าว 1 มะปราง 1 ลูกค่อม 1 เทียนทั้ง 5 โกงูทั้ง 5 เกสรทั้ง 5 ยาคำ 1 บดคัมภีร์แกักริกตีควง กินแกักริกตีควงสรรพชวนแล ๑

@ ยาแก้ปวดนิ้ว เอารากหญ้าวงข้าง 1 รากหญ้าสามเหลี่ยม 2 รากถอกอผู้ 1 รากมะนาว 1 หัวยาจีน 1 อ้อยแดง 7 ช่อ สารส้มเอาเท่าหัวแม่มือ แลคัมภีร์แกักริกตีควงใส่สารส้มลงอีกให้ใส่ครบ 3 ที่ แล้วกินจนจืดแก้ปวดนิ้ว และแก้กระดูกขาที่ได้คัมภีร์แกักริกตีควง

@ ยาแก้กระดูกงูให้เอาเกสรทั้ง 5 บุค 1 แผลก 1 แก่นสะโค 1 แก่นหาด 1 ขรี 1 แผล 1 สน 1 แสมทั้ง 2 ลูกสมอทั้ง 3 ลูกมะตูม 1 ก้านเคา 1 รากครอบ 1 ทราคำ 1 โกงูพุงปลา 1 สัก 1 คัมภีร์แกักริกตีควงใช้ใช้ฝ่ากระดูก

@ บดแก้ระดูผ้าใช้ ใช้ผาระดูให้เอาจันทร์ทั้ง 2 ดอกบุรณาค 1 เกสรบัวหลวง 1 คินสิวคิบ 1 พันฉันแดง 1 ลูกเบญจกานี 1 รากกล้วยคิบ 1 รากกล้วยน้ำ 1 น้ำสารทอง 1 บดแก้ระดูผ้าใช้ ใช้ผาระดู ถายน้ำสารดอกไม้ ๑

@ ยาต้มแก้ระดูผ้าใช้ ใช้ผาระดู เอาเกสรทั้ง 5 ชนูด 1 แผลก 1 แก่นโค 1 แก่นหาด 1 ขรี 1 แผล 1 สัก 1 แสมทั้ง 2 ลูกสมอทั้ง 3 ลูกมะตูม 1 ก้านสะเคา 1 รากครอง 1 ยาค่า 1 โกรฐพุงปลา 1 ต้ม 3 เอา 1 กินหายแล ๑

@ แก้ระดูผ้าใช้ ใช้ผาระดู ให้ยอกขวาง ให้เอาปูนขาว 1 ปุดเล็ก 1 ปุดใหญ่ 1 รากข้าวพุด 1 เปลือกสมอพิเภก 1 ลูกกอก 1 ใบมดกา 1 ข่าทั้ง 2 ก้านสะเคา 7 ก้าน รากจี่แรด 1 หัวหวายขี้ไก่ 1 ต้มแก้ระดูผ้าใช้ ใช้ผาระดู กินหายแล

@ ยาต้มแก้ระดูผ้าใช้ ใช้ผาระดูทั้งแก้ราก บ้า ถ้าใช้แก้ระดูผ้ามา ท่านว่าให้นอนเสีย ก่อนแล้วให้กินยาประจำจะเล็กละเอียดก่อน เมื่อใช้ถอย จึงให้เอาจันทร์ขาว 1 เปลือกสมุล้วน 1 โกรฐบัว/สอ 2 หญ้าตีนนก 1 ชลูด 1 แผลหอม 1 ลูกผักชีเทศ 1 ชะเอม 1 ยาทั้งนี้ต้มกิน เป็นยาหอมระดู แก้ไขด้วยได้ใช้แล้ว

@ ยาแก้กลากท่านให้เอาหัวใจอ้ายบ้า (สารในลูกสะบ้า) ผ่านึ่งฤาษี (กาบไม้ไผ่สีสุก) รัศมีพระจันทร์ (สุพรรณฉัน) น้ำมันนอก (น้ำมันยาง) พอกทาหายแล ๑

เล่มที่ 4

เป็นหนังสือที่มีขนาดความกว้าง 21.5 เซนติเมตร ยาว 25 เซนติเมตร จำนวน 166 หน้า ไม่มีเลขหน้า สภาพชำรุด บันทึกด้วยร้อยแก้ว ใช้อักษรไทยโบราณ อักษรวิธี ไทยโบราณ ใช้ภาษาถิ่นใต้ จำนวนคำราชาในเล่ม 129 ขนาน รักษาโรคต่างๆ ได้ 5 โรค ส่วนที่เหลือทั้งหมดเป็นคำราชาตลอดเล่ม

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาริดสีดวงกินทั้งหญิงทั้งชาย ริดสีดวงมีลักษณะต่างๆ ให้ผอมเหลือง หาแรงมิได้ ไม่อยากอาหาร ให้หน้าเป็นเกร็ด ให้เหม็นข้าวปลา ปาก หู จมูก เหม็นสาบ ตัวเหลืองพอง ผิดผอด ยาต้มริดสีดวง เกิดด้วยโทษโลหิตพิการต่างๆ เอาจันทร์ทั้ง 2 โกรฐทั้ง 5 พริก 1 จิง 1 อบเชย 1 กระทือ 1 ไพล 1 ขมิ้นอ้อย 1 ขาย 1 บอระเพ็ด 1 รากเสนียด 1 เจตมูลเพลิง 1 ลูกผักชี 1 ลูกตูม 1 หัวหมู 1 สมอทั้ง 3 ลูกมะขามป้อม ยาข้าวเย็นทั้ง 2

เกสรทั้ง 5 ลูกคาน 1 ซ้ำพลู 1 คัมภีร์แก้โรคตีดวงคินัก

@ ริดสีดวงงอกทวาร เอาพิมเสน 1 การบูร 1 ตะอองบวบขม 1 บดให้ละเอียดไว้ ทาริดสีดวงงอกแฉะ

@ ยาครอบริดสีดวงทั้งปวง เอามหาหิง 1 ว่านน้ำ 1 เกลือ 1 พริก 1 จิง 1 หัสศุณ 1 สารส้ม 1 สมอทั้ง 3 รากส้มกุ่ม 1 คินสอขาว 1 ยาคำ 1 ลูกจันทน์ 1 คอกจันทน์ 1 กระจวาน 1 ตำผงถายน้ำผึ้งรวงกิน แก้ตกมูกเลือดให้เมื่อยเจ็บทวารพวงคักาย เป็นลมจุกเสียด และลมพัดหัวใจ ลมพรรรคิก ให้เย็นเทาตืน เทามือตายตืนตาย ให้หวานปาก ปวดศรีษะหายแฉะ

@ ยาไข้เว้น เอาเปลือกแคแดง 1 ไม้ค้อนตีหมา 1 รากบังบาย 1 รากเข็มมอน 1 หัวค้ำ 1 ย่านนาง 1 กรุงเหมา 1 รากห้องปลิง 1 รากพานงูทั้งสอง รากปีกนกแอน 1 หัวแวว 1 รากพุมเรียง 1 เปลือกเพกา 1 จันทน์ทั้ง 2 โกรฐสอ โกรฐจุลาสำพา โกรฐก้านพร้าว 1 คัมภีร์แก้ไข้เว้นคินักแฉะ

@ ยาคัมหม้อใหญ่ สำหรับแก้เส้นแก้สรรพชวน เอาขี้เหล็กทั้ง 5 แก่นแสมทั้ง 2 ศรีศุก 1 ศรีผลาทั้ง 3 เถาวัลย์เปรียง 1 รากคองแตก 1 เถาสะค่าน 1 รากซ้ำพลู 1 หัวแห้วหมู 1 เจตมูลเพลิง 1 ใบมคคา 1 ใบส้มป่อย / ส้มขาม 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ลูกมะขามป้อม 1 รากจิ้งจ้อ 1 หัวโพล 1 ผ่าง 1 ว่านน้ำ 1 หัวข่า 1 หัวกระชาย 1 คันสลัดโคย 3 แว่น 1 ยาคัมนี้คัมภีร์แก้เส้น แก้กลอน คินักแฉะ

เล่มที่ 5

มีจำนวน 60 หน้า บอกที่มาของตำราว่า ได้มาจากตำราของแพทย์ขริก โดยเขียนหรือคัดลอกจบบริบูรณ์ ตั้งแต่วันจันทร์ เดือน 12 แรมค่ำ 1 เวลา 11.00 น แต่ไม่ได้บอกปี พ.ศ. สภาพของตำราชำรุด เขียนด้วยร้อยแก้ว อักษรวิธีไทยโบราณ ภาษาถิ่นได้ จำนวนตำราภายในเล่ม 116 ขนาน แก้โรคได้ 3 โรค คือ ไข้, ฟก, ลม

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

@ ยาแช่น้ำอาบไข้ พิษจอมปราสาท เอาผักตำถึงผู้ผักถึงทอง ขุมเห็ดใหญ่ ขุมเห็ดเล็ก ใบขี้เหล็กแช่น้ำอาบก่อนต่อสาวพิษ

@ ยาทาแก้ฟกไข้พิษ เอายอกมะกอก 1 ใบทองหลางใบมน ใบหมากผู้ ใบหมากเหมียง ผักคำสิง ขมิ้นอ้อย ตำผงลายน้ำ ทาแก้ฟกไข้พิษ

3. ตำรายาในสมุดฝรั่ง

มีจำนวน 5 เล่ม ดังนี้

เล่มที่ 1

เป็นฉบับคัดลอก โดยบอกไว้ที่หน้าแรกของหนังสือว่า เป็นตำราदानของชี่ตันอิน แล้วนำมาคัดใหม่ โดยผู้คัดใหม่ ไม่ทราบว่าเป็นผู้ใด บอกวันเดือนปี ที่แต่งว่า วันที่ 29 ธันวาคม สก 126 ปีมะแม แรม 10 ค่ำ เขียนด้วยลายมือลักษณะเป็นสมุดฝรั่ง สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ แต่งด้วยร้อยแก้ว อักษรและอักขรวิธีไทยโบราณ ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้จำนวนโรคที่รักษาได้ คือ ชาง แก้วฝี่ แก้วฟก มีจำนวนตำรับยาอยู่ 175 ขนาน ตอนต้นพรรณนาเกี่ยวกับโรคชางในเด็กก่อน

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

@ ยาแก้ฝี่ในท้อง เอาแก่นขี้เหล็ก 1 แก่นลั่นทม 1 รากหมากเหมา 1 เถาวัลย์เปรียง 1 รากคาคัน 1 รากพุ่มคอก 1 รากบังบาย 1 รากลูกเขยตาย 1 รากหารากงับ 1 ดินขี้ปลวก 1 ส้มป่อยทั้ง 5 มะคำไก่ทั้ง 5 ยาข้าวเย็นเหนียว/ใต้ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้มกิน เข้าเย็นแก้ฝี่ในท้องหายแล ฯ

@ ชางอันหนึ่งหาแม่มิได้ ชื่อว่า ชางแดง เอารากคนที่สอ 1 รากสะอึก 1 กรามข้าง 1 ผ่นกินแล ฯ

@ ยาทาลิ้นเอาหมากสงที่ผ่าคเผาไฟให้ไหม้ 1 ขี้แมงสาบ 1 คั่วเสีย น้ำสารทองสดเสีย 1 บดลายน้ำสุราเป็นกระสาย ลายน้ำลูกมะนาว กวาดชางสุกเทอญถึงลิ้นเปื่อยปากเปื่อยก็หายแล ฯ

@ ยาโปกฟกขึ้นภายใน เอาจิ้งจอกเอาใบ 1 ใบย่านเ็นน้อย 1 ยอดด้วยขมิ้นเบือ โปกฝี่ฟกในท้องหายสิ้นแล

@ ยาต้มแก้ฝี่ในท้อง เอาส้มสิงทั้ง 5 คนทา 1 มะปราง 1 ฝักราชพฤกษ์ 1 หัวว่าว 1 หัวคั่ว 1 รากลำเพ็ง 1 รากลำเพ็ง 1 รากพุทรา 1 รากคำไก่ 1 รากคัคเค้า 1 ยวงนุ่น 1 วันขอย 1 ขี้กาแดง 1 ก้างปลาทั้งสอง รากชำ 1 กำแพง 7 ชั้น 1 รากพุ่มคอก 1

รากหญ้าฟังกาบ 1 รากโค 1 คนที่สอ 1 รากเพโใบคาส 1 บัวตุม 1 ขรี 1 แผล 1 ผ่าง 1
 ชีเหล็ก 1 ไม้เท้ายามมอง 1 คำเสา 1 คัม 3 เอา 1 ถ้าไม่ถ่ายแทรกคือเกลือ ฯ

@ ยาผูกเบา สัมขาม 1 รง 1 เกลือ 1 น้ำตาล 1 ฝักราชพฤกษ์ 1 แก้วฝักเบา

เล่มที่ 2

เขียนด้วยคินสอดำ สถาปัตยกรรม มีทั้งสิ้น 45 หน้า เป็นบทสวดมนต์
 30 หน้า คำราชา 14 หน้าและปก บันทึกด้วยร้อยแก้ว อักษรและอักษรวิจิไทย ปัจจุบัน
 ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้มีคำรับอย่างจำนวน 31 ขนาน

ตัวอย่างคำรับที่สำคัญ

@ ยาชื่อแก้วผนิกวาโย คู่สังหารวาโย แก้มทั้งหลาย ทั้ง 12, 16 จำพวกเอา
 จันท์ทั้ง 2 สมอทั้ง 3 แสมทั้ง 2 เบญจกูล 5 โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 ลูกจันท์ 1
 ดอกจันท์ 1 กระจวาน 1 กานพลู 1 ชะลูด 1 อบเชย 1 รากแฝกหอม 1 กฤษณา 1
 ลำพัก 1 ขอนดอก 1 เนื้อไม้ 1 สมุลแว้ง 1 โครเครือ 1 เทพทาโร 1 สังการะนี 1 ระย่อม 1
 พิษนาค 1 มหาสะคำ 1 เปราะหอม 1 ลูกมะขามป้อม 1 วานกิบแรด 1 วานร้อนทอง 1
 เกสรบัวหลวง 1 ดอกสารพี กิ่งยา พิภูล 1 บุนนาค 1 ราชพฤกษ์ 3 ใบม็ดกา 1 ยาคำ
 $+^1_2$ ใบพิมเสน กิ่งยา ยา 55 สิ่งคัมภินวิเศษนัก

@ สิทธิการิยะ พระตำราณี เมืองไพสาลี บังเกิดความไข้ครั้งนั้น พระองค์เห็นคน
 ทั้งหลายล้มตายเป็นอันมาก สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงพระกรุณาโปรดสัตว์ทั้งหลาย พระองค์
 จึงตรัสแก่พระอานนท์ให้ประกอบยาขนานนี้ ให้เอาลูกจันท์ $_1+$ ดอกจันท์ $+_1$ ลูก
 กระจวาน $_1+1$ กานพลู $+_2$ คีปตี $_1+2$ เกลือสินเธาว์ $+_3$ ลูกพิลังกาสา $_1+3$ วานน้ำ $+^1$
 โกรฐสอ $_1+^1$ โกรฐเขมา $+^1_1$ เทียนคำ $_1+1$ เทียนแดง $+^1_2$ เทียนขาว $_1+2$ เทียนคาคัก
 แตน $_1+1$ เทียนข้าวเปลือก $_1+3$ จิงแห้ง $+^2$ เจตมูลเพลิง $_1+2$ เนื้อลูกสมอโท $+^2_1$
 สมอเทศ $_1+2$ บุกรอ $+^2_2$ หัสศุณเทศ $_1+2$ กัญชา $+^2_3$ พริกอ่อน $^3+$ ยา 23 สิ่ง
 คำผงลายน้ำอ้อยแดงก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ กินแก้โรคคั่งกล่าวมาหายแล

@ ยาชื่อเขียวพรมมาด แก้ไข้สันนิบาตแก้ชางบิดชักมือกำตืนกำ บิดหนักบิดเบาเจ็บ
 ท้องขึ้นก็ดี แลจุฬาม้ามย่อยดับเคลื่อน ม้ามเคลื่อน ดับพอง ม้ามพอง ดับแห้ง ม้ามแห้ง
 น้ำลายเหนียว เป็นหืดไอ ไข้เหนือสันนิบาต ปวดหัว ไข้เพชมนุให้ทุ่งโร สะบัดร้อน

สะบัดหนาว ให้จุกเมื่อยในกระดูก มือบวมตึนบวม กินข้าวไม่ได้ ให้เหม็นข้าว เหมือน น้ำคาวปลาสด กินยานี้หายสิ้นแล ท่านให้เอาพริกไท 1 จิง 1 คีป्ली 1 กระทือ 1 ไพล 1 กระชาย 1 กระเทียม 1 หัวหอม 1 ขมิ้นอ้อย 1 หน่อไม้ไผ่ป่า 1 หัวข่า 1 เจตมูลเพลิง 1 เปลือกกุ่มบก 1 บุนขาว 1 หอยแครงเผา 1 ดินประสิว 1 สารส้ม 1 ผิวมะกรูด 1 ใบ ชุมเห็ด 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ +₂ ใบกระเพรา +₂ ยา 20 สิ่งนี้ตำผงหมกเกล้าไว้คืนหนึ่งจึง เอาขึ้นบดเท่าเม็ดพริกไท ถายน้ำมะกรูดกิน ถ้างลงถายน้ำปูนใส จิงกระทือก็ได้ ถ้าจุกเสียด ถายเกล้าตามแต่จะยักกระสายเทิดหายแล ฯ

@ ยาทาแก้ปวดหัว เอากำยาน 1 อบเชย 1 กานพลู 1 บดด้วยน้ำจันทน์ทาหายแล

@ ยาพอกกระหม่อม แก้ลมขึ้น เอาผิวมะกรูด 1 ขมิ้นอ้อย 1 ดินประสิว 1 มหาหิง 1 เปราะหอม 1 คัมพอกหายแล

เล่มที่ 8

จำนวน 160 หน้า สภาพชำรุด บันทึกด้วยภาษาร้อยแก้ว ด้วยอักษรไทย อักษรวิธ ไทยโบราณ ภาษาไทยถิ่นใต้ จำนวนตำรายาในเล่ม 200 ขนาน รักษาโรคจำนวน 4 โรค คือ ไข้, ริดสีดวง, ลม, เลือด

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

@ สันตะคาดอันเกิดแก่กระษัตริ์ คือ โรหิตติดแห่งกระดูกสันหลัง หมันให้พิการ ต่างๆ อันถ้าวมาขึ้นมากนัก เพศโรคท่านจึงแต่งยานี้เอากระวาน 1 กานพลู 1 จิงแห้ง 1 คีป्लीเชือก 1 ขรคำ/ขาว ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 สมุลแว้ง 1 ยาทั้ง 9 สิ่งนี้เอาสิ่ง +₁ พริกไทย ¹+¹ ตำผง แล้วจึงเอาสารส้ม +² ใส่กระทะลง เอาน้ำใส่แต่พอท่วมเสียให้ลาย แล้วเอาผงใส่ลง กวนให้แห้ง แล้วบดด้วยน้ำผึ้งรวง กินหนัก +¹ 1 แก้โลหิตพิการต่างๆ เลือดตกหมกในท้อง ในสันหลัง ในทวารหนักเบา เลือดเป็นก้อนขุ่น อกชชาติก็ดี ช้ำรั่วก็ดี คลอดลูกอยู่ไฟมิได้ก็ดี แก้จุกเสียด แก้โลหิตริดสีดวงอกในทวารทั้ง 9 กินยานี้หายสิ้นแล

@ ยาหอมสว่างอารมณ์ เป็นยาจำเริญอายุ เมื่อใช้เอาลูกจันทน์ 1 ใบกระวาน 1 ลูกกระวาน 1 กานพลู 1 โกงสุ สอ 1 ขอนดอก 1 ดอกบุญนาค 1 ดอกอุบล 1 เทียนคำ 1 ลูกเอ็น 1 จันทน์ทั้ง 2 อบเชย 1 คีป्लीเชือก 1 ข่า 1 จิง 1 รากเข้คมอน 1 รากทุลดา 1 ยา ทั้งนี้ตำผงถายน้ำสะค้าน น้ำร้อน น้ำผึ้งรวง น้ำขิงกินเถิดหายแล ฯ

@ ยาเหลืองแท่งทองของพระพจนรินทร์ เอกภุชฌา 1 กระลำพัก 1 จันทน์ทั้ง 2 ขอนคอก 1 มุลแว้ง 1 สน 1 ผักชี 1 ผลโหระพา 1 อบเชย 1 ซะเอมเทศ 1 ผลจันทน์ 1 คอกจันทน์ 1 กระจวาน 1 กานพลู 1 น้ำประสานทองคุด 1 พริกไทย 1 คีปติ 1 จิง 1 กำมะถันแดง 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ +¹ มะขามป้อม +³ สมอไทย +³ สมอพิเพก +³ โกงูหัวบัว +¹ ทำผงบดแก้ผูกเลือด เวลาเข้าน้ำสมอเทศได้ น้ำใบเพราก็ได้ เวลากลางวัน น้ำจันท์ น้ำเนื้อไม้ก็ได้ เวลาเย็นน้ำทือ โพล หมกน้ำมะตูมอ่อนก็ได้ หายแล

เล่มที่ 4

หนังสือมีจำนวน 132 หน้า เขียนด้วยหมึกจีนและคินสอคำสภาพชำรุด เลอะเลือน ลักษณะอักษรที่ใช้ คืออักษรไทย อักษรวิธีแบบไทยโบราณ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นใต้ ยาที่พบเป็นยาลม, ยาเลือด, ยาไข้ โดยเฉพาะ ไข้สันนิบาต

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

ยาลม 12 จำพวก ริดสีดวง ให้เอาคีปติ 1 รากข้าวพลุ 1 เจตมูลเพลิง 1 จิง 1 ลูกพิลังกสา 1 ชีลัม 1 หัว ช่องอ 1 หัวแห้วหมู 1 พริก 1 ดากแห้ง คำผงลายน้ำผึ้งรวง กินทุกวันริดสีดวงหายแล ฯ

เล่มที่ 5

เขียนด้วยร้อยกรอง อักษรไทย อักษรวิธีไทยโบราณ ใช้ภาษาถิ่นใต้ จำนวนตำรายา ในเล่ม 40 ขนาน รักษาโรค ได้ 8 โรค คือ เริม เรื้อน แก้ไข้ แก้คุณไสย ริดสีดวง ยาเลือด แก้ฟก ยาแก้ขั้กระดูก เนื้อหาในเล่มนอกจากมีตำรายาแล้ว ยังมีเรื่องอื่นๆ อีก เช่น ปลุกเรื้อน ของหาย เสน่ห์ยาแฝด เรียกเรือ ฯ

ตัวอย่างตำรับยาที่สำคัญ

@ ยาไข้ใจเป็นหน่วย เป็นน้ำท่านให้ขานี่แลแก้ เอาเห็ดขี้ควายมาเผาไฟลายน้ำจี้กตา ตีหายแล

@ ขนานหนึ่งให้เอาจี้ไก่คำเผาไฟลายน้ำจี้กตาหายแล

@ ขนานหนึ่ง ให้พื้เอารากนางแย้มข้างตะวันออก เมื่อเก็บยาให้เงาทับ เอามา ผ่นด้วยน้ำปูนใส เอารากหญ้าตีนกาทำจามรชูปทาหายแล

- @ ขาเริ่มท่านให้เอาใบมันขี้หนู บคขมันเปือยลายน้ำทาแล
- @ ขนานหนึ่งเอาใบเรียน บคขมันเปือยลายน้ำทาแล
- @ เกตุคนาคราช บคขมันเปือยลาย
- @ ใบส้มกุ้ง บคขมันเปือยลาย
- @ ใบพังกาบ 1 ใบพริก 1 บคขมันเปือยลาย ๑

4. คำรับยาในใบลาน

ใบลาน มี 1 ผูก ดังนี้

ลักษณะเป็นใบลาน ขนาดกว้าง 4.6 เซนติเมตร ยาว 28.2 เซนติเมตร จำนวน 48 หน้า สภาพชำรุด เขียนเป็นร้อยแก้ว ด้วยอักษรไทย อักษรวิไทยโบราณ ใช้ภาษาถิ่นได้ จำนวนตำรายา 42 ขนาน รักษาได้ 2 โรค คือ ลม, ไข้

ตัวอย่างคำรับยาที่สำคัญ

@ ยาแก้เพื่อลม เอาร่านน้ำ 1 เจตพังคี 1 ลูกผักชี 1 โกฐสอ 1 ฉนูด 1 แผลหอม 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 จันทน์พ้อ 1 ยาทั้งนี้คัมภีร์แก้ไข้เพื่อลม ๑

@ ยาต้มแก้ไข้สันนิบาตเพื่อประคบ ให้จับสะทั้น ให้ปวดท้องและลงท้อง เอา จันทน์ทั้ง 2 กฤษณา โกฐสอ 1 ลูกผักชี 1 รากเข้คมอน 1 หัวเหี่ยวหมู 1 ลูกมะตูมอ่อน 1 จิง 1 คอกขุนนาค 1 เกษรบัวหลวง 1 เอาเสมอภาคคัมภีร์หายแล ๑

@ ยาหม้อใหญ่ สำหรับแก้เส้น แก้ลม เอาจีเหล็กทั้ง 5 แก่นแสมทั้ง 2 ครีกตุก 1 ครีผลา 1 เถาวัลย์เปรียง 1 รากทองแตก 1 สะค้าน 1 ซ้าพลู 1 หัวหมู 1 เจตมุตเพลิง 1 ใบมัลลิกา 1 ใบส้มป่อย 1 ใบมะขาม 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ลูกมะขามป้อม 1 รากจิงจ่อ 1 ฝาง 1 ร่านน้ำ 1 รากชาย 1 ดันสลัดโค 3 ชิ้น คัมภีร์แก้เส้น ลม กลอน หายแล๑

@ ยาใช้จับแก้ตัวร้อนแก้หนาวแก้ไข้สันนิบาต ใช้เพื่อกลอน เพื่อลม ให้เอาจีเหล็ก ทั้ง ๕ พญามือเหล็ก 1 คันทา 1 หัวคธา 1 รากหมาก 1 รากตาน 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 รากย่านนาง 1 แก่นขมุน 1 รากมะเคือชุมพร 1 แก่นปรู 1 แก่นสน 1 สักขรี 1 กี่แล 1 ใบมัลลิกา 1 รากมะแว้งทั้ง 2 ขมิ้นฮ้อย 1 หัวยาข้าวเย็น ทั้ง 2 ส้มไฟ 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอ ภาคคัมภีร์ตำไมลงแทรกคี่เกลือกินดินแล

@ ยาคัมแก้กลากสาธ แก้วใช้สรรพชน เอาซี่เหล็กทั้ง 5 ราชพฤกษ์ 1 ไฟทั้ง 5 ใบ มัคกา 1 ใบส้มป่อย 1 ใบไม้ไผ่รวก 1 หัวคณา 1 หัวหวยขม 1 หัวเห้วหมู 1 รากคนทา 1 รากมะเคือชุมพร 1 ก้านสะเคา 108 ก้าน มะนาว 108 ใบ มะกรูด 108 ใบ รากมะกรูดคั่ว รากหญ้าชันกาด 1 ขมิ้นอ้อย 1 บอระเพ็ด 1 รากก้างปลาแดง 1 รากหมาก 1 รากมะพร้าว 1 รากมะปราง 1 ลูกกะดอม 30 ลูก เทียนทั้ง 5 โกงูทั้ง 5 ยาศา +¹ ฝักราชพฤกษ์ 3 ฝัก ยาทั้งนี้ต้มกินแทรกคือเกลือกินแก้ธานีบาดสาธแลสรรพชนแล ฯ

@ สิทธิการิยะ จักกล่าวยาแก้ปวดทั้ง 4 แลใช้เหนื่อ ท่านให้เอาสลอดน้ำ 1 ราก ย่านนาง 1 หัวคณา 1 หัวยาเข้าเย็น 1 ขมิ้นอ้อย 1 คัม 3 เอา 1 แก้วประคงใช้เหนื่อ ด้วยาแล คัมแก้ประคง เอาหัวคณา 1 หัวยาข้าวเย็น 1 กระเบื้องเบญจรงค์ 1 รากคัยชาย 1 รากสี หวด 1 ยาทั้ง 5 สิ่งนี้ ต้มกินแก้ประคงคินักแล ฯ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่องโครงการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา เป็นการศึกษาศึกษาเพื่อสำรวจและรวบรวมหนังสือตำรายาพื้นบ้านของจังหวัดพังงาในท้องที่ 4 อำเภอ คือ เมืองพังงา ทับปุด ห้วยเหมือง และอำเภอตะกั่วทุ่ง การวิจัยมุ่งสำรวจด้านปริมาณของหนังสือโบราณที่เป็นตำรายาพื้นบ้านเพื่อให้ทราบว่ามีจำนวนมากน้อยเพียงใด เป็นการเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้มีโอกาสรู้จัก ตระหนักในคุณค่า และกระตุ้นให้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อประโยชน์ในวงการแพทย์แผนไทย โดยวิธีการสำรวจหาเอกสารที่เป็นตำรายาซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ คัดลอกตำรับยาที่สำคัญ แล้วพิมพ์รวมเล่มไว้ มีใช้กระทำในลักษณะการเก็บรวบรวมจากเจ้าของเดิมมาไว้ในที่แห่งใหม่

วิธีการดำเนินงาน

วิธีวิจัยดำเนินการดังนี้

1. สร้างแบบเก็บข้อมูลตำรายาพื้นบ้าน
2. สำรวจเก็บข้อมูล โดยการ สนทนา , ถ่ายภาพ , อ่าน , จดบันทึก , ตั้งข้อสังเกต
3. นำข้อมูลมาศึกษา วิเคราะห์ รวบรวม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ตำราที่พบทั้งหมดเป็นเอกสารโบราณ แบ่งเป็นหนังสือบุคขาว 21 เล่ม สมุดจีน 5 เล่ม สมุดฝรั่ง 5 เล่ม โบราณ 1 ผูก

2. จำนวน 84.37 % ของตำราที่พบ มีสภาพชำรุดถึงชำรุดมาก ลักษณะการชำรุด ได้แก่ ส่วนหน้าและส่วนหลังของหนังสือขาดหายไป ทะลุเป็นรูพรุน เปื่อยยุ่ย ตัวหนังสือลบเลือน ฯลฯ 15.63 % มีสภาพสมบูรณ์

3. ทุกเล่มจะมีตำรับยาภายในเล่ม ตั้งแต่ 10 ขนานขึ้นไป บางเล่มจะมีมากกว่า 100 ขนาน

4. จำนวน 90.63 % ของตำรายาทั้งหมดไม่ได้นำมาใช้แล้วในปัจจุบัน

5. ตำรับยาต่างๆที่พบ ในตำรายาทุกเล่ม จะเป็นตัวยาที่ใช้รักษาโรคที่คล้ายๆกัน เท่าที่สำรวจพบได้แก่ แก้ไข้ แก้เปื่อย คาครวด แก้ไอ แก้ริดสีดวงทวาร ริดสีดวงจมูก แก้ไข้ศีรษะ แก้ไข้สันนิบาต แก้ลม แก้ไข้ทับระดู ระดูทับไข้ แก้ฟก แก้อัมพาต ยาธาตุ แก้อาเจียร แก้สลับ แก้สะอึก แก้หนองใน แก้คุณไสยฯ แก้บ้ำ ยาแก้ซาง แก้ตานขโมย แก้ท้องเสีย นอนไม่หลับ ยานัตถ์ แก้คลื่น แก้ประคง แก้เลือดในร่างกายสตรี แก้ขัดเบา ยาบำรุงพลังทางเพศ ยาเสน่ห์ ยาป้องกันสัตว์รบกวน ยาป้องกันผี

6. ลักษณะของยามีหลากหลายรูปแบบ สามารถเรียงลำดับจากจำนวนที่พบมากที่สุดไปหาน้อย ได้ตามลำดับ คือ ยาผง ยาต้ม ยาแท่น ยาบด ยาฝน ยาตำ ยาเคี้ยว ยาหุง ยาลูกกลอน ยาสูบ ยาหลาม ยาชโลม ยาประจุ ยากวาด

7. ตำรายาส่วนหนึ่งจะถูกเก็บไว้บนหิ้งบูชา เปรียบเป็นตัวแทนของครุหมอยา โดยไม่ได้นำมาใช้ในลักษณะของตำรายา

8. หนังสือตำรายาสอดคล้องเหมาะสมกับคนในท้องถิ่น

9. แพทย์แผนโบราณมีการศึกษาอย่างเป็นระบบตามลักษณะและวิธีการทางวิทยาศาสตร์

10. ตำราที่พบเป็นตำราที่เคลื่อนไหวนมาจากที่อื่นส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นตำราที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “โครงการสำรวจรวบรวมคำราชาศัพท์ในบ้านในจังหวัดพังงา” ได้สำรวจพบคำราชาทั้งหมด 32 เล่ม แต่ละเล่มมีสภาพที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ประเภทของหนังสือ สภาพ ขนาด รูปแบบการบันทึก คำรับยาต่างๆที่กล่าวถึงในเล่ม โดยการวิจัยนี้ จะพิจารณาในหัวข้อต่อไปนี้

1. รูปแบบการบันทึก
2. ลักษณะตัวอักษร
3. ภาษาที่ใช้
4. อักษรวิธี
5. เนื้อหา

1 รูปแบบการบันทึก

รูปแบบการบันทึกคำราชาทั้ง 32 เล่ม ทุกเล่มบันทึกด้วยอักษรไทย รูปแบบการบันทึกมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แบ่งเป็นร้อยแก้ว 29 เล่ม ร้อยกรอง 3 เล่ม

1.1. ร้อยกรอง ร้อยกรองของไทยจะมี 5 รูปแบบ คือ โคลง, ฉันท์, กาพย์ กลอน และร่าย แต่ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองที่พบในคำราชาศัพท์ในบ้านไม่สามารถจัดเข้าประเภทใดประเภทหนึ่งใน 5 ประเภทดังกล่าวได้เด่นชัด คือ ไม่มีการเว้นวรรคตอนอย่างชัดเจน หรือมีจำนวนคำหรือสัมผัสที่แน่นอนตามลักษณะคำประพันธ์ไทยทั่วไปแต่จะบันทึกแบบเดียวกับร้อยแก้ว ผู้อ่านต้องแบ่งแยกวรรคตอนเอง เช่น

“สิบนิ้วประนม ตั้งบังคมเหนือเกศา นบบาทพระศาสดา จะแต่งยาเป็นคำกลอน
 ชนงไข้ทั้งปวง ยังไม่ล่วงรู้แน่นอน ไปดูให้รู้ก่อน รู้ว่าคุณจึงถอนยา ข้าใหญ่ไพร
 กระทือ ทั้งข้าเล็กเปลือกเพกา ชงค่าน้ำมา ให้กินดูภาพหมัน ถ้าเจ็บที่ใด รากออกไข้รู้ว่า
 คุณขัน ถ้าเสียวว่าฝัดัน ถ้าไอนั้นว่าเภทลม ถ้าวายยังสบาย ว่าโรงไสในคม ยานี้เคยสุทธิคุณ

เคยประจันมาหลายครา ถ้าจะดูให้รู้ให้เห็น ให้รู้เภทท่านใช้มา อนึ่งให้จัดหา รากน้ำข้าว
จอกกระชาย อีกทั้งรากไม้เท้า ขยายมิ่งเล่าเร่งผ่นผาย หาสมคังใจหมาย คัมน์น้ำขັນให้กิน
ถ้าเล่นเจ็บที่ใด หายาไวอย่าช้าอยู่ รากออกพิศนาดู รู้ว่าทำด้วยเภทใด คอยเหล็กให้เจ็บหัว

ฯลฯ

@ ยานกตายน

จะกล่าวยาเอ็นนกตาย บุรุษชายทั้งได้ องคชาติไม่เหมือนใจ ร้อนภายในอาลัย
เวียน ไม่ขันไม่ยกคอก ตายสูงอเหมือนหน่อเรียน ล้มนอนตอนใจเจียน จิตวงเวียนสงสารตัว
คิดมาหน้าคตสเหมือนกับบุพะขอนไม้ไม่ยกหัว กบวิ่งมาข้างตัว พะเจ็ดหัวไม่เหลือยวแล แต่ง
ยาไว้ให้กับท่าน ให้เอาใบสวาท ษะเอม 1 ลูกหวาน ฟ้าพลูอยู่กลางบ้าน เค็ดแต่ลูกอย่าเอาใบ
จึงแห้ง คีปลีเชือก เอาเท่ากัน ใบสะเดาเล่าใส่ลูกพริกไทยลูกจันทน์นั้นเล่าใส่ ชั่งให้เท่าทั้ง 9
สิ่ง ทำผงบรรจุเอา น้ำผึ้งรวงลายแล้วคลึง ยานี้สิทธิ์จริง ลายน้ำช้อยแดงแข็งหนักหนา
เม้นกินถึงสามวัน ฤทธิ์ยานั้นดับโรคา กินเจ็ดนั้นเล่าหนา ยกบงฝ้าแต่ก่อนไก่
เม้นตายถึง 10 ปี กินยาคืนมาใหม่ สตรีมีน้ำใจ รักจนเล่าเท่าวันตาย ฟันฟางนั้นหาไม่ ยังขึ้น
ได้คืน 7 หน ฯ

@ จักกล่าวยาโรคเลือด รังกรังในอุทร เป็นก้อนจุกยวนแยง ให้เลือดแทงเพราะ
ฤทธิ์โลหิตกรัง การรักษาทำยาให้โรคถ่าย โรคเน่าร้ายหลงเหลือที่เรื้อรัง ที่เป็นก้อนในอุทร
กลัดขัง ยาโรคยังแรกหามาเร็วไว ท่านให้หา เลือดแรด ตับค่างขยัน เหมงพราแต่ใบชีล้อม
แลสารส้ม เร่งหามาไว 6 สิ่งนี้ใส่ครบ แล้วเสมอกัน บดผง จงปั้นเอาสุรามาลายยา ยา
พรานส้มส้า เอาน้ำลายยาขามเขี้ยวลายให้กินพลันอย่าได้ช้า เลือดแห้ง ร้ายคงจงลายไหลพลัน
ถ้าเมื่อเสกยาสรรพโรคประจุไสย ยานี้ดีค่า ครั้นชั่งทองหนึ่งนั้น อย่าตกใจดีค่าไว้ทำหายแล

@ ยาโรคเลือดอยู่ในเหี่ยวแห้ง ให้จุกเสียดเหนียวโครง ขโหยงแหง เป็นก้อน
แข็งเต็มใหญ่ ข้างในโครง ท่านให้เอายานี้แก้เป็นเม่นมันลงจงกระหาย แต่ใหม่คลองยานี้ดี
กระหวาททั้งหลาย เอารากคัคเค้าเท้าชาย เอารากชุมเห็ดเทศ ใฝ่ลาแซมไพร่ เมงลักซ้า
เอามาทั้งสองใส่ แห้วหมูใบขุคคัคคัคเอามาหุ้มะแว้งเครือ ทั้งแว้งคีมิบวบ รากบิณสมาดใบ
ลบมืออยู่ธณี กระทบข้างวางหนองมา ยา 32 สิ่ง จจริงประมวลสมกันคัม

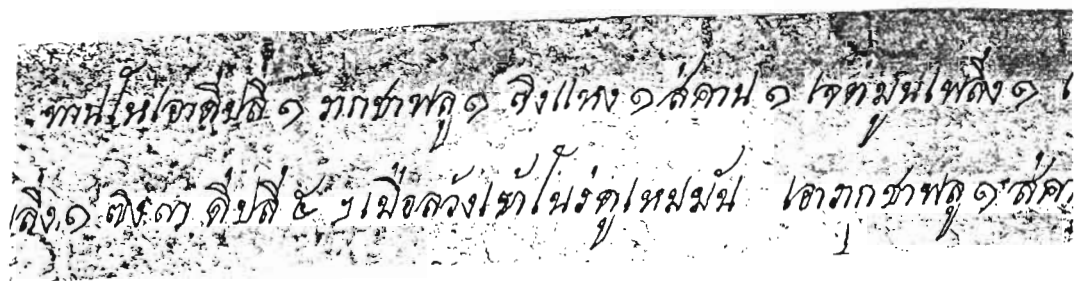
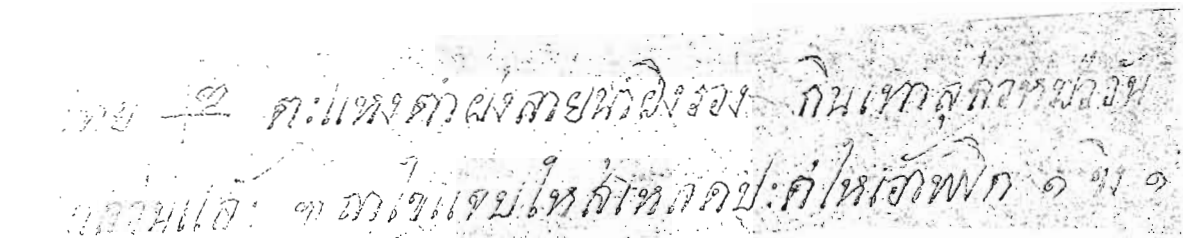
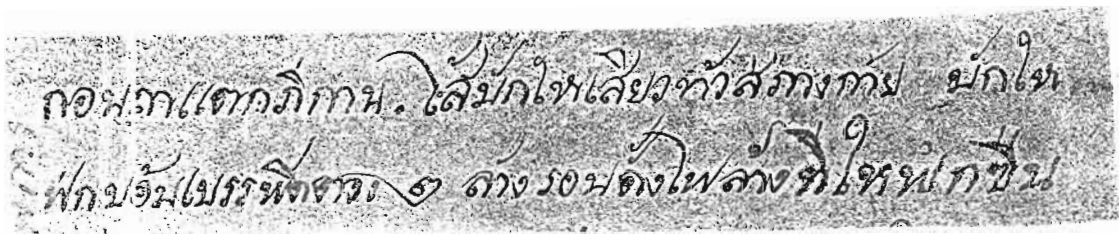
1.2. ร้อยแก้ว การบันทึกด้วยร้อยแก้ว จะเขียนติดต่อกันไปโดยไม่มีคำย่อหน้า ถ้าจะขึ้นข้อความใหม่จะใช้เครื่องหมายต่างๆคั่นไว้ เช่น @ ฯ การตัดคำเมื่อขึ้นบรรทัดใหม่ จะตัดตามจำนวนกระดาศที่เหลืออยู่โดยไม่คำนึงถึงลักษณะของคำ เช่น

“..... แก่เหตุเป็นหลักเป..
นประธาน”

คำ “เปน” จะแยกกันระหว่าง เป และ น โดยแยกไว้คนละบรรทัดซึ่งในหลักภาษาไทยจะไม่เขียนแยกคำในลักษณะนี้ ฯลฯ

2 ลักษณะตัวอักษร

ตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึกตำราขายพื้นบ้านทุกเล่ม เป็นอักษรไทยโบราณซึ่งเมื่อเทียบกับแบบอักษรโบราณแล้ว พบว่า จะอยู่ในช่วงสมัยธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ อายุระหว่าง พ.ศ.2317 - 2485

Handwritten text in Thai script, likely a list or inventory. The text is written vertically and includes various characters and symbols, possibly representing a collection of items or a record.

Handwritten text in Thai script, continuing the list or inventory. The text is written vertically and includes various characters and symbols, possibly representing a collection of items or a record.

3 ภาษาที่ใช้

ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยถิ่นใต้ จากการศึกษาพบว่า มี 2 สำเนียง คือ สำเนียงภาษาถิ่นใต้ฝั่งตะวันออก หมายถึงภาษาไทยถิ่นใต้ซึ่งใช้อยู่ในบริเวณจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ฯลฯ และ สำเนียงภาษาถิ่นใต้ฝั่งตะวันตก คือ พังงา ภูเก็ต ระนอง ฯลฯ โดยพบได้จากคำบางคำในคำราชา ทั้งนี้เพราะสำเนียงภาษาถิ่นใต้ฝั่งตะวันตก และฝั่งตะวันออกจะออกเสียงแตกต่างกันในบางคำ ได้แก่

3.1. คำที่สะกดด้วยแม่ กก ภาคใต้ฝั่งตะวันออก จะออกเสียงได้ตรงตามสำเนียงกลาง ส่วนภาคใต้ฝั่งตะวันตก จะออกเสียง เป็นเสียงสระเอาะ เช่น

กลาง	ใต้ฝั่งตะวันออก	ใต้ฝั่งตะวันตก
หมากเหมี่ยว	หมากเหมี่ยว	หมะเหมี่ยว
รากสำพง	รากสำพง	ระสำพง
รากหนาด	รากหนาด	ระหนาด
คอก	คอก	เคาะ

3.2. คำที่ประสม สระ “อู” มี “ก” สะกด ในภาษากลาง ภาษาถิ่นใต้ฝั่งตะวันออก จะออกเสียง เป็น “โ” มี “ก” สะกด ภาษาถิ่นใต้ฝั่งตะวันตก ออกเสียงเป็น “อุ”
เช่น

กลาง	ใต้ฝั่งตะวันออก	ใต้ฝั่งตะวันตก
ดูก	โถก	ดู
ดูก	โถก	ดู
กระดูก	กระโถก	กระดู

.3.3. ใช้คำสั้นๆ ในลักษณะของภาษาถิ่นใต้ โดยการตัดบางพยางค์ในภาษากลางออกไปในบางคำ เช่น

กลาง	ใต้
ละลาย	ลาย
ถูกประจำคีย์ควาย	ถูกประจำคีย์ควาย

จากเหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องบ่งบอกให้ทราบว่า คำราชาศัพท์หนึ่งบันทึกโดยคนในท้องถิ่นจังหวัดพังงาหรือภูเก็ต

4. อักษรวิธี

อักษรวิธีที่จดบันทึกคำราชาศัพท์พื้นบ้าน จะบันทึกโดยการใช้สำเนียงภาษาถิ่นใต้ อักษรวิธีไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน โดย สามารถสรุปลักษณะที่ปรากฏเด่นชัดได้ ดังนี้

4.1 การใช้พยัญชนะ

4.4.1 พยัญชนะตัวเดียวกันจะใช้ปนๆกัน

- อักษร ย จะใช้ ญ แทนได้ เช่น

เย็น	ใช้	เหญัน
เยี่ยว	“	เหญิว
หยด	“	ญุด
ผู้หญิง	“	ผู้ญิง

- อักษร พ จะใช้ ภ แทนได้ เช่น

ไหล	ใช้	ภไหล
-----	-----	------

พืรอก	“	ภีรอก
การพดู	“	กานภดู
มะพริ้ว	“	มักราว

- อักษร ส จะใช้ ส หรือ ษ ก็ได้ เช่น

สาริปาด	ใช้	ษาริปาด หรือ สาริปาด
สารสัมสต	“	สานษัมสต

- อักษร ข จะใช้ ข แทน เช่น

ขิง	ใช้	ขิง
ขมื่น	“	ขมื่น
เข้า	“	เขา
ไข่ขาว	“	ไขขาว

- ใช้อักษร ษ และ จ เป็นตัวสะกดในแม่ กน เช่น

เลือด	ใช้	เลือษ
โกฐ	“	โกจ

- คำว่า คือ จะใช้ คฤา แทน

- ซ ซ ที่ประสมกับ สระ อา หรือ อ่า จะลากหางตัว ซ หรือ ซ ติดกับสระอา เช่น

ซ้า	เขียน	ซ้า
ซ้าง	“	ซ้าง

- คำที่เป็นตัวอักษร พ ควบ ร เขียนติดกัน เช่น

พระ	เขียน	พร
พริก	“	พริก
พญา	“	พญา

- ใช้อักษร หัน แทน คำที่ประสมด้วยนสระอะ แล้วมีตัวสะกด

อัน	เขียน	อรร
กัน	“	กัรร

4.2 การใช้สระ

4.2.1 ไม่มีการใช้ไม้ไต่คู้ เช่น

เม็ล็ด	เขียน	เมลด
--------	-------	------

4.2.2 สระ เอีย และ สระ เอือ จะเขียนเหมือนกัน เช่น

เบ็ย	เขียน	เบือย
เมือ	“	เมือ

4.2.3 สระ อือ ไม่นิยมใช้ อ เคียง เช่น

มีอ	เขียน	มี
-----	-------	----

4.2.4 สระอัวที่มี ย สะกด จะใช้ อ แทน ว เช่น

คัว	เขียน	คอย
-----	-------	-----

4.2.5 สระอิ นิยมใช้ ย ตาม เช่น

ที	เขียน	ทีย
มี	“	มีย

4.2.6 ใช้เครื่องหมาย ‘ แทนเสียงอักษรนำหรือแทนคำพยางค์

หน้าทีออก

เสียง อะ เช่น

มะนาว	เขียน	ม่นาว
ขนาน	“	ข่นาน
กระดุก	“	ก่โดกุก
กระหายน	“	ก่นาย

4.3 การใช้วรรณยุกต์

วรรณยุกต์มีใช้อยู่ 2 รูป คือ เอก และโท แต่โดยทั่วไปไม่ใช่เครื่องหมายวรรณยุกต์ ตัวอย่างการเขียน เช่น

“อย่าสามรับกัน เอา เปลือกหวา ๑ ไบหวา ๑ ไบฝักบุงกำมือ ๑ ตม
ให้งวด ไสเกลือแต่นอยปลงไว้ให้เอญี่นเอาฝิ่นแทรกด้วยอมเทิด ฯ”

“อย่าแกลีนักคาง หมิโห่งร่าหมิออกเอล่อง บาคเอาพุงค”๑ ๑
รากตโหนด ๑ ไบพลุแก ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กัก ๑“

4.4 การใช้เครื่องหมาย

เครื่องหมายที่พบมีดังนี้

4.4.1 ๑: ใช้เมื่อจบคำรับยาแต่ละขนาน

4.4.2 | ใช้เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ต่อเนื่องกัน เช่น

๑	
๒	สี่เดือนนี้ใช้กำเรียบ
๓	
๔	

4.4.3 + ใช้บอกส่วนประกอบของคำยาเพื่อบอกสัดส่วน
ปริมาณหรือน้ำหนักซึ่งมีความหมายดังนี้

	ชั่ง	
คำลึง		บาท
เฟื้อง		สลึง
	ไพ	

โดยสามารถเทียบน้ำหนักได้ดังนี้

1 ชั่ง	เท่ากับ	1,200 กรัม
1 ตำลึง	“	60 กรัม
1 บาท	“	15 กรัม
1 สลึง	“	4 กรัม
1 เฟื้อง	“	2 กรัม
1 ไพ	“	1 กรัมเศษ

5. เนื้อหา

เนื้อหาทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในตำราทุกเล่ม ประกอบด้วยส่วนสำคัญ คือ ชื่อสมุนไพร ประเภทพืช สัตว์ และธาตุวัตถุ ซึ่งประกอบกันเป็นตัวยาแต่ละขนาน ลักษณะอาการของโรคต่างๆ วิธีการประกอบยา สรรพคุณของยาแต่ละขนาน ดันเหตุแห่งการเกิดโรควิธีการใช้ยาเพื่อบำบัดโรค วิธีการเก็บตัวยาประกอบเป็นยา รวมถึงข้อปฏิบัติต่างๆ ที่ผู้เป็นแพทย์พึงปฏิบัติ ข้อห้ามมิให้ปฏิบัติ

1. การบอกปริมาณของสมุนไพร ประเภทพืช สัตว์ แร่ธาตุวัตถุต่างๆ ซึ่งประกอบกันเป็นยา โดยทั่วไปจะบอกชื่อและขนาด ซึ่งมีวิธีการบอก 2 วิธี คือ อาจบอกเป็นสัดส่วนโดยรวมกันบอกโดยกำหนดเป็นน้ำหนัก

- การบอกปริมาณที่บอกเฉพาะประเภทของเครื่องสมุนไพรว่า ประกอบด้วยตัวยาชนิดใดบ้างโดยไม่บอกปริมาณ การบอกชนิดของยา จะรักษาได้ผลดีต่อเมื่อหมอต้องเป็นผู้มีความชำนาญในการรักษา ตัวอย่างการบอกตำรายา เช่น

“แมงลัก 1, รากหัน 1, กะเพรา 1 ชมด 1, พิมเสน 1, ดิงูเห่า 1 ฯลฯ”

- บอกทั้งชนิดและปริมาณของสมุนไพรที่ใช้ หมอหรือบุคคลอื่นสามารถนำตำรับยามาปรุงใช้ได้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นเช่นเดียวกับหนังสือตำรายาสมุนไพรที่มีพิมพ์จำหน่ายอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน เช่น “โพลทอม +₂ ขมิ้นอ้อย +¹ บดทำแทนไว้สายน้ำส้มสุกกินเลือกเน้อออกมา ถ้าอยู่ไฟไม่ได้กินยานี้เหมือนอยู่ไฟเดือน 1 แล” ฯลฯ

การบอกเป็นน้ำหนักรจะใช้เครื่องหมาย + แทนค่าน้ำหนัก

2. การเรียกชื่อสมุนไพรบางอย่าง จะเรียกเป็นภาษาถิ่นซึ่งแตกต่างกับภาษากลาง

เช่น

กัมมะถัน	เรียก	สุพรรณถัน
เนระพูสี	“	นิลพูสี
บอระเพ็ด	“	เจตมุน , บอริเพ็ด
กระเทียม	“	กัก
ประดู่	“	โค

การเรียกชื่อตามภาษาถิ่นจะก่อให้เกิดปัญหากับคนต่างถิ่น หรือคนที่เริ่มเรียนรู้เรื่องสมุนไพร นับเป็นเรื่องยากในการทำความเข้าใจลักษณะดังกล่าว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตำรายาสูญหายไป ถ้าหากคนในท้องถิ่นไม่สนใจ เพราะเป็นเรื่องยากสำหรับคนถิ่นอื่นที่จะศึกษาให้เข้าใจได้ลึกซึ้ง

3. การบอกลักษณะและอาการของโรค ตำรายาแต่ละเล่มจะบอกลักษณะและอาการของโรคไว้ มากบ้างน้อยมาก แตกต่างกันไปเพื่อให้แพทย์สามารถวินิจฉัยโรคและประกอบยาได้ถูกต้องตรงตามอาการของโรค วัน เวลาและฤดูที่เกิดโรค เช่น

@ สัททิการิยะจ๊กกล่าวถึง ริดสีดวงทั้งหลาย อันทวารเป็นดังเคียวไก่อ่ แต่เลือดคกแลงำพวกหนึ่งเป็นรูรอบหัวแล้วเลือดพุ่งออกมาทุกรูในที่นั้นเป็นก้อนเส้า งำพวกหนึ่งในที่นั้นดังลูกมะเขือคังลูกขยอป่า งำพวกหนึ่งแคงคังเปลวไฟงำพวกหนึ่งคังตีนแรด ริดสีดวง 12 งำพวกนี้ อันแหลมคังเคียวไก่อ่ อันเป็นรูรอบที่นั้งมันให้เลือดออก

@ ที่นี้จะว่าค้วยทูลาวะษา 4 ประการ คือน้ำมูตรให้โทษ 4 ประการ คือน้ำมูตรนั้นขาวคังน้ำข้าว แซ่ออกจากหม้อ 1 เหลืองคังน้ำขม้นสด 1 เป็นเลือดคังน้ำฝิ่ง 1 คังน้ำฝางคัม 1 คังน้ำกรวม 1 และข้อมให้ปวดหัวหน้า 1 ให้ขัดหัวหน้า ให้สบในรูองคชาติ ให้สะบัดรอนสะบัดหนาว เป็นเพลตาต่างๆ คือ โทษแห่งทูลาวะษา

@ ยาชื่อกาลทิจร เดือน 8, 9, 10 ทั้งสามเดือนนี้ ชื่อวสันตฤดู เป็นค้วยวาโยธาตุ

พิการให้ผอมเหลือง ให้คันตัวให้เมื่อยทุกข้อกระดูก เมื่อยทั่วสารพวงค์กายให้แตกขึ้นแตกลง ให้ลั่นอยู่โครกๆ ครึกๆ มักให้หาวให้ไอให้วังเวียนหน้าตา ให้นุหนัก ให้ร้อนในอก มักให้ชากรเท้า ย่อมให้หายใจสั้นๆ ย่อมให้เหม็นปากตัวเอง บางทีให้เลือดออกตามงมูกปากเอง กินอาหารไม่รู้จักรส คือวาโยธาตุพิการแล ฯ

การอธิบายลักษณะของโรค วิธีการรักษาโรค เหตุของการเกิดโรค จะอธิบายคำศัพท์ที่เป็นศัพท์เฉพาะของการแพทย์แผนโบราณ ผู้ใดที่ศึกษาทางด้านนี้จะเข้าใจได้ตรงกัน

4. วิธีการประคบยา ยาทุกขนานจะบอกวิธีการประคบยาไว้ เพื่อให้ผู้ปรุงยาประคบยาได้ถูกต้องตามวิธีการแต่โบราณ เพื่อรักษาคุณภาพของยาในการรักษาให้เป็นแนวปฏิบัติเดียวกัน สอดคล้องตรงตามลักษณะและอาการของโรคที่จะรักษา เช่น

“ยาทั้งนี้บดละเอียดทำแทนไว้ ตากแดดให้แห้ง”

“เอาเสมอภาคทำแทนไว้ ลายน้ำสารขลุ่ยหลวมหายแล”

“บดด้วยน้ำดอกไม้ ปั้นลูกเท่าถั่วพุกินเจ็ดเม็ด”

“เอาเท่ากันทำแทนไว้ลายเหล็กก็ได้”

“เอาเหล่านี้เป็นกระสาย ทากระชายเถิดคหุม ตัดคาคม้วนเป็นคั่วบุหรี สุบวันละ 3 ตัวแล” เป็นการแสดงให้เห็นว่า ตำรายาแผนโบราณได้บรรจุภูมิรู้ต่างๆ ในการปรุงยาไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ผู้ที่สนใจศึกษาสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อใช้ในการรักษาโรคได้

5. การกำหนดค่ายาแต่ละขนาน ยาบางขนานจะมีการรับรองสรรพคุณและบอกอัตราค่ายาไว้ ด้วย เช่น

“ยา 6 สิ่งนี้ใส่ครบ แล้วเสมอกัน บดผง จงปั้นเอาสุรามาลายยา ยาพราน สัมส้า เอาน้ำลายขามเขียวลายให้กินพลันอย่าได้ช้า เลือดแห้งร้ายคงจงลายไหลพลัน ถ้าเมื่อเสกยาสรรพโรคประจุไสย ยานี้ตีค่า ครั้นชั่งทองหนึ่งนั้น อย่าตกใจเลย”

ลักษณะเช่นนี้ วิเคราะห์ได้ว่า

- ยาขนานดังกล่าวได้ผ่านการใช้ และได้ผลดีในการรักษามาแล้ว

- อาจเป็นอุบายเพื่อให้ผู้ป่วยเห็นคุณค่าของยา จะได้นำไปใช้อย่างจริงจังและปฏิบัติได้ถูกต้องตามข้อกำหนดของหมอ

- มีส่วนประกอบที่หาได้ยากในสมัยได้จึงได้ตีค่าไว้ตามอัตราของค่าเงิน ในสมัยนั้น

6. ค้นเหตุแห่งการเกิดโรค ในตำรายา นอกจากจะบอกตำรับยาแต่ละขนานแล้วยังได้บอกสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคไว้ด้วย เช่น

- ฤดูคิมหันต์ เดือน 4 , 5 , 6 , 7 เกิดจากเดโชธาตุลักษณะเย็นอกกินอาหารไม่อยู่ท้องให้หิวอยู่บ่อยๆ เกิดลมในร่างกาย 9 จำพวก ต่อจากนั้นจึงบอกยาแก้

- ฤดูวสันต์เดือน 8 , 9 , 10 เป็นเพราะวาโยธาตุพิการ ให้ผอมเหลือง คันตัว ให้เมื่อยเมื่อยทั่วสารพวงค์กาย ให้คลื่นไส้อาเจียร วิงเวียน กินอาหารไม่รู้รส แล้วบอกยาแก้

- เดือน 11 , 12 , 1 อาโปธาตุพิการ แล้วบอกยาแก้

- เดือน 2 , 3 , 4 ปลวธาตุพิการกำเร็บให้เจ็บหนังศีรษะ ขนพิการเจ็บทั่วสารพวงค์กายทุกขุมขน จากนั้นจึงกล่าวถึงความพิการในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น นักขา เล็บพิการให้เจ็บคันเล็บ เล็บดำ ขาวเป็นเลือดเจ็บเสียวนิ้วมือนิ้วตีน ทันตา คือฟันพิการ มักให้เจ็บไรฟัน บางทีให้เป็นฝีร่ามขนาด บางทีก็ให้โลหิตไหลออกตามไรฟัน แล้วฟันคลอนแล้วให้หัก ตะโจคือ หนังพิการ ให้กำเร็บให้ร้อนผิวหนังทำสารพวงค์กาย บางทีก็ให้เป็นผื่นขึ้นทั้งตัว เจ็บแสบร้อนเป็นกำลั่ง มังสัจ คือเนื้อกำเร็บ ให้นอนมิหลับมักสะดุ้ง ไม่เป็นปรกติเลย มักให้ฟกบวม บางทีผุดขึ้นเป็นวงสีดำ เขียว แดง ทั้งตัวตั้งหนึ่งลมพิษ โลกสมมติว่าเป็นประคองเหือดหัดต่างๆ นหโร คือ เอ็นพิการให้กำเร็บ ให้เจ็บบดร้อนบดหนาว ให้ปวดศีรษะ ท่านเรียกว่า ลมอำพริกกำเร็บ อัถถิ คือกระดูกพิการให้เมื่อยขบ มักให้เจ็บทุกข้อกระดูก ฯลฯ จากนั้นจึงบอกยาแก้ความพิการของธาตุต่างๆ

แสดงว่าแพทย์แผนโบราณได้ใช้วิธีการ ศึกษาวิเคราะห์ในเชิงวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยการสังเกตจากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วนำมาจัดระบบองค์ความรู้เป็นหมวดหมู่

7. ข้อปฏิบัติต่างๆ ในตำรายาพื้นบ้านเป็นอีกสิ่งหนึ่งซึ่งสำคัญ ที่แพทย์ผู้ประกอบยาต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างศรัทธารวมถึงสร้างขวัญและกำลังใจในการรักษาโรคทั้งของผู้เป็นหมอเองและคนไข้ เช่น

“เอาเท้ากันบดทำแทนไฉไลยสุรากินแก้ทรงขโมย ให้ลงห้อง ให้ห้องขึ้น ให้ป็นรูปหัวหมูใส่ริมรั้วหายแล”

“ยาทั้งนี้บดละลายทำเป็นแท่งตากแดดให้แห้ง จึงเขียนยันต์พระพุทโธ ห้อยเอาเข้าแล้วจึงเสกด้วยพระคาถานี้” ข้อความข้างต้นแสดงว่า ตำรายานี้ต้องเป็นของชาวพุทธ

8. การบอกถึงวิธีการเก็บยา ในตำรายาสมุนไพรจะบอกวิธีการเก็บพืชสมุนไพรมาทำเป็นยาอย่างมีหลักการโดยการอาศัยช่วงเวลาในแต่ละวัน โดยเชื่อว่า ช่วงเวลาต่างกันสรรพคุณของพืชสมุนไพรจะแตกต่างกัน เช่น

“การเก็บ ใ้แก่ วัน 1 เมื่อเช้าพืชอยู่ต้น บ่ายอยู่ในใบและราก วัน 2 เมื่อเช้าอยู่ราก บ่ายอยู่ในใบและเปลือก วัน 3 เมื่อเช้าอยู่ในใบ บ่ายอยู่เปลือกและราก วัน 4 เมื่อเช้าอยู่แก่นต้น บ่ายอยู่ราก และแก่น วัน 6 เช้าอยู่รากและใบ บ่ายอยู่เปลือกและราก วัน 7 เช้าอยู่รากและเปลือก บ่ายอยู่รากและแก่น บอกไว้ให้เก็บยาแล”

9. ความหลากหลายของตำรายา จากการศึกษาพบว่าตำรายาทุกเล่มไม่มี ความแตกต่างในด้านความหลากหลายของตำรับยาที่ใช้รักษาโรคโดยทุกเล่มจะมีตำรับยาซึ่งใช้รักษาโรคแก้ไข้ แก้เปื่อย คางคกรวด แก้ไอ แก้ริดสีดวงทวาร ริดสีดวงจมูก แก้ไข้คิซ่าน แก้ไข้สันนิบาต แก้ลม แก้ไข้ทับระดู ระดูทับไข้ แก้ฟก แก้อัมพาต ยาธาตุ แก้อาเจียร แก้สลับ แก้สะอึก แก้หนองใน แก้คุดไสยๆ แก้บ้ำ ยาแก้ซาง แก้ตานขโมย แก้ท้องเสีย นอนไม่หลับ ยานัตถ์ แก้กั้ง แก้ประคง แก้เลือดในร่างกายสตรี แก้ขัดเบา ยาบำรุงพลังทางเพศ ยาเสน่ห์ ยาป้องกันสัตว์รบกวน ยาป้องกันผี

แสดงว่าในสมัยก่อนไม่มีโรคมกเหมือนปัจจุบัน เนื่องจากสาเหตุของโรคเกิดจากภาวะของธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

- เกิดจากการแปรปรวนของธาตุ
- เกิดจากฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลง
- เกิดจากวัย
- เกิดจากความอ่อนแอของร่างกายในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

10. โรคเดียวกันจะมียาหลายขนานเช่นเดียวกับในปัจจุบัน แสดงว่าระบบการแพทย์แผนไทยก็มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้นจึงจัดระบบตำรายาหลายๆ ขนานในแต่ละโรคเพื่อให้เหมาะสมกับบุคคล เช่น

@ ยาแก้ระดูดำไข่ ให้เอาเกสรทั้ง 5 นูด 1 แผล 1 แก่นสะโต 1 แก่นหาด 1 ขรี 1 แผล 1 สน 1 แสมทั้ง 2 ลูกสมอทั้ง 3 ลูกมะตูม 1 ก้านเคา 1 รากครอบ 1 ทราค่า 1 โกงูฟงปลา 1 สัก 1 ต้มกินแก้ไข่ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดู

@ บดแก้ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดูให้เอาจันทน์ทั้ง 2 ดอกบุญนาค 1 เกสรบัวหลวง 1 คินสิวดิบ 1 พันธุ์แดง 1 ลูกเบญจกานี 1 รากกล้วยติง 1 รากกล้วยน้ำ 1 น้ำสารทอง 1 บดแก้ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดู ตายน้ำสาร ดอกไม้ ฯ

@ ยาต้มแก้ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดู เอาเกสรทั้ง 5 ชนูด 1 แผล 1 แก่นโค 1 แก่นหาด 1 ขรี 1 แผล 1 สัก 1 แสมทั้ง 2 ลูกสมอทั้ง 3 ลูกมะตูม 1 ก้านสะเดา 1 รากครอง 1 ยาค่า 1 โกงูฟงปลา 1 ต้ม 3 เอา 1 กินหายแล ฯ

@ แก้ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดู ให้ยกขวาง ให้เอาปูนา 1 ปุดเล็ก 1 ปุดใหญ่ 1 รากข้าวพลุ 1 เปลือกสมอพิเภก 1 ลูกกอก 1 ใบมคคา 1 ข่าทั้ง 2 ก้านสะเดา 7 ก้าน รากจีแรด 1 หัวหวายซี่ไก่ 1 ต้มแก้ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดู กินหายแล

@ ยาต้มแก้ระดูดำไข่ ไข่ฝ่ำระดูทั้งแก้ราก บ้า ถ้าไข่แผลระดูดำมา ท่านว่าให้นอนเสียก่อนแล้วให้กินยาประจุเลือดเสียก่อน เมื่อไข่ถอย จึงให้เอาจันทน์ขาว 1 เปลือกสมุลแห้ง 1 โกงูบัว/สอ 2 หญ้าตีนนก 1 ชลูด 1 แผลหอม 1 ลูกผักชีเทศ 1 ชะเอม 1 ยาทั้งนี้ต้มกินเป็นยาหมองระดู แก้ไข่ด้วยได้ไข่แล้ว

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบควรนำเสนอผลงานวิจัยนี้ ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และสาธารณสุข เช่น กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทุกจังหวัด หรือสถานศึกษาที่ศึกษาค้นคว้าในด้านนี้
2. ควรมีการจัดประชุมสัมมนาผู้เชี่ยวชาญทางด้านสมุนไพร เพื่อเป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยด้านนี้ไว้ไม่ให้สูญหายไป
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องน่าจะได้ศึกษาค้นคว้า ทดลอง ตามหลักวิชาการสมัยใหม่ ตามแนวทางการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของแพทย์แผนโบราณ

บรรณานุกรม

- การสัมมนาทางวิชาการเรื่องพัฒนาการใช้สมุนไพรทางคลินิกและการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคในเขตร้อน 26-27 กุมภาพันธ์ 2530 มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา, 2530.
- กิตา วิมลเมธี. "พัฒนาการทางวัฒนธรรมภาคใต้ โภชนาการและสมุนไพร," ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องพัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาคะมู. หน้า 128-135. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2534.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. "คุณค่าและอรรถวิภาษของภูมิปัญญาดั้งเดิมในระบบการแพทย์พื้นบ้าน." ปรากฏสาร. 13(กันยายน-ตุลาคม 2529) : 24-31.
- _____.ระบบการแพทย์พื้นบ้านในชนบท." เอกสารประกอบการประชุมวิชาการพฤติกรรมสุขภาพ". ครั้งที่ 1, 4 - 7 เมษายน 2532 โครงการขำงานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.
- ฉันทส ทองช่วย . ภาษาและอักษรอิน (เน้นภาคใต้). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์,2534.
- เชษฐา พยากรณ์. สมุนไพร . กรุงเทพฯ : เชษฐา , 2525.
- ไทยศึกษา,สถาบัน. การสัมมนาทางวิชาการเนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุครบ 36 พรรษา "ภูมิปัญญาไทย" จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.
- ชารา อ่อนชมจันทร์. "การรักษาแบบพื้นบ้าน." ใน การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. หน้า 41- 44 กรุงเทพฯ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , 2534.
- บัจจิต สุนทรีย์กานต์. ตำรายาแผนโบราณประจำบ้าน. กรุงเทพฯ:Island Publishing ,2521.
- ประเวศ ะตี. สาธารณสุขกับพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ, มูลนิธิโกมลคีมทอง , 2528.
- _____. "การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น" ใน การสัมมนาทางวิชาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. 26-28 มีนาคม 2536.

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ. **วรรณคดีอายุกรรมพื้นบ้านไทยทรงคำบางระกำพิชญ์โลกการวิเคราะห์เชิง**
หน้าที่นิยมและแบบแผนทางฉันทลักษณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญ์โลก , 2527. อัดสำเนา.

เพ็ญจันทร์ ประคับมุข. **มิตินทางสังคมวัฒนธรรมของการใช้สมุนไพรในชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี**
หมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์ และสาธารณสุข
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532 วิทยานิพนธ์ สาขาสังคมศาสตร์ การแพทย์และ
สาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล , 2523.

ไพจิตร ปวบุตร. **"การพัฒนาสุขภาพอนามัยในชนบท," ใน ปัญหาการพัฒนาชนบทไทย.**

หน้า 627-704. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2528.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และ สาลี ทองขิว. **การวิจัยทางการศึกษา : หลักและวิธีการสำหรับนักวิจัย.**

พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2530.

วัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงานคณะกรรมการ.กรอบและทิศทางแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535- 2529).

_____ **การสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา**
ลาดพร้าว , 2534 .

ศึกษาธิการ, กระทรวง. โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย. หมอไทย ยาไทย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี , 2521.

วิฑูรย์ชโยค รัตนรังษี. เพชรน้ำหนึ่งของโบราณจารย์.'พิมพ์ครั้งที่ 3 .กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์โอเคียนส์ โตร์, 2534.

สมฤทธ์ อินทราทิตย์. "แนวทางการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของ

ประชาชนในชุมชนเขตเมืองชั้นนอก." ศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา.1(2): 49 - 58

เมษายน 2531 .

สมทรง สุภศิลป์ ๗ นคร. เอกสารประกอบการอภิปรายเรื่อง "สถานะการดูแลรักษาสุขภาพแบบ

พื้นบ้าน : มิตินทางสังคมและวัฒนธรรม. ใน "การพัฒนาสมุนไพรไทยและการดูแลรักษา

สุขภาพแบบพื้นบ้าน" วันที่ 9-11 มกราคม 2537 ณ โรงแรมเวียงใต้, กรุงเทพฯ.

สวัสดิ์ วิเศษวงษ์. คำาเรียนอักษรโบราณ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วงษ์สว่าง,2518.
สาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี,สำนักงาน . คู่มือการพัฒนาการใช้สมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุข
ของรัฐในส่วนภูมิภาค. 2531.
เสรี พงศ์พิศ. "สภาพปัญหาและทางเลือกของชนบทไทย," ใน การสัมมนาทางวิชาการ
ชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท 26-28 มีนาคม 2536.
อิมใจ เรือนเพ็ชร และคณะ . การรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพังงา . รายงานการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2536 (อัครสำเนา).

00000000000

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบเก็บข้อมูลคำรายาพื้นบ้านไทยในจังหวัดพังงา

แบบเก็บข้อมูลตำรายาพื้นบ้านไทยในจังหวัดพังงา

เอกสารเล่มที่.....

1. เจ้าของตำราและสถานที่เก็บ

ชื่อเจ้าของ(นาย นางสาว สว).....บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

2. ประวัติการได้มา.....

.....

.....

3. ผู้เก็บเป็นหมอพื้นบ้านหรือไม่

เป็น

ไม่เป็น

4. ลักษณะของตำรา

หนังสือสมุด (ตำ ชาว)

สมุดจีน

5. ปีที่แต่ง.....ชื่อผู้แต่ง.....

6. ขนาด กว้าง.....ซม. ยาว.....ซม. จำนวนหน้า.....หน้า

7. สภาพ สมบูรณ์

ชำรุด

8. การเก็บรักษา มีที่เก็บอย่างดี

ตั้งไว้โดยไม่ได้รับการรักษาที่ดี

9. รูปแบบการบันทึก ร้อยแก้ว

ร้อยกรอง (โคลง, ฉันท์, กาพย์, กลอน, ร่าย)

อื่นๆ

10. ลักษณะตัวอักษรที่ใช้ ขอม

ไทยโบราณ

ไทยปัจจุบัน

อื่นๆ

11. ภาษาที่ใช้ เหนือ
 กลาง
 อีสาน
 ใต้
 อื่นๆ

12. อ่านออกและรู้ความหมายทุกคำหรือไม่

- รู้
 ไม่รู้

13. ตัวอย่างรูปแบบการเขียน.....

14. จำนวนตำรายาในเล่ม จำนวน.....ชานาน

15. ใช้รักษาโรคจำนวน.....โรค

16. ตำรายาที่ยังใช้รักษาโรคอยู่จริงในปัจจุบัน จำนวน.....ชานาน

17. ตำรายาที่ปัจจุบันไม่ใช้รักษาโรคแล้ว จำนวน.....ชานาน

เหตุผลในการเลิกใช้.....

18. ตำรายาที่นานๆ(ปีขึ้นไป) จึงจะใช้เพียง1ครั้ง จำนวน.....ชานาน

19. ตัวอย่างตำรายาที่ใช้บ่อยครั้ง

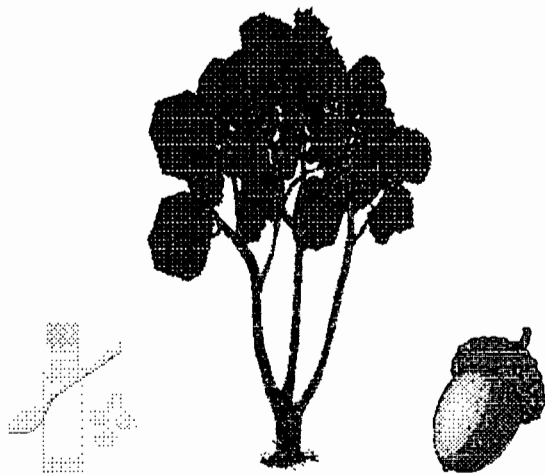
ชานานที่.....

ชานานที่.....

ภาคผนวก ข

ตำรายาพื้นบ้านไทย

ตำรายาสมนไพรไทย

อัมภต จันทาพ๑

อัมใจ ธีอนแพ็ชร

คำนำ

หนังสือตำรายาสมุนไพรไทยเล่มนี้ ได้รวบรวมคัดลอกตำรับยาจากหนังสือไทยโบราณ ประเภทหนังสือบุค ไบลาน สมุดฝรั่ง สมุดจีน เนื่องในโอกาสที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา” ลักษณะการเขียนจึงอยู่ในรูปภาษาถิ่นใต้โบราณ ดังนั้นเพื่อให้ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยกับภาษาถิ่นสามารถเข้าใจได้ง่าย ผู้เขียนจึงได้รวบรวมศัพท์บางคำที่เป็นภาษาเฉพาะของถิ่นได้มาอธิบายไว้เพื่อความเข้าใจ

ตำรับยาที่ได้รวบรวมมาลงไว้ในหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ตำรับยาทั้งหมดที่ค้นพบในงานวิจัย แต่เป็นบางส่วนที่ได้คัดเลือกมา โดยพิจารณาจากตำรับยาที่เจ้าของตำรายาใช้อยู่ในปัจจุบัน และโรคสามัญที่เกิดขึ้นได้บ่อยๆ เท่านั้น

ขอขอบคุณเจ้าของตำรายาทุกเล่ม ที่กรุณาให้โอกาสได้ค้นคว้าศึกษาตำรายาต่างๆ ที่มีอยู่อย่างค้ำยั้ง

วัฒนา จินดาพล
อิมใจ เรือนเพชร

(พฤษภาคม 2539)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ยาชโลมไข้	1
ยาปวดท้อง ท้องเสีย	1
ยาแก้ประดง แก้ไข้	2
ยาบำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ	7
ยาแก้เปื่อย พุพอง ฝีหนอง	9
ยาแก้พิษ	11
ยาแก้เหิน	12
ยารักษาอวัยวะขับถ่ายและสืบพันธุ์	12
ยารักษาตา	14
ยาแก้ลม อัมพฤกษ์ อัมพาต	14
ยาแก้ธาตุพิการต่างๆ	15
ยาแก้โรคเรื้อน	18
ยาลองคุณไสย	19
ยารักษาโรคเลือดในสตรี	19
ยาแก้บ้า	21
ยาโรคผิวหนัง	21
ยาแก้ชัก สลบ	22
ยาแก้ทราง	22
ยาแก้ร้อน	23
ยาแก่นอนมิหลับ	23
ยาแก้หอบ	23
ยาแก้สลบ	25
ยาสำหรับกุมาร	25
ยาบำรุงเสียง	25
ยาแก้เสลด ไอ ราก	25
อธิบายศัพท์	27

ตำรายาสมุนไพรไทย

ตำรายาสมุนไพรเล่มนี้เป็นผลการรวบรวมจากการวิจัย “เรื่องการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา” โดยได้รวมเอาตำรับยาที่สำคัญจากหนังสือตำรายาที่สำรวจพบแต่ละเล่มมารวมไว้เพื่อประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ตำรายาพื้นบ้านไทย เป็นสำคัญซึ่งผู้สนใจจะนำไปใช้ เพื่อประกอบยารักษาโรคตามความต้องการก็ไม่มีข้อห้ามแต่ประการใด

ยาขโลมไฉ้

1 ยาขโลม เอาคงคาเคียด 1 สมุทรชะเคลิ้น 1 ไบระงับ 1 น้ำกับไฟ 1 รากพุ่มเรียงซ่า 1 รากย่านาง 1 รากพุ่มคอ 1 ไม้เท้าขาม่อง 1 รากสลอดน้ำ 1 รากทองหลางน้ำ 1 รากมะเคือทุมพร 1 รากนางนูน 1 รากจิกน้ำ 1 นมฝ้า 1 รากจิว 1 รากฝัก 1 จีตะกรันเหล็ก 1 คินสอพอง 1 นุ่น 1 คินสิวขาว 1 เสมอภาคทำแทนไว้ ลายน้ำสารขโลมหายแล

2 ยาขโลมแก้ร้อนภายใน ท่านให้อาไบบะขามป้อม 1 ไบจีพริ้า 1 ไบชบา 1 ไบผักบัว 1 ไบผักมลิ้ง 1 ไบชิงชาติ 1 คินสิวขาวขโลมแล ฯ

3 ยาขโลมแก้ร้อนใน ย่านาง 1 ทั้งรากทั้งใบ ไบบะขาม 1 คินสิวขาว 1 ลายน้ำขาวข้าวทั้งกินทั้งพ่น เอารากคัคเค้า 1 ไบสับประรด 1 น้ำเต้าขาว 1 งวงพร้าว 1 เผือกขาว 1 ทั้งกินทั้งพ่นแก้ร้อนแล

4 ยาแช่น้ำอาบไฉ้ พืชจอมปราสาท เอาผักตำลึงผู้ผักลึงทอง ชุมเห็ดใหญ่ ชุมเห็ดเล็กใบจีเหล็กแช่น้ำอาบก่อนต่อสาวพิช

5 ยาไฉ้ตัวเหลือง เอารากเจียงพริ้า 1 ขั้ดมอน 1 รากอัญชัน 1 บคทาตัวหายแล ฯ

ยาแก้ปวดท้อง ท้องเสีย

1 ยาแก้ปวด เอาไหล 1 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกมะแว้ง 1 ไบกะเพรา 1 เอาเสมอภาค บคละเอียดยลายเหล้ากิน แก้ปวดควนแล ถ้าเจ็บท้องหนักถึงคลานอยู่ก็ดี เอาไบบะขาม 1 ไบบะเกลือ 1 เอาเท่ากัน ต้มสามเอาหนึ่ง ใส่น้ำตาลลงสักหน่อยกินหายแล

2 ขนานหนึ่งเอาเปลือกหอยขม หอยแครง พัดแพวแดง 1 ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 การบูร 1 พริกอ่อน เท้ายาทั้งหลาย ตำบคลายน้ำผึ้งรวงกิน แก้ไฉ้สั้น้อย ใฉ้ใหญ่ พิการให้จุกเสียด ปวดควน ในปถวีธาตุ คือ อาหารเก่า ใหม่พิการด้วย หายสั้น แล ฯ

3 ถ้าเจ็บปวดหนักให้จุกขึ้นมา เออฟริก 1 น้ำมะนาว 1 น้ำผึ้งรวง 1 กุฎีการ
เข้ากันกินหายแล ฯ :

4 สิทธิการิยะ ยาแก้บิดมูกตกเลือด ให้ปวดมวน ท่านให้เอาผักชี 1 น้ำตาลโตนด 1 หัว
ก้อนเส้าคิน 1 ผื่น 1 บดละเอียดชลายน้ำร้อนกินหายแล ฯ :

5 ขมานหนึ่งเอาลูกปุน 1 เบญจกานี 1 สีเสียดทั้ง 2 ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1
กระวาน 1 ชราขาว 1 ชราดำ 1 ผื่น บดชลายน้ำร้อนกินหายแล ฯ :

6 ยาลงบิดให้เอามะนาว 7 ลูก ผ่านออก เออฟริก 7 กระเทียม 7 เอาน้ำปลาชุกมาอุ่น
ไฟให้ร้อนแล้วใส่ยาลงแล้วเอามาเสกด้วยสักกัควา

7 ถ้างลงเอาใบฝ้ายเทศ 1 กาบกล้วยเด็บลนไฟให้ร้อนบีบเอาน้ำชลายกินแล ฯ

8 แก้ง เอารากเคือคิน 1 ชิงชาติ 1 ผ่าง 1 วันยอ 1 ดัมกินแล ฯ

9 แก้ง เอารากเคือคิน 1 สลอคน้ำ 1 เปลือกทวน 1 รากมะขาม 1 ดัมแล ฯ

10 แก้ง แกบ้าน 1 เปลือกทวน 1 เปลือกมะกอก 1 ไอพุงแกพุงคอ 1 วันยอ 1
นางนูน 1 ผ่าง 1 ดัมแล ฯ แก้อ ไอ โบเพรา 1 ฝ้ายแดง 1 รากอีก 1 รากเขือจีน 1 สมอป่า 1
บดกินแล

ยาแก้ประคง แก้ไข้

1 สิทธิการิยะ พระตำรานี้ เมืองไพสาลี บังเกิดความไข้ครั้งนั้น พระองค์เห็นคน
ทั้งหลายล้มตายเป็นอันมาก สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงพระกรุณาโปรดสัตว์ทั้งหลาย พระองค์
จึงตรัสแก่พระอานนท์ให้ประกอบยาชานานี้ ให้เอาลูกจันทน์ $1+1$ ดอกจันทน์ $+1$ ลูก
กระวาน $1+1$ กานพลู $+2$ คีปตี $1+2$ เกลือสินเธาว์ $+3$ ลูกพิลังกาสา $1+3$ ว่านน้ำ $+1$ โกง
สอ $1+1$ โกงเขมา $+1$ เทียนคำ $1+1$ เทียนแดง $+2$ เทียนขาว $1+2$ เทียนดาดี
แดน $1+1$ เทียนข้าวเปลือก $1+3$ ชิงแห้ง $+2$ เจตมูลเพลิง $1+2$ เนื้อลูกสมอไท $+2$
สมอเทศ $1+2$ บุกรอ $+2$ หัสศุณเทศ $1+2$ กัญชา $+3$ พริกอ่อน $5+$ ยา 23 สิ่งตำผง
ชลายน้ำอ้อยแดงก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ กินแก้โรคดังกล่าวมาหายแล

2 ยาต้มแก้ประคงทั้ง 4 แลไข้เหนื่อ ท่านให้เอาสลอคน้ำ 1 รากย่านาง หัวคด้า 1 หัว
ข้าวเย็น 1 ขมิ้นอ้อย 1 ดัม 3 เอา 1 ไข่ประคงเหนื่อได้ หายแล ฯ :

3 สิทธิการิยะ จักกล่าวยาแก้ปวดทั้ง 4 แลไข้เหนื่อ ท่านให้เอาสลอคน้ำ 1 รากย่านาง 1 หัวคธา 1 หัวยาข้าวเย็น 1 ขมิ้นอ้อย 1 ต้ม 3 เอา 1 แก้ประคองไข้เหนื่อ คัวยาแล คัมแก้ประคอง เอาหัวคธา 1 หัวยาข้าวเย็น 1 กระเบื้องเบญจรงค์ 1 รากคัยชาย 1 รากสีหวัค 1 ยาทั้ง 5 สิ่งนี้ ต้มกินแก้ประคองคีนักแล ฯ

4 ขนานหนึ่งชื่อว่าปัดโศลาทิกุณ เอาจันท์ขาว +³ แก่นสน +¹ สมอไทย 1 ลูก กระดอม 1 บอระเพ็ด 1 รากสะอึก 1 รากขี้กาแดง 1 ยา 7 ต้ม 3 เอา 1 กินแก้สันนิบาตขับชื้อน แก้ไข้ทั้ง 3 ระดูตลอดกันสิ้นแล ฯ

5 ยาสว่างอารมณ์ ให้เอาจันท์ทั้ง 2 ขรี 1 ชนูด 1 หัวปลอก 1 แผลก 1 ดอกพิภูล 1 บุนนาค 1 สารภี 1 เกสรบัวหลวง 1 เมล็ดจกงกน 1 บัวขม 1 สัตบุต 1 บัวขาว 1 ดอกคานงา 1 ดอกจันท์ 1 ลูกจันท์ 1 กานพลู 1 เนระพูสี 1 สมอเทศ 1 ว่านกีบแรค 1 อบเชย 1 ใบหล่ม 3 ใบ ใบเล็บครุฑ 1 ใบ วันยอ 1 โกรฐน้ำเต้า 1 หัสตบถ 1 นิลบล 1 แก้ทุกพันไข้ บรรดาไข้ในชมพู ทวีปแก้ได้หมดและ ลายน้ำข้าวแก้เชื่อมเมื่อ ลายน้ำดอกไม้ แก้ไข้ ถ้าคราวลายน้ำจันท์ ถ้า เจ็บคอ,อก,ท้องลายน้ำพิมเสน

6 ยาตุลาทิกุณ แก้ไข้เหนื่อสันนิบาต เอาบอระเพ็ด 1 ข่าคาแดง 1 พันธุ์ผักกาด 1 ลูกบวบ เหลี่ยม 1 ลูกแวงขม 1 หัวไพล 1 หัวยา 1 รากขัคมอน 1 แห้วหมู 1 รากทองแดง 1 สะค่าน 1 รากข้าวปลู 1 เปลือกมูกหลวง 1 แผลกหอม 1 ชนูด 1 สนเทศ 1 จันท์ทั้ง 2 จันท์น้ำ 1 สมอทั้ง 3 1 กฤษณา 1 กระลำพัก 1 จุกูหิณี 1 อบเชยเทศ 1 รากกรงหมา 1 เกสรบัวหลวง 1 เกสรบุนนาค 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิภูล 1 สรรพยา 32 สิ่ง ต้ม 3 เอา 1 กินแก้ โลหิตแตกพิการ ถ้าผูกนักให้แทรกราชพฤกษ์ มีจะกินแทรกคิเกลื่อ +¹ ตามชาตุนักเบา ฯ

7 ยาคัมหมือใหญ่ สำหรับแก้เส้นแก้สรรพชวน เอาขี้เหล็กทั้ง 5 แก่นแสมทั้ง 2 ตรีตูก 1 ตรีผลาทั้ง 3 เถวัลย์เปรียง 1 รากทองแดง 1 เถาสะค่าน 1 รากข้าวปลู 1 หัวแห้วหมู 1 เจตมูลเพลิง 1 ใบมคคา 1 ใบส้มป่อย / ส้มขาม 1 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกมะขามป้อม 1 รากจิ้งจ้อ 1 หัวไพล 1 ฟาง 1 ว่านน้ำ 1 หัวข่า 1 หัวกระชาย 1 คันสลัดโค 3 แวน 1 ยาคัมหมือคัมกินแก้เส้น แก้กลอน คีนักแล

8 ยาแก้ไข้เหนื่อ เอาหมากสุ้ 1 หมากเมีย 1 ใบมะเฟือง 1 ใบขม 1 ใบกระเพรา 1 รากคาร 1 รากวันยอ 1 คัมกินแล

9 ยาป่างให้เอามะแวงเครือ 1 มะเขือจีน 1 มะรุม 1 ทองหลางใบมน 1 กุ่มทั้ง

สอง ทองพันชั่ง 1 ไฟเดือนห้า 1 สลัดโค 1 ไบรัก 1 ยาตำผงเอาน้ำเคี่ยวให้งวด ใส่
น้ำมันงาแล้วตั้งให้ร้อนเคี่ยวให้คงแต่น้ำมันทาหายแล ฯ

10 ยาแก้พิษไข้ถอนพิษไข้ เอาใบถั่วแระ 1 ใบแคแสด 1 ใบจีเหล็ก 1 ใบทองกลาง
ใบมน 1 ใบสมิ 1 ใบฝ้ายแดง 1 ใบพริก 1 ขมิ้นอ้อย 1 บดทำแท่งไว้ลายน้ำดอกไม้ น้ำขาวข้าว
ทั้งกินทั้งชะโลมแก้พิษสุราและแก้พิษน้ำมัน แก้โลหิตประคบอาบน้ำร้อน กินของผิด แก้แมลง
แก้ทั้งหมดแล ฯ

11 ยาไข้ประจำยาม เอาพุ่มเรียง 1 รากคนทา 1 รากทุมพอน 1 ชิงขาลี 1 รากไม้เท้า 1
หญ้าปากควาย 1 หญ้าแพรก 1 เห่าหมู 1 รากวันยอ 1 คัม 3 เอา 1.

12 ยาสุไสยาศน์ แก้ไข้อนมิหลับ ให้ระส่ำระสาย ท่านให้เอาจันทน์ทั้งสอง เกสร
บัวหลวง ปริศนา 1 ก่อพัก 1 ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ 1 สนเทศ 1 การบูร 1 สะค้าน 1 ราก
ข้าวลู่ 1 ตรีศุก 1 ยาทั้งนี้เอาอย่างละ 2 บดน้ำดอกไม้เป็นกระสายทำแท่นไว้ลาย
น้ำดอกไม้กินแก่นอนมิหลับแล ฯ

13 ถ้าใช้สันนิบาตให้ตัวร้อน ท่านให้เอาย่านาง 1 เปลือกทองกลางใบมน 1 เปลือก
พิศุ 1 ซ้อออกนก 1 ผักหวาน 1 พญามือเหล็ก 1 เอาเท่ากันคัมกินหายแล

14 ถ้าใช้สันนิบาตให้ชัก เอาการบูรคั้นหนึ่ง การบูรน้ำ 1 ขรอย 1 เอาใบมันมาตำ
น้ำย่นให้กินหายแล ถ้าไข้ให้ชักท่านให้เอาผักบุงชัน 1 ใบมันยอ 1 รากขี้กาแดง 1 เอาเท่า
กันฝนทาหายแล

15 ยาไข้เว้น เอาเปลือกแคแสด 1 ไม้ค้อนตีหมา 1 รากบังบาย 1 รากเข้คมอน 1 หัว
คล้า 1 ย่านาง 1 กรุงหมา 1 รากห้องปลิง 1 รากพานงูทั้งสอง รากปีกนกแอน 1 หัวแวว 1
รากพุ่มเรียง 1 เปลือกเพกา 1 จันทน์ทั้ง 2 โกรฐสอ โกรฐจูลาส้าพา โกรฐก้านพร้าว 1 คัม
กินแก้ไข้เว้นคินักแล

16 ถ้าใช้กินข้าวมิได้ ท่านให้เอารากผักไผ่ 1 รากคา 1 ข้าวคั่วให้ไหม้ คัม ข้าวกินได้
ใส่พริก 7 กระทบบดให้ผงใส่ขี้ผึ้งลงแล้วดูการให้กินหายหมื่นข้าวแล

17 ยาชื่อสุคนธรส แก้สรรพไข้ทั้งปวงแล ท่านให้เอาโกรฐทั้ง 9 เทียนทั้ง 5 ลูก
จันทน์ดอกจันทน์ 1 กระจวาน 1 กานพลู 1 ชลูด 1 อบเชย 1 ว่านร้อนทอง 1 ว่านนางคำ 1
อำพันขี้ปลา 1 ปริศนา 1 ก่อพัก 1 ขอนดอก 1 ษะมคทั้งสอง พิมเสน 1 แก่นสน 1

จันทร์หอม 1 อ้าพันทอง 1 กายาน 1 หญ้าฝรั่ง 1 ใบพิมเสน 1 แผลหอม 1 ตะไคร้หอม 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอกาบคดทำแทนไว้ลายน้ำชาวจ้าวกินแก้ไข้ตามระดูแล ฯ

18 ถ้าไข้เหนือลงท้องลงเลือดเป็นหัวกุ้ง เอายานี้แก้ เอารุมคอก 1 รากแกบ้าน 1 รากชิงชาลี 1 ขมิ้นอ้อย 1 รากวันขอ 1 หญ้าพริก 1 รากคือคิน 1 รากเคือทุมพร 1 เคือเขา 1 ผ่าง 1 เอาเท่ากันคัมกินแล ฯ

19 ถ้าไข้เหนือขึ้นที่ลิ้นที่คอ เอาหางปลาช่อน 1 น้ำสารทอง 2, 3 คิงเหลื่อม 1 คองปูนา 1 ลูกกอกเผาไฟ 1 บดลายน้ำชาวจ้าวกินแล ฯ

20 ยาไข้เหนือ ชื่อว่า สะทั้นเย็น ให้เอาจันทร์ทั้ง 2 เกสรบุณนาค 1 เกสรสัตบุศ 1 เกสรบัวหลวง 1 ข้าวเปลือกหอม 1 เปลือกเฉียงพร้าวนางแเอ 1 บดลายน้ำชาวจ้าวกิน ฯ

21 ถ้าไข้คอกมูกเลือด เอารากแก 1 รากหลอคน้ำ 1 รากวันขอ 1 ขมิ้นอ้อย 1 เอาเท่ากันบดกินหายแล

22 ถ้าใช้น้ำเอาบัวหลวง ลูกมะกอกเผาไฟ 1 รากกล้วยเต็บ 1 ข้าวสารขี้ 1 แซ่น้ำกินแล

23 ถ้าไข้ป้างเอาเชื้อขึ้น 1 พริก 1 จิง, กระทบ 1 เกลือ 7 ตำกินแล ฯ

24 ยาไข้เอารากพารุงแดง 1 มะแว้ง 1 หญ้าไต้ใบ 1 รากมะนาว 1 พริก 7 กระทบ 7 ตำกินแล ฯ

25 แก้วสาริบาดคาเหลือง 1 ตาแดง 1 นอนมิหลับ เอาพริก 1 กระทบ 1 บดลายน้ำร้อนกินแล ฯ

26 ยาขับพิษไข้ รากคนทา 1 รากมะนาว 1 รากพุดคอก 1 รากมะเฟือง 1 คัมกินแก้ท้านแล

27 ยาถอนพิษไข้ ไม้รวก 1 หัวคั่ว 1 รากข้าวพลุ 1 ชะออกทั้ง 2 หัวหวายขม 1 แผลวันขอ 1 กฤษณา 1 ขรี 1 ไม้สัก 1 รุมคอก 1 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกมะขามป้อม 1 แก่นมหาด 1 โสณุน ใบสะเคา 1 คัมกินแล

28 ถ้าตัวร้อนเมื่อไข้ เอาใบเคา 1 ผักนึ่ง 1 กกล้วยน้ำ 1 ผักขวง 1 หญ้าปากควาย 1 แห้วหมู 1 บดลายน้ำชาวจ้าวกินแล ฯ

29 ถ้าไข้เหนือ ถ้าขึ้นคอ เอาเหนียวตา 1 น้ำเต้าผา 1 น้ำมะนาว 1 น้ำส้มซ่า บดลายน้ำร้อนกินแก้ไอค้ำแคงขึ้นในคอ แล ฯ

30 ไข่เหนื่อแก้สาริบาด แก้กานในคอ ออก เอาจันท์ทั้ง 2 สีเสียด 1 เกสรบุษนาค 1 เกสรบัวหลวง 1 พันถันแดง 1 เขาควยขาว 1 ลูกบินกานี 1 น้ำสารทอง 1 รากกล้วยเตี้ย 1 รากหมากสง 1 บดลายน้ำร้อนกิน แก้กานในคอแล ฯ ถ้าไข่เหนื่อสาริบาดแก้เส้น เอาใบขบา 1 ใบคราม 1 บดโพกหม่อมแล ฯ

31 ถ้าไข่เหนื่อขึ้นตา เอารากครอบ 1 ครั้งคิบ 1 ฝนด้วยน้ำนมแม่มายหยอดตาแล ถ้าไข่เหนื่อขึ้นในอกคอ เอาลูกม่วงพิมเสน 1 หมากคิบ 1 กรามแรด, ช้าง 1 น้ำตาลทราย, โหนด 1 คินสิว 1 เกลือสินเชาว์ 1 บดลายน้ำผึ้งรวง, น้ำตาลทรายขาว ห่อผ้าขาวอมแก้คอแล ฯ

ถ้ามีฟิงเอารากส้มกุ้งช้าง 1 ซอเม 1 เกลือผูก 1 คินสิว 1 บดลายน้ำกินแล ฯ แก้ไข่เหนื่อสาริบาด ให้ไว้เพื่อริดควง เอาสเคาทัง 2 นูก 1 เกลือ 1 อุตพิต 1 พริก 1 ขิง กระทบยานี้บดเอาสิง 1 คองคิง 1 เปลือกกรม 1 รัมหัดลงแต่หน่อยกินแก้ริดขี้แล ฯ

32 ไข่เหนื่อขึ้นในอกเอาจันท์แดง 1 จันท์ขาว 1 ขิงแห้ง 1 หอม 1 สมอโท 1 สมอภิกภ 1 รากทนต์ 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 เอาสิ่งละ 2 คัมก็ได้ หลามก็ได้ หมาก 9 คำ ที่ยนเล่ม 1 กินหาย ถ้าไข่เหนื่อเอาหญ้าแพรก 1 ใบบัวหลวง 1 ใบแก 1 ขมิ้นอ้อย 1 ใบสวาด 1 ตำลายนทาหายแล ฯ ถ้าไข่เหนื่อให้เจ็บท้อง ขับอกให้ร้อนปลายมือปลายตีน ให้ร้อนที่สูงทั่วสรรพางค์ตัว เมื่อจะแก้ เอายานี้ลอง เอาสมอโท 1 มะขามป้อม 1 จันท์แดง 1 จันท์ขาว 1 แผลก 1 ไม้สัก 1 ขรี 1 ลูกเอ็น 1 ลูกขี้กา 1 รากจิ้งจ่อใหญ่ 1 รากพาโหม 1 ผักราก 1 พริก 1 ยาคำหนัก 1 คัม 3 เอา 1 กินหายแล ฯ

33 ยาแก้ไข่ เอารากผักหวาน 1 รากลอบแลบ 1 รากวันเมา 1 รากฝักข้าว 1 รากลสาร 1 รากคาคหลวง 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 จันท์ขาว 1 เท่ากันบดลายน้ำสารกินขโลมแก้ร้อนแล ฯ

34 ถ้าไข่เข้าศรีโทษ เอารากตูม 1 รากเคือทุมพอน 1 รากหัดคุณเทศ 1 รากมะนาว 1 รากคนทา 1 คัมกินหายแล ฯ

35 ยาชื่อสุคนธรสแก้สรรพไข้ทั้งปวงแลฯ ท่านให้เอาโกฐทั้ง 9 เทียนทั้ง 5 ลูกจันท์ดอกจันท์ 1 กระจวาน 1 กานพลู 1 ขลุค 1 อบเชย 1 ว่านร้อนทอง 1 ว่านนางคำ 1 ย้าพันธ์ปตา 1 ปริศนา 1 กล้าภัก 1 ขอนคอก 1 ชมด 1 ทั้ง 2 พิมเสน 1 แก่นสน 1 จันท์หอม 1 ย้าพันธ์ทอง 1 กำยาน 1 หญ้าฝรั่ง 1 ใบพิมเสน 1 แผลกหอม 1 ตะไคร้หอม 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดทำแทนไว้ลายน้ำขาวข้าวกินแก้ไข้ตามระดู แล ฯ

36 ยาพิมโสดค ท่านให้อาเภสรบุนนาค 1 เกสรสารพี 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกพิกุล 1 ดอกลำเจียก 1 งาช้าง 1 จันทน์ทั้ง 2 ดอกมะลิ 1 ชมด 1 พิมเสน 1 ปริศนา 1 ดอกจันทน์ 1 ดอกสาวหยุด 1 คินสอพอง 1 เมล็ดแดงโม 1 แก่นสน 1 หัสบงกต 1 เกสรบัวเผื่อน 1 ดอกคานงา 1 ดอกกาหลง 1 เขากวาง 1 ยำพันคี 1 บคทำแทนไว้ ถ้าใช้ลายน้ำดอกไม้กินหายแล ฯ

37 ยาสุคติยาสน์ แก้ไขนอนมิหลับ ให้ระส่ำระสาย ท่านให้อาเจันท์ทั้ง 2 เกสรบัวหลวง 1 ปริศนา 1 กล้าภัก 1 ลูกจันทน์คอกจันทน์ 1 สนเทศ 1 การบูร 1 สค้าน 1 รากข้าวปลู 1 ศรีศุก 1 การบูร 1 ยาทั้ง นี้เอาอย่างละ + บคน้ำดอกไม้เป็นกระสายทำแท่งไว้ลายน้ำกินแก้นอนมิหลับแล ฯ ถ้าใช้มีพิษจะถอนพิษใช้ลายน้ำเบากินหายแล ฯ

38 ยาชื่อ สัทธิคุณ แก้ไขทั้งปวง ท่านให้อาเชนุค 1 เกสรบุนนาค 1 เกสรสารพี 1 เกสรบัวหลวง 1 เกสรสัตบุค 1 คอคมะลิ 1 ดอกพิกุล 1 จันทน์ทั้ง 2 ปริศนา 1 กล้าภัก 1 แผลหอม 1 เปราะหอม 1 โกรฐบัว 1 ยาทั้งนี้ เอาเสมอภาค 1 เอาน้ำดอกไม้เป็นกระสายทำแท่งไว้ลายน้ำดอกไม้แทรกน้ำตาลกินแก้หัวโหนกระทวยแก้สรรพพิษไข้ ทั้งปวง บำบัดโรค ทั้งปวงหายแล ฯ ให้ท่านทำไว้สำหรับตัวเถิดไว้แก้เมื่อจนตัวแล ฯ

ยาบำรุงธาตุ ยาบำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ

1 ยาชื่อว่าคงคาทิพย์ บำรุงธาตุทั้ง 4 ให้บริบูรณ์ ท่านให้อาโกฐสอ 1 เทียนคำ แดง ลูกจันทน์ทั้งสอง 1 กานพลู 1 เบญจानी 1 เสียดเทศ 1 ซอเทศ 1 สมอเทศ 1 ลูกมะขามป้อม 1 ลูกผักชี 1 พริก 1 จิง 1 คีป्ली 1 ส้มละเวงทั้ง 2 รากโครเครีอ 1 ขมิ้นชัน 1 แก่นสน 1 เจตมูลเพลิง 1 สะค้าน 1 ว่านน้ำ 1 พรมมิ 1 เจตพังคา 1 พิลังกาสา 1 ลูกมะตูมอ่อน 1 ใบสวาท 1 ใบสะเหนียน 1 หญ้าขี้มอม 1 หญ้าปากควาย 1 หัวกระเทียม 1 ดอกบุนนาค 1 พิมเสน 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค บคทำแทนไว้ ลายน้ำเหล่า น้ำร้อนก็ได้ ลายน้ำสะค้าน น้ำตาลทสกอน กินวิเศษนักแล : แต่คอกอังกาบเอาเท่ายาทั้งหลายแล: ฯ

2 ยากำลังราชสีห์ พระตำราหลวงชื่อ กำลังราชสีห์ ให้ทำกินเทคคีนักแล ท่านให้อาเจันท์แดง, ขาว เอาสิ่งละ +¹ กฤษณา +¹ กล้าพัก +¹ ขอนดอก +¹ โกรฐทั้ง 5 เอาสิ่งละ +¹ เอาเทียนทั้ง 5 เอาสิ่งละ +¹ ศรีศุก +¹ เลือดแรด +⁵ ดอกคำ +¹ ผ่างแสน +³ อบเชยเทศ +¹ ชลูด +¹ ขมิ้นคร้ว +¹ สมุลแว้ง +¹ กำลังวัวเถลิง +¹

เถาหมอด +¹ เถาวันเปรี๊ยะ +¹ รากย่านนาง +¹ ลูกจันทน์ +₂ ดอกจันทน์ +₂
 กระจวาน +₂ กานพลู +₂ การบูร +₁ ดอกบุนนาค +¹ ดอกจำปา +¹ เกสรทั้ง 5
 เอาสี่งละ +¹ สรรพยา 35 สิ่ง ทำผงถายน้ำคอกไม้เทศ คอกมะลิก็ได้ แทรกน้ำตาลกรวด
 ทราย น้ำผึ้งรวง พิมเสนร่ำหัดกินเพลา +₁ แก่หอบเหี่ยวโหยหากำลังมิได้สวิงสวายหายแล ฯ

3 ยาอายุวัฒนะ เอาใบขุ่นทั้ง 5 ข่อยทั้ง 5 ยางนาทั้ง 5 พริก +¹⁰ ขมิ้นอ้อย +⁵
 ผักแว่น +¹⁰ คนทีสอทั้ง 5 หมากหมกทั้ง 5 หัวกรงหมา +³ จิงแห้ง +¹⁰ มะเจือหิน 108 ใช้
 น้ำผึ้งรวงเป็นกระสาย ยาทั้งนี้ตำให้ผงคองด้วยน้ำผึ้งรวง ผิงไว้ในข้าวเปลือกไว้สามเดือน เอาทอง
 ผูกคอกหม้อ +¹ หมาก 3 คำ คอกไม้ 3 คอก ให้ออกชื่อญาติเจ้าของยาเสกด้วยพุทธคุณ 7 วันแล้ว
 เอายาไปผิงเถิดถ้วน 3 เดือน แล้วเอามากินเถิด กินเปลือกหอยเสียบหนึ่งกินไป ซึ่งโรคทั้งปวง
 จะหายสิ้น กิน 7 วันอยู่แก่ศาสตราวุธหอกดาบโรคโรคาหายสิ้นแล้วเมื่อใด ให้กินทวีขึ้นไปวันละ
 7 ผาหอยเสียบ กินได้ครบถึงเดือนแล้วเมื่อใด อายุยืนได้ 1000 หนึ่ง อยู่ยงคงกระพันชาติริและ
 หาที่จะเสมอเหมือนมิได้เลย โรคโรคาทั้งปวงหายสิ้นแล ถ้ากินได้ 2 เดือน อายุยืนได้ 2000
 ตัวบาดังใบไม้ ทางวันหนึ่งเดินแต่เช้าชั้วเที่ยงถึงแล กินได้ 3 เดือน อายุยืน 3000 ตัวบาดัง
 สำลี เดินบนน้ำบนลมก็ได้ กินครบ 7 เดือน เป็นโยคีญาติคนธรรมดา จะไปชมหิมพานต์ก็ได้
 ได้ ขอยุ่ชมพระศาสนาพระเมตไตรเจ้าสิ้นศาสนาเมื่อใด สิ้นอายุสงไขเมื่อนั้น ถ้าบุคคลทั้ง
 หลายไม่เชื่อ ให้ตกนรกหมกไหม้ได้เถรเทวทัต แสนกัลปอนันต์ชาติเถิด ฯ

4 ยาหอมสว่างอารมณ์ เป็นยาจำเริญอายุ เมื่อใช้เอาลูกจันทน์ 1 ใบกระจวาน 1 ลูก
 กระจวาน 1 กานพลู 1 โภษุ สอ 1 ขอนคอก 1 ดอกบุนนาค 1 ดอกอุบล 1 เทียนคำ 1 ลูกเอ็น 1
 จันทน์ทั้ง 2 อบเชย 1 คีปาลีเชือก 1 ขา 1 จิง 1 รากเข้คมอน 1 รากพุดลา 1 ยาทั้งนี้ตำผงถาย
 น้ำสะค้าน น้ำร้อน น้ำผึ้งรวง น้ำขิงกินเถิดหายแล ฯ

5 ยานกตาย

จะกล่าวยาเอ็นนกตาย บุรุษชายทั้งได้ องคชาติไม่เหมือนใจ ร้อนภายในอาลัย
 เวียน ไม่นั่นไม่ยกคอก ตายคู้งอเหมือนหน่อเรียน สัมมนอนถอนใจเจียน จิตวงเวียนสงสารตัว คิมา
 หน้าอคสุเหมือนกับงูพะขอนไม้ไม่ยกหัว กบวิ่งมาข้างตัว พะเข้คหัวไม่เหลียวแล แต่งยาไว้ให้
 กับท่าน ให้เอาใบสวาท ชะเอม 1 ลูกหวาน ซ้ำพุดอยู่กลางบ้าน เค็ดแต่ลูกอย่าเอาใบ จิงแห้ง
 คีปาลีเชือก เอาเท่ากัน ใบสะเคาเล่าใส่ลูกพริกไทยลูกจันทน์นั้นเล่าใส่ ชั่งให้เท่าทั้ง 9 สิ่ง ทำผง

บรรจงเอา น้ำผึ้งรวงลายแล้วคดถึง ยานี้สีทึบจริง ลายน้ำอ้อยแดงแจ่มหนักหนา แม่นกินถึงสามวัน
ฤทธิ์ยานั้นคืบโรคา กินเจ็ดนั้นเล่าหนา ยกบงผิวแต่ก่อนไก่อ่ แม่นตายถึง 10 ปี กินยาคินมาใหม่
สตรีมีน้ำใจ รักจนเผาเท่าวันตาย ฟันฟางนั้นหาไม่ ยังขึ้นได้คิน 7 หน ฯ

6 ยาบำบัดโรคทั้งปวง สัทธการิยะ ยังมีพระฤาษีนาโลองค์หนึ่ง แต่งไว้ให้ ท่านให้เอา
ฤาษีสุมแล้วท่านทำไว้เป็นอันมากถึงร้อยเกวียน ที่เขาวังที่ทุ่งคาคก็มี เขานบปีดงก็มี เป็นสี
น้ำเต้าก็มี สีคำ สีเหลือง สีแดง สีขาว มีฤทธิ์เสมอกัน ทั้งให้เอาสมอทั้ง 3 โกฎทั้ง 9 ขรา
ทั้ง 9 หัสศุณทั้ง 2 มหาหิง 1 ยาคำ 1 ศรีศุก 1 เจ็ดตะมุลเพลิง 1 จิง 1 ลูกหวาน 1
ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 พริกไทยเอาเท่ายาทั้งหลาย ฤาษีสุมเท่ายาทั้งหลาย คำผงลาย
น้ำผึ้งรวงกินวันละ 3 เวลา เท่าลูกพุทรา กิน 1 เดือน โรคหาย กิน 2 เดือน เลื่อนทรงพระไตร
ปิฎก แก่แล้วกลับมีแรง ฟันหักงอก ผมหงอกกลับดำ หูหนวกกลับหาย เป็นโรคทั้งหลายก็หาย
สิ้น อาจจะเรียนรู้ได้ถึงนรกสวรรค์ รู้จักใจคนและใจสัตว์ รู้ไตรเภททั้งปวง กิน 5 - 6 เดือน
ชำแรกแผ่นดินก็ได้เผาไฟไม้ไหม้ กิน 7 เดือนกำลังช้างสาร มีอายุยืนถึงแสนปี กิน 8 - 9 - 10
เดือน เสี่ยงเพราะอย่างนกการะเวก กิน 11 - 12 เดือนนิมิตรก็ได้ เมื่อจะไปเอาให้บูชาด้วย
ข้าวตอกดอกไม้รูปเทียน เสกด้วยอิปิโส 108 คาบหรือ 108 จบ ฯ

7 สัทธการิยะ ยากำลังให้เอาลูกสวาท 1 ลูกจันทน์ 1 ชะเอม 1 เอาเสมอภาคบดลาย
น้ำผึ้งรวงกินอายุยืนมีกำลังแล ฯ

ยาแก้เปื่อย พุพอง ฝี หนอง

1 ยาเปื่อยให้เป็นหนองไหลอยู่ให้คัมยานี้กินภายใน ท่านให้เอาสุพรรณ 1 หัวยา
จีน 1 กำแพง 7 ชั้น 1 รากหลุมนก 1 รากหวายถึง 1 หัวหวายขม 1 รากหมากหมก 1
รากมุงแคร 1 รากกำจาย 1 รากเบือสกัดหน้อย 1 รากขรุ 1 รากคัคเค้า 1 รากไทรอ้อย 1
รากกำลังควายถึก 1 รากคูกไก่อ่คำ 1 รากหมาก 1 มะพร้าววงออกแทรก 1 คัมกินหายแล

2 ยาทาเอารากปด 1 รากว่านน้ำ 1 รากหนาค 1 รากเขียด 1 หรุษทั้ง 2 รากกำจัด 1
รากกำจาย 1 เอาใบข้างตะวันออก เอาฝนด้วยเหล้าทาแล : ฯ ถ้ามีฟังเอาเถ็ดมะกอก 1
หญ้าแพรก 1 จิกใหญ่ 1 รากเคียน 1 รากอินทนิล 1 รากมะพร้าวทั้ง 2 รากย่านาง 1
หญ้าพังกาบ 1 ยานี้คัมกินแก้บวมแล

3 ยาฟกเป็นกระพั้นให้เอาใบออก 1 ใบกระเหมาข้าว 1 ใบคังบาย 1 ใบขรบ 1 ชง่อ 1 ขา 1 ไพล 1 ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 ปูนหิน 1 ตำลายค้วยเหล้าโทกหายแล ฯ

4 ใบเคือปล้อง 1 ปูนหิน 1 ชง่อ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ไพล 1 ขาทัง 2 ตำลายเหล้าทาหายแล

5 ยาเกลืออนผีทั้งปวงซึ่งฟกบวมหายมากแล้ว เอาเม็ดโนมะนาว 7 เม็ด ใบบยม 7 บค ค้วยน้ำมะนาวทาหายแล ฯ

6 ถ้าเจ็บหัวบ่าทั้งสองข้าง ให้เอาใบคนที่สองกำมือ 1 เอาน้ำฝนทา กำหนด 3 วัน 7 วัน แดกแล

7 ถ้าสะพั้นลามมาจับแต่ศอกมาหานิ้ว เอาแถมข้าว รากข้าวพลุทาหาย ถ้าจับในตัวให้เอาใบครามเลื่อนบคขมิ้นเบือโทกหายแล ฯ

8 เป็นสะพั้น กลอนไตจับแต่ต้นแขนมาหัวศอก ให้เอาหมากผู้ บคขมิ้นเบือทาหายแล

9 ถ้าจับสันหลังถึงเอ็นใหญ่ ให้เอารังแมงหมาบ้า รากมะรุเป็นกระสายทา ถ้าสะพั้นจับที่ปลายงูก ให้เอาใบศรีมหาโพธิ์ มาตำ เอาน้ำเป็นกระสาย ทาตามกำเนิด 2 วัน แดกแล ถ้าจับแต่ศอกขึ้นมา เอาใบขะแมข้าว รากข้าวพลุ ทาตามกำเนิด 2 วัน แดกแล

10 ยาต้มแก้ผีในท้อง เอาสิ่งทั้ง 5 คนทา 1 มะปราง 1 ผักราชพฤกษ์ 1 หัวว่าว 1 หัวคด้า 1 รากลำเพ็ง 1 รากพุทรา 1 รากคำไก่ 1 รากคืดเค้า 1 ยวงนุ่น 1 วันยอ 1 จี๊กาแดง 1 ก้างปลาทั้งสอง รากข้าว 1 กำแพง 7 ชั้น 1 รากพุ่มคอ 1 รากหญ้าพังกาบ 1 รากโต 1 คนที่สอ 1 รากเพใบคาช 1 บัวคูม 1 ขริ 1 แผล 1 ผ่าง 1 ขี้เหล็ก 1 ไม้เท้าขามมอง 1 คำเสา 1 คัม 3 เอา 1 ถ้าไม่ถ่ายแทรกคิเกลือ ฯ

11 ยาแก้ฝีกานมหามมข และละอองฝ้า มาตราปากมือออก การขึ้นภายในภายนอก เอากระดูกแร้ง 1 กระดุกกา 1 คองเตาเหลือง 1 มหาละลาย 1 ลูกประคำคืดควาย 1 ขมิ้นอ้อย 1 กระดุกควายเผือก 1 หัวมหารการ 1 เจตพังคิ 1 พิศหนด 1 ระย้อม 1 หวายนตะมว 1 หวายนคา 1 วานกิบแรค 1 มหาศค้ำ 1 วานร้อนทอง 1 เนระพูสี 1 เประหอม 1 พิมเสน 1 จันท์แดง 1 ใบระงับพิษ 1 ใบสะหมิ 1 วานน้ำ 1 กรุงเขมา 1 ผักหวานบ้าน 1 สะค้าน 1 ข้าวพลุ 1 เทียนทั้ง 5 ลูกจันท์ 1 ดอกจันท์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 ดอกบุนนาค 1 พริก 1 จิง 1 ศรีผลา 1 เมาให้ไหม้ คิงเหลื่อม 1 เป็นกระสายบคปั่นแห้งไว้ลายน้ำขาวข้าวกิน แก้สะบคการภายในวิเศษนักขานี้ได้ใช้แล้ว

12 ยาทาแก้ฟกไข่พิษ เอายอดมะกอก 1 ใบทองหลางใบมน ใบหมากผู้ ใบหมากเหมียว ผักตำลึง ขมิ้นอ้อย คำผงลายน้ำ ทาแก้ฟกไข่พิษ

13 ยาแก้ฝีในท้อง เอาแก่นจี่เหล็ก 1 แก่นต้นทม 1 รากหมากหมา 1 เถาวัลย์เปรียง 1 รากคาคัน 1 รากพุ่มคอ 1 รากบังบาย 1 รากลูกเขยตาย 1 รากหารากงับ 1 ดินจี่ปลวก 1 สัมป่อย ทั้ง 5 มะคำไก่อทั้ง 5 ยาข้าวเย็นเหนือ/ใต้ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้มกินเช้าเย็นแก้ฝีในท้องหายแล ฯ

14 ยาโพกฟกขึ้นภายใน เอาจิ้งจอกเอาใบ 1 ใบย่านเ็นน้อย 1 ยอดคิ้วขมิ้นเบือ โพกฝี ฟกในท้องหายสิ้นแล

15 ยาแก้ฟก ยาฟกท่านให้เอาฝ้ายสี 2 ใบพริก 1 ยอดปาน 1 ยอดเคียวลิง 1 เหล้า เป็นกระสายแล ฯ

16 หนานหนึ่งเอาหัวยาจีน 1 รากย่านนาง 1 สุพรรณ 1 แกลบกล้อง 1 ตาใบไม้ สีสุก 1 หัวสับปะรด 1 ฐานส้ม 1 รากคา 1 ยาคำ 1 พริก 1 มะพร้าวอกผ่าเอาแต่ซีกผู้ 1 ต้ม กิน กินยานี้ห้ามมิให้กินของแหลง ให้อาบน้ำวันสามหนหายแล ฯ

17 ยาฝีในท้องถึงเป็นหนอง แล้วอย่ากลัวเลย ท่านให้เอาพริกไทยห้าสิบ พริกเทศ 30 เม็ด คีปลี 25 เม็ด คำให้แหลก แล้วเอาปลาคุยก่าง 3 ตัว แล้วเอาผักเบ็ย เต็มกำมือ ผัดให้สุก เอาน้ำปลาตักหนอยกะปิสักหนอยใส่ลงยาเข้าด้วยกัน แล้วให้คนไข้กินให้หมดที เดียวอย่าให้เหลืออย่างกลัวเลยหายแล ขวัญเขา^๖ + ประสิทธิ์นั๊กแล

18 กุมทั้ง 2 เปลือกมะรุม 1 เปลือกบริหวน สัมกุ้งข้าง 1 จิง 1 ข่า 1 กะทือ 1 โพล 1 หัวกะชาย 1 พริกเทศ 1 คีปลีเชือก 1 ลูกผักกาด 1 กัก เจ็ด เพชรสังคาด 1 ยาคำ 1 ยาทั้งนี้ ทำแทนลายน้ำปูนใส ฝีและทา ยาฝีฟกเป็นหนองใน

ยาแก้พิษ

1 ยาเหลืองน้อย ยาเหลือง เอาขุมเห็ด 1 ใบทับทิม 1 ใบ คนทีสอ 1 พริก 1 จิง 1 กระเทียม 1 โพล 1 กำถั่งววดลิง 1 ขมิ้นอ้อย 1 เอาเท่ากัน เอาเหล้าเป็นกระสายแล้ว เอาสรรพพิษ ปรุงลงบดทำเป็นแท่งไว้ ตายเหล้ากิน แก้พิษทั้งปวง แก้ไอ แก้รอก แก้สะอึกส้อม ดับคัพิษ ถ้าสลบให้ละลายน้ำมะกรูดกินใช้ได้เหมือนกันกับยาเหลืองใหญ่

2 ยาขับพิษอีคำ เอาใบขม 1 เทียนทั้ง 5 โกรฐทั้ง 5 ลูกจันทน์คอกจันทน์ 1 เถาค้าน 1 ว่านกีบแรด 1 ว่านร้อนทอง 1 สังกหนิ 1 นิลพู่สี 1 หัวปรอก 1 มหาศคำ 1 หวายคา 1 บดลาย น้ำสารกินหายแล ฯ

ยาแก้เย็น

1 ยาแก้เย็นสะท้าน เอาชิง 1 ขา 1 โพล 1 หัวขง่อ 1 หัวเปราะ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ผักเสี้ยนผี 1 กระเพราทั้ง 2 หาหิง 1 ยาค่า 1 พริก 1 กระเทียม 1 บดทำแท่นไว้ลาย น้ำร้อนกินแก้เย็นแล ฯ

2 ถ้าเย็นจะให้ร้อน เอาว่านหางช้าง 1 ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 ใบผักหมแดง 1 กระเทียม 1 ใบพาโหม 1 โพล 1 รากข้าวพุล 1 ตำเอาน้ำหยันพ่นแล ฯ

ยารักษาระบบอวัยวะขับถ่ายและสืบพันธุ์

1 ที่นี้จะว่าด้วยทูลาวชา 4 ประการ คือว่าน้ำมูตรให้โทษ 4 ประการ คือ น้ำมูตรนั้นขาวคั่งน้ำขำว แร่ออกจากหม้อ 1 เหลืองคั่งน้ำขมมันสด 1 เป็นเลือดคั่งน้ำฝิ่ง 1 คั่งน้ำฝางต้ม 1 คั่งน้ำคราม 1 และยอมให้ปวดหัวหน้า 1 ให้ขัดหัวหน้า ให้สบในร่องคชาติ ให้สะบัดร้อนสะบัดหนาว เป็นเพลตาต่างๆ คือ โทษแห่งทูลาวชา ถ้าจะแก้ให้เอากรบูร 1 เทียนคำ 1 ลูกเอ็น 1 ถ้ำพัน 1 ชิงแห้ง 1 เอาเสมอภาคตำผงถายน้ำฝิ่งกิน แก้มูตรขาวคั่งน้ำขำวแช่หายแล ฯ

2 ถ้าผู้หญิงเจ็บในทวารให้เอารากพิทูต 1 โลกสุน 1 รากเสนียด 1 เอาเท่ากัน หุงค้ำยน้ำมันงาทาหายแล ฯ

3 ยาแก้อุปทมเยี่ยวมีออก เป็นหนองในหญิงชายก็ดี เอารากไม้รวก 1 ขมิ้นอ้อย 1 รากหวายขม 1 รากควาเวือง 1 รากกุงแก 1 หวายตะค้า ยาขำวเย็น 1 ต้มค้ำยเหล้าครึ่งน้ำครึ่งกินแก้อุปทม เยี่ยวเป็นเลือดเป็นหนองหญิงชายก็หายแล ฯ

4 ขนานหนึ่งยาอุปทมไส้เลื่อน เอายาขำวเย็น +^๘ ลูกเทียรอ่อน +^๘ รากไทรช้อย +^๘ ฝางเสน +^๘ กัญชา +^๘ ต้มกินหายแล ฯ

5 ถ้าเบาออกเลือดแลหนอง เอาใบสะเคา 1 ขมิ้นอ้อย 1 เทียนคำ 1 บดกินหายแล ฯ

6 ขนานหนึ่ง ถ้าขัดเบาเอายานี้แก้ เอาใบส้มป่อย 1 ส้มขามกำมือ 1 ใบมะนาว 1 หัวหอม 3 หัว สารส้ม +¹ คินสิวคิบ 1 อ้อยแดงผ่าสามทั้งเสี่ยฝายหนึ่ง ต้ม 3 เอา 1 กินเบาออกแล ฯ ถ้ายังมีออกให้เอาแก้ตามกระบวนโรคคัมภีร์ต่อไปเถิด ฯ

7 ยานี้ว่เยี่ยวมือออกให้เอาไพล 1 กระชาย 1 ขา 1 พริก 1 กระเทียม 1 บดลายน้
มะนาว กินหายแล ฯ ถ้าเยี่ยวมือออกให้เอาใบกล้วยทองม้งลา มาต้ม 3 เอา 1 พริก 1 เกลือ 1
กระเทียม 1 กินหายแล

8 ยานี้ว่ให้เอารากพุทราทั้ง 5 เกลือ 7 พริก 7 กระเทียม 7 ต้มกินหายแล ฯ

9 ยาผูกเบา ส้มขาม 1 รง 1 เกลือ 1 น้ำตาล 1 ฝักราชพฤกษ์ 1 แก้วฝักผูกเบา

10 ยานี้ว่ให้เอาเปลือกพิทูลมาต้ม 3 เอา 1 ใส่น้ำผึ้งรวงกินหายแล

11 ยาแก้ปวดนี้ว่ เอารากหญ้างวงช้าง 1 รากหญ้าสามเหลี่ยม 2 รากลอกอผู้ 1 ราก
มะนาว 1 หัวยาจีน 1 อ้อยแดง 7 ข้อ สารส้มเอาเท่าหัวแม่มือ แลต้มกินพอจืดแล้วให้
ใส่สารส้มลงอีกให้ใส่ครบ 3 ที แล้วกินจนจืดแก้ปวดนี้ว่ และแก้ระดูขาวก็ได้ต้มกินหายแล ฯ

12 ถ้าเบาเหลืองคั่งน้ำขมนี้ว่ เอาสมอไทย 1 มหาหิง 1 เจตมูลเพลิง 1 สารส้ม 1
กำมะถันแดง 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่ง +₁ เทียนคำ ดอกคำฝอยสิ่ง +₂ คำผงลายน้มะนาวกินแก้เบา
เหลืองหายแล ฯ

13 ถ้าเบาแดง เอาหัวแห้วหมู 1 เทียนคำ 1 รากอังกาบ 1 ลูกเอ็น 1 โกรฐสอ 1 ราก
มะคุม 1 รากเสนียด 1 ใบสะเคา 1 เกลือสินเธาว์ 1 เอาเท่ากันคำผงลายน้ช้อยแดง กินแก้เบา
แดงหายแล

13 ถ้าเบาคั่งน้ำครามเอารากย่านาง 1 เถาวัลย์เปรียง 1 รากทุ่งหมาบ้า 1 แห้วหมู 1
แก่นจืดเหล็ก 1 โกรฐหางนาค 1 ขมิ้นช้อย 1 ไพล 1 รากหวายขม 1 ต้ม 3 เอา 1 กินแก้โรคทั้ง 4
ถ้าพวกกต่าวมาแล้ว

14 มุตคาค 4 ประการนั้น เมื่อเบาไหลหยคออกให้ปวดขัดเป็นกำลัง ปั้นโลหิตซ้ำบาง
ที่เป็นหนองคั่งน้ำคราม ชื่อว่า กาลมุตคาคเกิดเพราะกระทบช้ำ จึงเกิดกลางที่ฝักภายใน ถ้าจะแก้เอา
เสนียดทั้ง 5 โกรฐทั้ง 5 กานพลู 1 การบูร 1 รากแดงหมู 1 ไพล 1 น้ำประสานทอง 1 ว่านน้ำ
1 ศรีศุก 1 รากหงแดง 1 บอระเพ็ด 1 เกลือสินเธาว์ 1 ขมิ้นช้อย 1 แห้วหมู 1 ขี้เตรง 1 คำลายน้
มะนาว พิมเสนร่าหัดกินแก้มุตคาคแล ฯ

15 ยาต้มแก้โรคสี่ควง เอารากชาพลู 1 ชิงแห้ง 1 เจตมูลเพลิง 1 คีปาลีเชือก 1
หัวทือ 1 ข่าทั้ง 2 ขี้มันช้อย 1 ลูกมะนาว 1 ขร่าทั้ง 5 1 โกรฐบัว 1 ลูกสะค้าน 1 สารส้ม 1
บีนกาหนี 1 ลูกกระวาน กานพลู 1 แก่นนน 1 ไข่น้ำ 1 พาโหมย่าน 1 พาโหมตัน 1 ผักแว่น 1
รากตะไคร้ 1 ใบสีสุก 1 เอากำมือ 1 เถาหมอก 1 รากกำจาย 1 รากส้มป่อย 1 กะเพราทั้ง 2
หญ้าหนูตัน 1 เปล้าทั้ง 2 ยาทั้งนี้เอาสมอภาคต้มด้วยเหล้ากินแล

16 ยาลม 12 จำพวก ริดสีดวง ให้เอาคิปตี 1 รากข้าวพลู 1 เจตมูลเพลิง 1 จิง 1 ลูกพิลังกสา 1 ซีสัม 1 หัวช่องอ 1 หัวแห้วหมู 1 พริก 1 ดากแห้ง ตำผงถายน้ำผึ้งรวงกินทุกวันริดสีดวงหายแล ฯ

17 ยาอัคนีสิน แก้วโรค 12 จำพวก แก้วริดสีดวงในลำไส้ ให้ขี้ออกเลือดให้เป็นแม่ในลำไส้ ท่านให้เอาขี้มันฮ้อย₂+ แห้วหมู₂+ ว่านน้ำ₂+ บรเพ็ด₂+ ใบคนที่สอง₂+ ใบสะเคา₂+ คีปตีเชือก₃+ กานพลู₃+ บดถายน้ำผึ้งรวงกินแก้วโรคหายแล ฯ

ยารักษาตา

1 ยาดามิดเป็นดื้อเป็นฝ้า เอารากมะแว้ง₊1 ลูกมะขาม₊1 ลูกจิก₊1 ลูกยาง₊1 หอยขม₊1 เบี้ยตัวผู้₊1 บุกรอ₊1 กลอย₊1 ดินละหน่า₊1 ยานี้บดด้วยนมลูติการปั้นแต่งใส่ตากัดดื้อสรรพมัวหายสิ้นแล ฯ

ยาแก้ลม อัมพฤษ อัมพาต

1 น้ำมันลมแก้มือตายตีนตาย พริก 1 กระเทียม 1 จิงแดง 1 ไพล 1 กระทือ 1 กระชาย 1 ลูกตะลอค 1 โบรมะนาว 1 ผักเสี้ยนผี 1 เปลือกมะรุ้ม 1 หัวเห้ล่า 1 เกลือ 1 หญ้าขั้มนอน 1

ขมิ้นฮ้อย 1 ทองหลางโอบมน 1 กุมน้ำ 1 เอื้องแดง 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากันบดน้ำมันงาดัมบดเอาน้ำ หุงให้คงแต่น้ำมันงาแล้วเอาการบูรปรุงลงในน้ำมัน⁺ น้ำมันนี้ ปาบำบัดมือตาย

ตีนตายหายแล ฯ

2 ถ้าลมตีนมือตายขกมือมิได้ เอาสลอดทั้งลูกทั้งใบ 1 เอื้องพิศมา 1 หักคุณเทศ 1 พันธุ์ผักกาด 1 พริก 1 ลูกผักชี 1 หุงให้งวดนวดก็ตีทาหนามแทงก็ตีหายสิ้นแล ฯ

3 ยาแก้เพื่อลม เอว่านน้ำ 1 เจตพังคี 1 ลูกผักชี 1 โกรฐสอง 1 ฉนุด 1 แผลหอม 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 จันทน์พ้อ 1 ยาทั้งนี้ดัมกินแก้ไข้เพื่อลม ฯ

4 ยาหม้อใหญ่ สำหรับแก้เส้น แก้มลม เอาขี้เหล็กทั้ง 5 แก่นแสมทั้ง 2 ศรีกตุก 1 ศรีผลา 1 เถาว์ลย์เปรียง 1 รากทองแตก 1 สะค่าน 1 ข้าวพลู 1 แห้วหมู 1 เจตมูลเพลิง 1 โบรมักกา 1 ใบส้มป่อย 1 โบรมะขาม 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ลูกมะขามป้อม 1 รากจิงจ่อ 1 ผ่าง 1 ว่านน้ำ 1 รากชาย 1 คันสลัดโค 3 ชิ้น ดัมกินแก้เส้น ลม กลอน หายแล ฯ

5 ยาลมจุกเสียดทั้งปวง ท่านให้อาການพลู 1 ลูกหมากหลอด 1 บดป่นกลอนเท่า ลูกพุทราตำธาคนักกินให้มาก ตำธาคนักกิน 7 เม็ด หายแลฯ

6 ยาชื่อแก้วผณีควาโย คู่สังหารวาโย แก้มทั้งหลาย ทั้ง 12,16 จำพวกเอาจันทร์ทั้ง 2 สมอทั้ง 3 แสมทั้ง 2 เบญจกูล 5 โกงูทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 กระจวาน 1 กานพลู 1 ชะลูด 1 อบเชย 1 รากแฝกหอม 1 กฤษณา 1 ลำพุก 1 ขอนดอก 1 เนื้อไม้ 1 สมุลแว้ง 1 โครเครือ 1 เทพทาโร 1 สังการะนี 1 ระย้อม 1 พิศนาค 1 มหาสะคำ 1 เปราะหอม 1 ลูกมะขามป้อม 1 วานกิบแรด 1 วานร้อนทอง 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกสารพี กิ่งยา พิภูล 1 บุนนาค 1 ราชพฤกษ์ 3 ใบมัดกา 1 ยาคำ + $\frac{1}{2}$ ใบพิมเสน กิ่งยา ยา 55 สิ่งคัมภินวิเศษนัก

7 อันว่าโรคลมทั้งหลายมี 3 ประการ อันว่าลมกำเดา อรคนกันก็มี ตัวชื่อชวนบริบูรณ์ คังเศร้าหมองอยู่ และเจียนจะราก และให้กระหนกระหายให้ขมลูกขมพอง และมีรู้รสอาหาร อันว่าแพทย์ทั้งหลายพึงให้ยาแล ฯ เอาจันทร์ 1 โกงูกำนพร้าว 1 สมุลแว้ง 1 แฝกหอม 1 สมอภิกษ 1 ขมิ้นเครือ 1 แห้วหมู 1 รากขี้กาขาว 1 จิงแห้ง 1 เสมอภาคคัมภอรคนค้วยน้ำผึ้งแก้ไข้เพื่อ กำเดาแล ฯ

ยาแก้ธาตุพิการ ต่างๆ

1 ถ้าจะแก้ให้อาถูเอน 1 ลำพัน 1 แห้วหมู 1 โกงูสอ 1 โกงูพุงปลา 1 จิง เดิปลี 1 ลูกผักชี 1 อบเชย 1 ลูกค่าน 1 เปลือกมูกมัน 1 สรรพยา 11 สิ่งนี้เอาเสมอภาคตำผงละลายน้ำ ร้อนแก้อาไปธาตุพิการหาย

2 ยาชื่อกาลทีจร เดือน 8, 9, 10 ทั้งสามเดือนนี้ ชื่อวสันตฤดู เป็นคัวยวาโยธาตุ พิการให้ผอมเหลือง ให้คันตัวให้เมื่อยทุกข้อกระดูก เมื่อยทั่วสารพวงคักายให้แตกขึ้นแตกลงให้ ลั่นอยู่โครกๆ ครึกๆ มักให้หาวให้ออให้วังเวียนหน้าตา ให้หูหนัก ให้ร้อนในอก มักให้ซากร เท้า ย่อมให้หายใจซันๆ ย่อมให้เหม็นปากตัวเอง บางทีให้เลือดออกตามจุมูกปากเอง กินอาหาร ไม่รู้จักรส คือวาโยธาตุพิการแล ฯ

3 สิทธิการิยะ เพศภทเทศกาลทั้งสี่ระดู แพทย์พึงรู้เถิดอันว่าลมในกายนี้แปรปรวนไป มาตามเดือนให้วังเวียน เดือน 5, 6, 7 ถ้าใช้ในสามเดือนนี้ ย่อมกินอาหารนั้นบุคแลเนาเตโชธาตุ

แปร แพทย์พึงรู้ไว้เถิด ว่าสมให้วังเวียน ให้เสียดแทงเป็นหืดไอ ให้ชักดอกชัคใจ ในท้องนั้นมี
 ค้ำรง ให้บัวมเท้า และมือเตโชธาตุแปรมิโทษ 3 ประการ คือ ลมตีขึ้นเบื้องต่ำ แลลมให้เจ็บ
 ท้องให้เหนื่อย ลมให้เจ็บเท้าแลให้เป็นลม ยาแก้เตโชธาตุแปรแลท่านเอย เอาชะเอม 1 สะค้าน 1
 ยานี้เอาเสมอภาคตำผงลายน้ำร้อนกินแก้เตโชธาตุแล ฯ

4 ประการหนึ่งอันว่าลักษณะแห่งลมและเสลด สมมติว่าด้วยกันให้เกิดสะท้านและนอนมิ
 หลับ ให้เจ็บศีรษะ และกระหนกระหายมิให้เหงื่อออก และให้ร้อน ปากหวานแพทย์ทั้งหลาย
 พึงรู้เถิด ให้ยาขากนิกแล เอาโกฐก้านพร้าว 1 โคนสูง 1 แห้วใหญ่ 1 บอระเพ็ด 1 จิงแห้ง 1
 รากข้าวต้ม 1 ใบเสนียด 1 ต้ม 3 เอา 1 กินแก้ตรีชูด ให้หืดไอ และมีรู้จักรสอาหาร ละให้
 ระส่ำระสาย ให้กระหนกระหายเพื่อลมและเพื่อเสลดนั้นแล ให้เอาโกฐก้านมะพร้าว 1 โกงจุลาดำ
 ภา 1 สมอเทศ 1 ลูกราชพฤกษ์ 1 แห้วหมูใหญ่ 1 เอาเสมอภาคต้มให้กินแก้ไข้เพื่อเสลด ให้
 แห้งแลสอีก ให้จุกเสียด ให้เอาทรายมาคั่วด้วยกระบือให้ร้อน แล้วเอาน้ำขุบประพรม แล้ว
 เอาทรายมาห่อผ้า แล้วระงับใช้เพื่อลมและเสลดครคนกันให้เหงื่อออกแล

5 ที่นี้ไปว่าด้วยเตโชธาตุต่อไป แพทย์พึงรู้เถิด เตโชธาตุ อันชื่อว่า ปิตถวิแตกนั้น คือ
 ให้ชักดอกชัคใจ ให้บัวมมือ ติน ประการ 1 ให้ไอเป็นมกร่อให้ท้องขึ้น ท้องพอง ประการ
 หนึ่ง ให้เพื่อเฟื่องและลักษณะ 10 ประการดังนี้ คือ เตโชธาตุ อันชื่อว่าบริวามักขี้แตกแล ถ้า
 จะแก้ ให้เอาพัคแพวแดง 1 โกงสุธ 1 โกงเขมา 1 ชะเอม 1 ลูกมะขามป้อม 1 ตะไคร้ต้น 1
 วานเปราะ 1 รากหวาด 1 หญ้ารอกกา 1 เอาเสมอภาค ตำผงลายน้ำนมโค น้ำร้อนกินแก้เตโชธาตุ ฯ

6 ยานี้ชื่อว่าตรีอะสัง แก้ปถวิธาตุ คือกระดูกและกระหมอง ท่านให้เอากระเทียม 1 ใบมุด
 เสคา 1 ใบคนทีสอ 1 การพลู 1 ตรีตุก 1 ทั้งนี้เอาสิ่งละส่วน เอาเปลือกกันเตรา 12 สมุลแห้ง
 3 ตำผงลายน้ำผึ้งรวง กินแก้ปถวิธาตุทั้ง 12 ประการแล ฯ

7 ยาธาตุบรรจบ พระอาริยะเจ้ากล่าวไว้ว่า ถ้าแพทย์จะทำยาธาตุบรรจบนั้น ถ้าผู้ไข้
 เกิดวันใดเดือนใด ให้พิจารณาธาตุตั้งไว้เป็นประธาน แล้วคิดถอยหลังมา เอาวันมูลปฏิสนธิ์นั้นจะ
 เป็นวันใดเดือนใด ธาตุอันแรกเกิดร่วมประจบกัน เมื่อแรกเกิดเป็นยาขนานนี้ จึงแทรกจันท์ทั้ง 2
 กฤษณา 1 ชมุด 1 ดอกพิภูล 1 เกสรบุษราคัม 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกสารภี 1 เสมอภาค ต้ม 3 เอา 1
 กินหายแล ฯ

8 สิทธิการิยะ ธาตุทั้ง 4 กำเรปถั่วยาธาตุกำเรปมันให้เย็น ราก ให้ท้องขึ้น ท้องพอง
 และลมถันในท้อง ให้เสียงดังต่างๆ ท่านให้เอาชะเอม 1 พักแพวแดง 1 รากทนต์ 1 รากจิงจ้อใหญ่
 1 ทั้งนี้เอาเสมอภาค ตำผงลายน้ำผึ้งรวงกินแก้ยาธาตุกำเรปแล ฯ

9 ถ้าแก้วาโยธาตุมันเป็นผอมเหลือง ให้ทคห้อง กินอาหารมิได้ให้อิ่มไปด้วยวาโยธาตุ ให้อาแก้วาโยธาตุด้วย ให้อาพริกอ่อน 1 ชิงแห้ง 1 หญ้ารังกา 1 เอาเท่ากัน ตำผงถายน้ำมัน น้ำผึ้งก็ได้ แก้วาโยธาตุด้วยแล ฯ

10 ยาแก้เตโชธาตุกำเร็บ มันให้กลัดคอกใจ ให้ออให้กำเร็บ เป็นริคควงโมงทำให้ห้องขึ้น ห้องพอง ให้อปวคมือ ตีน ท่านให้อากสำภัก 1 โกฎเหมา 1 ซอเม 1 มะขามป้อม, รากโครคัม 1 เปราะป่า 1 รากหวาด 1 หญ้ารังกา 1 เท่ากันตำเป็นผง 1 ถายน้ำร้อน , นมโค กินแก้เตโชธาตุ กำเร็บแล ฯ

11 ยาแก้เตโชธาตุด้วย ให้เจ็บอกใจ ให้ออ มงคร่อ และให้ทนห้องทำยาเตโชธาตุด้วย ท่านให้อาว่าน้ำ เปลือกมูกมัน 1 ลูกผักชี 1 ระเหยียด 1 ชิงแห้ง 1 คีปติ 1 เกลือเทศ 1 เอา เสมอภาคตำผงถายน้ำผึ้งรวง กินแก้เตโชธาตุด้วยแล ฯ

12 ยาแก้อาโปธาตุกำเร็บ มันให้ห้องพองขัดอุจจาระ , ปัสสาวะ มิสะควก ท่านให้อาพค แห้วแดง ลูกผักชี 1 เปลือกมูกมัน 1 วานน้ำ 1 หญ้ารังกา 1 เอาเท่ากันตำผงถายน้ำร้อนกินแก้ อาโปธาตุกำเร็บแล ฯ

13 แก้วาโยธาตุด้วย มันให้สลัดคอกให้ขัดอุจจาระปัสสาวะ ให้ผอมเหลืองห้องพอง เป็น ประการต่างๆ ให้ทำยาแก้ทำให้อาพคแห้วแดง 1 เปลือกมูกมัน 1 รากเหยียด หญ้ารังกา 1 เอาเสมอภาคตำผงถายน้ำผึ้งรวง น้ำร้อนกินแก้อาโปธาตุด้วยแล ฯ

14 ยาแก้ปิตตวิธาตุกำเร็บ มันให้เจ็บท้อง เจ็บตัวทั่วสรรพางค์กาย มันเจ็บทุกเส้นขนแล ฯ ให้ลมตีขึ้น ในท้อง แล้วให้เป็นประการต่างๆ ท่านให้ทำยานี้แก้ ให้เอาคีปติ 1 ลูกค่อมอ่อน 1 เสมอโท 1 วานน้ำ 1 ใบเจตมุนเพลิง 1 เอาเสมอภาค ตำผงถายน้ำผึ้งรวงกินแก้ปิตตวิธาตุกำเร็บ

15 ยาแก้ปิตตวิธาตุด้วย ให้เจ็บท้อง ให้ห้องขึ้น ห้องพอง ถ้าไม่รู้สมมุติว่าเป็นริคคิวงแล ให้ผอมเหลือง ให้เสียดสันหลังแล้วกลายเป็นหนองให้คกฺพโพโลหิต ตามทวารหนักเบา ถ้ายา ไม่ชอบก็ถึงกิริยาแล ฯ ท่านให้ทำยาแก้ เอาลูกค่อมอ่อน 1 คอกบุนนาค 1 ลูกพิลังกาสา 1 สัตบุค 1 พาโหม 1 หญ้าลูกเคลาใบระงับ 1 ใบห้องกลางน้ำ 1 ยาแปลสิ่ง สิ่งละ 2 ไพ 1 ผื่นหนัก 1 ไพ ตำผงถายน้ำร้อนกินแก้ปิตตวิธาตุ เพื่อน้ำเหลืองแล ฯ

16 ยาแก้ปิตตวิธาตุออกจากตัว ท่านให้อาตะเข้เผา 1 เขากระบือเผา 1 หอยขม 1 จีโค 1 นอแรค 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากันเผาให้ไหม้ แล้วเอากระเทียม 1 ลูกจันทน์ 1 คีปติ 1 แห้วหมู 1 เท่ากันตำผงถายน้ำกินแก้ปิตตวิธาตุออกจากตัวแล ฯ

17 ยาชื่อเทพขุมนุมน แก่เดโชธาตุดั้ง 3 ถดู สายบาทไ้เหนื่อ ลาดสาดดาวเรือง
 ใ้ตรีโทษ ใ้เอาเจตมูลเพลิง 1 โกฎสอเทศ 1 โกฎสอไทย 1 โกฎทงปลา 1 โกฎบัว 1
 โกฎจุลาตำพา โกฎเชียง 1 หญ้าตีนนก 1 คีป्लीเชือก 1 ลูกคุมอ่อน 1 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทน์ 1
 ดอกจันทน์ 1 ลูกกระวาน 1 กานพลู 1 ใบหวาน 1 ลูกเอิ้น 1 รากตองแตก 1 แฝกหอม 1
 ขนูด 1 ขอนดอก 1 กระคอม 1 รากคนทา 1 บอระเพ็ด 1 รากไม้เท้าขาม่อม 1 รากพุมเรียง
 1 รากเคือขุมพร 1 รากย่านนาง 1 รากข่อม 1 พิศขนาด 1 น้ำมันราชสีห์ ไม้สน 1 ไม้สัก 1
 สี่ขริ 1 ตรีผลา 1 รากพิลังก่าสา 1 ลูกคำคี่ควาย 1 ลูกมะขามป้อม 1 ลูกผักชี 1 โหรพา 1
 พระขามือเหล็ก 1 ขี้เหล็กทั้ง 5 ขากลอน 1 โลกสุน 1 ปรีหมา 1 กสำพัก 1 อบเชยเทศ 1
 สมุลแว้ง 1 เทพทาโร 1 จุกูหิณี 1 ใ้ทั้งนี้เอา 2 หนัก ดอกชลุค 1 ดอกกรูด 1 ดอกนาง 1
 ดอกคักเค้า 1 ดอกพรรณถิกา 1 ดอกคานาง 1 ดอกจำปา 1 ดอกมะลิน้ำ 1 ดอกสารภี 1 ดอก
 พิภูด 1 ดอกนุนนาค 1 ดอกกรรณิกา 1 ดอกแก้ว 1 ดอกเกด 1 ดอกคำไค 1 ดอกลินจง 1
 ดอกมัจรา 1 ดอกลำเจียก 1 ดอกกล้วยไม้ 1 บัวขม 1 บัวเผื่อน 1 ดอกบัวหลวง 1 ดอกบัวขาว 1

18 ถ้าจะแก้เสโทตกใน ใ้เอาเปลือกปรน 1 คังมะพร้าวที่ขูด 1 ตรีผลาสอน 1 ลูก
 ถั่วพลูชวดแมงเหล่า 1 เทียนคำ 1 คินสอพอง 1 พิมเสน 1 บคทาคั่วผู้ใ้ เห่งคดัวเย็น
 นอนคินเย็นตลอดแล ฯ

19 แก้เสลดคี่ขึ้นคอ เอาพริกไท 1 จิงสค 1 คีป्ली 1 คินสิวขาว 1 สมอไทย 1 สมอ
 เทศ 1 มะแว้งเครือ 1 มหาการ 1 นอแรด 1 งาข้าง 1 เขากวาง 1 จันท์แดง, ขาว 1 ยา 13
 สิ่งนี้ ทำแท่งถายน้ำกินแก้้อบจนแล ฯ

ยาแก้โรคเรื้อน

1 ยาจี่เรื้อน ใ้เอาไพล 1 ขมันฮ้อย 1 เหนียวดำ 1 รากพานงูแดง 1 บคถายน้ำ
 มะนาวทาหายแล

2 ยาจี่เรื้อนเอาขามู๋ 1 โรงดินหมา 1 ซาคก้อน 1 บคแล้วหุงด้วยน้ำมันมะพร้าวทา
 สรรพยาทั้งปวงหายแล

3 ยาจุดแก้กานขึ้น เอารากมะกรูด 1 รากแบบ 1 ฝ่นคั่วด้วยน้ำจुकานแล ฯ

ยาลองคุณไสยฯ

1 ถ้าจะทำยาลองคุณทรมบ คุณเขาเขาทำให้เอาลูกกรูด 3 ลูก เอากิ่งข้างตะวันตกมาตัด หัวเสียบเอาเยื่อออกเสียบ้างไว้บ้าง เอกพริกจุกเข้าไปในลูกกรูดนั้นต้มขึ้น เอาใบกล้วยห่อเข้าทั้งสาม ลูกเอาค้ายเจ็ดเส้น คาดให้แข็งใส่หม้อต้มให้เปื่อย ครั้นเปื่อยแล้วเอามาบดละเอียดกินสามวันหาย แลฯ

2 ยาแก้คุณเขาเอาบัวเจาะ 1 เปลือกหอยนางรม 1 พดพร้าวเผาไฟ 1 ลายเหล้ากิน แก้คุณเขาแหละ

3 ยาลองคุณ ให้รู้จักว่าคุณหรือผี ให้เอาหัวขง 1 ขิง 1 รากกะชาย 1 เอาเท่ากันต้มกิน รากออกคุณแลฯ ถ้าเป็นเลือดผีแล ถ้าเอ่ยลมเลือดในตัวเองแลฯ:

4 ถ้าลองคุณให้รู้ว่าทำด้วยสิ่งใดๆ ให้เอากระชายจอก 1 รากน้ำเต้าผาจอก 1 รากไม้ เพ้าขาม่อง 1 ต้มให้กิน ถ้าทำด้วยกระดูกให้ราก ถ้าทำด้วยขี้ผึ้งให้เอ่ย ถ้าทำด้วยไม้ทิมผีให้ร้อง ถ้าทำด้วยพริกให้เจ็บหนัก ถ้าทำด้วยตะกั่วให้แน่นขึ้นแน่นลง ทำด้วย--?--- ให้ลืมสมฤติ ทำด้วย หนังกให้หอบ ทำด้วยหอยโข่งให้น้ำลายไหล ทำด้วยไขไก่ให้จุกเสียด เอาทับทิม 1 รากนาน แดง 1 ข่าทั้งสอง หัวผักกาด 1 เกลือ 1 ตำปั้นเอาน้ำกินหายแลฯ:

5 อนึ่งให้เอาลูกขี้กาแดงลูก 1 หัวแห้วหมูชูดเอาได้ 3 หยิบมือ หัสคุณเทศ 1 รากทนต์ 3 ราก รากกรงเขมา 3 ราก ยาทั้งนี้บดละเอียดทำเป็นแท่งตากแดดให้แห้งจึงเขียนยันต์พระ พุทธโห่ยาเข้าแล้วจึงเสกด้วยพระคาถานี้ หัง หัง อะ นะ มะ พุ มะ มะ 108 ถ้าต้องคุณเขาทำให้ ฝนยานี้ลงที่น้ำให้กินก็ได้ ฝนใส่เหล้าให้กินก็ได้ ถ้าคุณทรมบเป็นอย่างไรก็ออกสิ้นแล ถ้าจะแก้ลง เลือดตายให้เอายานี้ฝนด้วยน้ำขาวข้าวก็ได้ น้ำขิงก็ได้ให้กินหายแลฯ:

ยารักษาโรคเลือดในสตรี

1 ยาเลือดคางแข็ง เอาลำพัน 1 กัก 1 หัวกระชาย 1 ตะไคร้หอม 1 หาหิง 1 เอาเสมอ ภาค ตำผงลายน้ามะนาวกินแก้คางแข็ง เอาลำพัน 1 พริก 1 ขิง 1 หาหิง 1 ชมด 1 พิมเสน 1 บดแทนตากให้แห้ง ฝนทาแก้คางแข็ง

2 ยาเลือดเอาพริก 1 ¹+¹ เล็ดเกลือ 1 สานส้ม 1 ใส่กะทะต้ม ลูกมะกรูด 7 ลูกตัดหัว เสียบทำแทนตากให้แห้งลายเหล้ากินแล

3 ยาต้มแก้เลือดเอาใบไม้แก้ว 1 ใบเทียนไม้ 1 ใบทับทิม 1 รากคัคเค้า 1 ดอก,ใบ ข่าปา 1 ต้ม 3 เอา 1

4 ยาเลือกผ้าเกิดลูกมีออกตายในท้อง เอายอดเคย 1 ตำเอาน้ำพริก 7 ชิง 7 เกลือ 9
ปรุกลงแต่พอกิน ออกแล

ถ้ามีพังให้เอากำเสาเรือ 1 รากช้อยแดง 1 รากสำพง 1 รากมะพร้าว 1 รากกล้วยดิบ 1 ไป
ข้างตะวันออก เอาเท่ากันตากแดดให้แห้ง ตำผงลายน้มนาวกินออกแล ฯ ถ้าเจ็บหัว ไล่ด้วยยา
พัดไคกินหายแล ฯ ถ้าออกลูกแล้วเป็นเหตุด้วยสิ่งใด ๆ ก็ตีให้พลี เอาหญ้าแซมไซก่ามือ 1 ตัด
หัวเสีย ตำเอาน้ำจอก 1 พริก 7 ชิง 7 ก่ำ 7 ทิมใส่ลง กินแก้เลือดภายนอกแล ฯ

5 ยาหาเลือดตายในท้องเสียให้หมด เอาเจตมุนเพลิง 1 ชิง 1 พริก 1 คีปตีเท่ายาทั้ง
หลายตำผงลายเหล้าก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ ออกสำเร็จแล ฯ

6 ยาขั้กระดูก เอาผักแว่น 1 ขมิ้นช้อย 1 พริก 1 ก่ำ 7 ตำเอาน้ำหยันกินทุกวัน ระดูมา
แล ฯ

7 ถ้าเลือดขึ้นหัว เอาชงอ 1 ลูกมะกรูด 1 เจตมุนทั้ง 2 กุมน้ำ 1 หัวหอม 1 ดองดึง 1
มะรุม 1 ทองกลางใบมน 1 ไพล 1 ข่าใหญ่ 1 บดสุมกระหม่อม ถ้าโรคเลือด เอาใบ
มะตูม 1 ใบราชพฤกษ์ 1 ใบมัดกา 1 เอาเท่ากันต้ม 3 เอา 1 กินแก้เลือดตกแล

8 ยาผู้หญิงผอมแห้งให้เอาเกลือกำหนึ่ง พริกแดง 1 ไพล 1 ชะลอ 1 ขมิ้นช้อย 1 ชิง 1
ข่า 1 คนทีทั้งสอง 1 สมุขทั้งสอง 1 เบี้ย 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน ทิมปั้นเอาน้ำเท่ากัน เคี้ยว 3 กิน
ป็นยากินหายแล

9 สันตะคาคอันเกิดแก่ภรรยา คือ โลหิตติดแห่งกระดูกสันหลัง หมันให้พิการต่างๆ
อันกล่าวมานั้นมากนัก เพศโรคท่านจึงแต่งยานี้เอากระวาน 1 กานพลู 1 ชิงแห้ง 1 คีปตีเชือก 1
ชราดำ/ขาว ลูกจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 สมุขแว้ง 1 ยาทั้ง 9 สิ่งนี้เอาสิ่ง +¹ พริกไทย ¹+¹
ตำผง แล้วจึงเอาสารส้ม +² ใส่กระทะลง เอาน้ำใส่แต่พอท่วมเคี้ยวให้ละลายแล้วเอาผงใส่ลง
กวนให้แห้ง แล้วบดด้วยน้ำผึ้งรวง กินหนัก +¹ 1 แก้โลหิตพิการต่างๆ เลือดตกหมกในท้อง ใน
สันหลัง ในทวารหนักเบา เลือดเป็นก้อนขุ่น องคชาติก็ดี ช้ำรั้วก็ดีตลอดลูกอยู่ไฟมิได้ก็ดี แก้กูก
เสียด แก้โลหิตริดสีดวงงอกในทวารทั้ง 9 กินยานี้หายสิ้นแล

10 ยาเลือกลง เอาสารส้มหนัก +¹ ดินสิ่วจอก 1 ขมิ้นช้อย 7 ส้มเฟือง 7 ลูกมะนาว 7
หน่วย ลูกมะกรูด 7 หน่วย เหล้าครึ่งหนึ่ง น้ำครึ่งดื่มกินแล ฯ

พริกกระเทียม 13 บินมาด 1 แว้งทั้ง 2 กำจัดกำจาย 1 คัดเค้า 1 ขมิ้นช้อย 1 อย่างมาก
เสกด้วยสักกัตวา ยาระดูมาแล

11 ยาเลือดแล ๑ ไบมะขาม 1 ไบส้มป่อย 1 พริก 1 เลือด 1

12 จี่เหล็ก ตำเสา 1 งวงโหนด 1 เอน้ำค้าง ลูกวาน 1 หัวรับหัวปลี 1 ผิดีปัสเทศ 1 พริกทานพลู 1 โกรฐกระดูก 1 โกรฐพุงปลา 1 ราทั้งห้า 1 หัววาน 1 ยาเลือดเสียแล อายุ 51 ได้ลูกแล

ยาแก้บ้า

1 เอาใบฝ้ายเทศมาตำเอาน้ำ แล้วเอากากด้วยตีบมาลนไฟให้ร้อนใส่กับน้ำฝ้ายเทศ กินแก้คั่งหายแล

2 ยาแก้บ้า หนึ่งบ้าค่าคนมักพหกหมากไม่กิน บ้ามักอาบน้ำ บ้าสำพง บ้าเก็บดอกไม้บ้า มักแก้เชือกควาย บ้าแก้ผ้าเสีย บ้ามักอ้างขุนนางท้าวพระยา ว่าอยู่อาศัยไปป้อมาแหละท่านให้เอาขานี้แก้จงพลันหาย เอาใบสะเคา 1 ไบน้ำเต้าขม 1 ดิง 1 ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำกิน แก้บ้าทั้งนี้แล

3 ยาบ้ามักบนบ้า มักทำน้ำมัน บ้ามักไหว้พระให้คนมิกินอาหาร บ้ามืออาบน้ำบ้า มักไปป่าท่านให้เอาขานี้กินแก้บ้าหมู เอาลูกสะค้าน 1 ไบบอระเพ็ด 1 มะนาว 1 ตำเอาสิ่งละทะนานเอาเกลือครึ่งทะนาน จึงเคี้ยว 3 วันให้กินแลทาสัก 7 วันหาย

ยาโรคผิวหนัง

1 ยาแก้กลากท่านให้เอาหัวใจฮ้ายบ้า (สารในลูกสะบ้า) ฝ้านุ่งธานี (กาบไม้ไผ่สีสุก) รัศมีพระจันทร์ (สุพรรณธัน) น้ำมันนอก (น้ำมันยาง) พอกทาหายแล ๑

1 ขนานหนึ่ง ให้พลีเอารากนางแย้มข้างตะวันออก เมื่อเก็บยาให้เงาทับ เอามาฝนด้วยน้ำปูนใส เอารากหญ้าตีนกาทำจามรชูปทาหายแล

2 ยาเริ่มท่านให้เอาใบมันจี่หนู บคขมื่นเบือลายน้ำทาแล

3 ขนานหนึ่งเอาใบเรียน บคขมื่นเบือลายน้ำทาแล

๔ เกตุคนาคราช บคขมื่นเบือหายแล

4 ไบส้มกุ้ง บคขมื่นเบือทาหายแล

5 ไบพังกาบ 1 ไบพริก 1 บคขมื่นเบือทาแล ๑

ยาแก้ชัก สลบ

1 ถั่วลิ้นค้ำคางแข็ง เอาโพบาย 1 เปลือกราชพฤกษ์ 1 ขมิ้นอ้อย 1 รากหงแดง 1 ลูก
กอกเผาไฟ 1 บดลายน้ำสารกษิณโลมแล ฯ เอาใส่ขุ่น 1 บด 1 ใบสับรด 1 ฝนอมแก้กาน
ในคอแล ฯ ถ้ามิฟังเอาลูกกอกเผาไฟ 1 น้ำสารทอง 1 น้ำมันคิบ 1 บดขุบสำลือมแล ฯ

2 แก้วสลบเอารากห้สฤณ 1 ยอดน้ำเต้า 1 ยอดผักไถ 1 ย่านนาง 1 บดลายน้ำกินหายแล
ถ้ามิฟังเอาฝักราชพฤกษ์ 1 มัดกา 1 จี้เหล็กทั้ง 5 รากส้มป่อย 1 ระวังพิษ 1 รากวันขอ
1 ยาคำ 1 หัวหมู 1 บอระเพ็ด 1 ขมิ้นอ้อย 1 พล 1 รากรัก 1 คัม 3 เอา 1 เมื่อกินแทรกคินสิว 1
หายแล ฯ ถ้ากานลงลิ้นฟกบวมทั้งตัว เอารากชิงเซ 1 หางนกยูง 1 ลูกเขยตายหลวงยายปก 1
คินเป็ดเครือ 1 เฌียงพริ้นางแอ 1 รากทนต์ 1 ทั้งนี้หุงคองแต่มีนกินแล ฯ

3 ถั่วร้อนเอารากกล้วยเต็บ กล้วยน้ำ 1 มะพร้าว 1 ฝักข้าว 1 จี้กาแดง 1 คัมกินหายแล ฯ

4 ถั่วลิ้นค้ำคางแข็ง เอาหวอยขม 1 งวงโตนคเผาไฟ 1 ฝักถืดแทงพอย 1 ใบไม้แดง 1
เอาเท่ากันบดลายน้ำตาลทสกอนแล ถ้าปวดหัวลายน้ำดอกไม้กษิณโลมหายแล ฯ

5 ถ้าปากแห้งปากเกรียม เอากรหนิ 1 ลูกคำคิควาย 1 กานพลู 1 ซอม 1 น้ำตาล
ทสกอน 1 บดลายน้ำกินหายแล ฯ

ยาแก้ทราง

1 แก้วหละ เบี้ยจ๊กจั่น 1 เขี้ยวหมู 1 ลูกแหมก 1 เทียนคำ 1 หวอยข่า 1 บดลายน้ำกวาดแล

2 แก้วหละเอาฝาคีเกลือ 1 จี้ลม 1 การบุนคำ 1 ปลาช่อน 1 น้ำสานทอง 1 บดลายน้ำ
มะนาว กวาดแล ฯ

3 ยาแก้หละ เอาน้ำสานทอง 1 เกลือคั่วกระคองก้าง คองปุ่นา 1 เหมงพรา 1 บดกวาด
หายแล ฯ

4 ยาโลมคิบ เอาใบงวงช้าง 1 ใบถั่วแรค 1 รากคา 1 ใบบอระเพ็ด 1 ตำลายน้ำข้าวกิน
สามหนแล

5 ถ้าท้านร้อน เอาหวอยขม 1 หล้าปิดคอก 1 ฝนค้วยน้ำข้าวกินแล

6 ถ้าอ้าปากมิออก ทองกลางใบมน 1 ลูกมะกอกเผาไฟบดลายน้ำร้อนกินแล

7 ถ้าพิษเล่นทั่วสรรพางค์กาย ปวดหนาวรร้อนระส่าย เอาใบถั่วแรค 1 ใบฝักเตีร็จ 1 ท้อง
กลางใบมนเอาใบมัน 1 ใบชิงชาติ 1 ใบขรบ 1 นาง 1 ใบขมิ้นอ้อย 1 ใบจี้เหล็ก 1 ใบแคแดง 1
ตำซโลม 1 อีคำอีแดงหายแล ฯ

ยาแก้ร้อน

- 1 แก้ร้อน เอารากกล้วยน้ำ 1 รากวันยอ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ฝนด้วยน้ำสารกินแล
- 2 แก้ร้อนสลับ เอาไพล 1 ใบวันยอ 1 ใบจันทร์ 1 บดลายน้ำกินแล ฯ
- 3 แก้อึด้อีแดง ขึ้นเป็นเส็ดเป็นขุม เอาเทียน 1 รากตาน 1 รากทับทิม 1 มะพร้าว 1 รากตานมอม วันยอ 1 ต้ม 3 เอา 1 กินแล ฯ

แก้นอนมิหลับ

- 1 แก้นอนมิหลับ เอารากวันยอ 1 นิลพาลี 1 ว่านกีบแรด 1 ฝนด้วยน้ำกินชโลมแล
- 2 ขนานหนึ่ง เอาใบหมากผู้ 1 หมากเมีย 1 ใบยม 1 ใบมะเฟือง 1 ขมิ้นอ้อย 1 หญ้าไต้ใบ 1 ตำลายน้ำข้าวสารกินแล แก้ไข้เหนื่อแล ฯ
- 3 มหานิลแท่นทอง เอาก้ามะถันทั้ง 2 ทศกอน 1 หัสคุณ 1 งวงโดนด 1 สะแกเผา 1 เกลือสินเชาว์ 1 มุตรโคคำ 1 ทองคำ 1 ระวังสรรพพิษ 1 โกศทั้ง 5 บินกาหนี 1 พิมเสน 1 การบูน 1 ยาคำ 1 น้ำสานทอง 1 ลูกจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 กานพลู 1 หอยสังข์ 1 หอยมุก 1 หอยหรม 1 หอยขม 1 หอยโขง 1 ปูนหิน 1 บดลายน้ำส้มสุกกินกระทั่งไข้ทั้งปวงแล ฯ ถ้าคางแข็งละลายน้ำตาลทศกอน ถ้าปวดศีรษะ ลายน้ำดอกไม้กินชโลม ฯ ถ้านอนมิหลับลายน้ำผึ้งรวม 1 ถ้าหอบลายน้ำจันท์ 1 ถ้าจุกเสียดลายน้ำพิมเสนกินหายแล ฯ

ยาแก้หอบ

- 1 แก้หอบเอาผักส้มป่อย 1 บอระเพ็ด คิง 1 ผักเป็ด 1 ภูมะติ 1 บดละเอียด ลายน้ำออกแทรกคินสิวชโลมแล ฯ ถ้ามีฟุ้งเอารากกะหลอด 1 เปลือกส้มป่อย 1 ใบหึ่งหาย 1 คิง 1 คีเกลือ 1 ฝนแทรกน้ำตาล กินหายแล ฯ
- 2 ถ้าหอบ ใบสายตัง 1 พริก 1 เอาลูกหนูน 1 ขาดาดแดงไพล 1 ใบพลูแก 1 กระเพรา 1 ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 จิง 1 กระเทียม 1 ปูนผง 1 บดลายน้ำจิงกินแล ยาทั้งนี้เอาสมเข้ากัน บดทำแท่ง ลายน้ำดอกไม้แก้เชื่อมเมื่อ แก้ลิ้นค้ำคางแข็ง ไข้ไม่ป็นสมประคิแล

ยาแก้สลับ

- 1 แก้วสลับ เหาแกนสับปะรด 1 จี๊แมวหนูน 1 ตำลายน้ำคอกไม้กินแล ฯ
- 2 ยาชื่อหอมพรมภักท่านให้เอาจันทร์ทั้ง 2 ปริศนา 1 กระดำภัก 1 โกงูเชียง 1 โกงูหัวบัว 1 ชมด 1 พิมเสน 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกบุนนาค 1 สัก 1 ขรี 1 คอกฟักทอง 1

ยาสำหรับกุมาร

- 1 ยาเดือน เอาย่านัดมา ดินสิวคิบ 1 ทาตัวรับเอาน้ำให้กินแล
 - 2 ยาตาลเอารากแมงลัก 1 หัวตะไคร้ 1 รากเพราทั้ง 2 พาโหมตัน 1 พาโหมย่าน 1 รากโหนด 1 ตานโมย 1 ตานคำ 1 ตานแดง 1 ตานหมอน 1 รากชุมเห็ด 1 จี๊มันฮ้อย 1 รากสราด 1 ลูกขี้กา 1 ผ่าสี่เอาสาม ลูกมะกรูด 1 ผ่าสี่เอาสาม บอระเพ็ด 1 พริก 7 กระเทียม 7 ดัมเห็ดครึ่งน้ำครึ่ง
- สั้มปะกากระริยะกาเจะกาไชยะกาสะริการะรังหะ หะ มะ มะ รังผิวน้ำมันหอมแล ฯ

ยาบำรุงเสียง

สิทธิการิยะให้เอาเจตมูลเพลิง 1 เอาทั้งต้นทั้งรากทั้งใบทั้งดอกเอางนสิ้นสิ้นตากแดดจนแห้งตำเป็นผงละลายด้วยน้ำผึ้งรวงกินถ้าจะให้เสียงออกคล้ายด้วยเนย ถ้าหิดไอละลายด้วยกะสารปะจ้อ กินหายแล

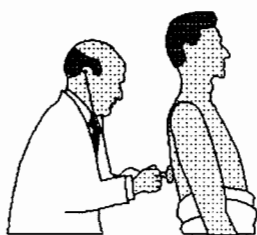
ยาแก้สลด ไอ ราก

- 1 ถ้าหิดขึ้นคอ เอาทรงบาดาน 1 ลูกคำดีควาย 1 นิลโพธิ 1 ฝนด้วยน้ำสารกินหายแล
- 2 ถ้าเจ็บคอเอาเขากวาง 1 งาช้าง 1 ซอเม 1 รากวันยอ ฝนด้วยน้ำตาลทศกอน 1 แทรกน้ำกินหายแล ฯ
- 3 ยาแก้ค้อ เอากรวม 1 นางนูน 1 แมงมุมตายซาก 1 แมงสาบ 1 พิมเสน 1 เล็ดมะนาว รากอีก 1 บดลายน้ำกินแล
- 4 แก้วโอ เอารากคา 1 หัวกล้า 1 ยอดหวายขม 1 ลูกยอ 1 เขาเตาเหนียวดาน 1 บดลายน้ำผึ้งรวงกินแล ฯ

5 แก้วไอ รากวันยอ 1 ใบชิงชาติ 1 นิลพูลี 1 ว่านกีบแรด 1 สมอเทศ 1 บดลายน้ำข้าว
สุกกินแล ฯ

6 แก้วเสลดตีขึ้น เอาเปลือกถนนตรี 1 เปลือกเคือทุมพร 1 ลูมะคำดีควาย 1 ฝนด้วยน้ำ
กินแล ฯ

7 แก้วน้ำลายเหนียว เอาสมอไท 1 ใบคำลิง 1 ใบวันยอ 1 สมอเทศบดลายน้ำข้าวกินแล

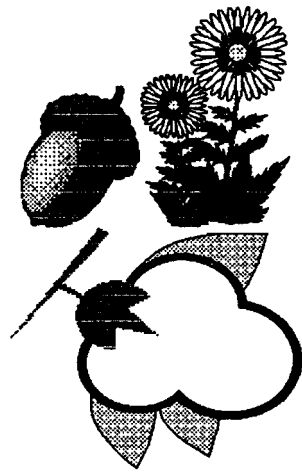
อธิบายศัพท์

กัก	กระเทียม
แก้ทุกพันไข้	แก้ไข้ทุกชนิด
คลัง	คลังเป็นก้อนกลม
คูถิการ	คลุกเคล้า
งวงพร้าว	จันทมะพร้าว
จับ	เริ่มเป็น
ตรีผลา	รากข้าวพดู รากคัสปตี รากมะกล่ำเครือ
น้ำเบา	น้ำปัสสาวะ
เบญจกูล	รากข้าวพดู เถาสะค้าน ผลคัสปตี เถ่าขิง เจตมูลเพลิง
ปวดหนัก	ปวดอุจจาระ
ป้าง	ไข้มาลาเรีย
ผักมลิ้ง	ผักตำลึง
ผูก	ถ่ายลำบาก , ท้องผูก
ย่าหนัก	สับประรด
ระดู	ฤดูกาล , เลือดประจำเดือนสตรี
รำหัด	ผสม
ลง	ท้องร่วง
ลงบิด	เป็นบิด
สาวพิษ	นำพิษไข่ออกจากร่างกาย
สิทธิ์	เกิดผลแน่นอน
เสมอภาค	ส่วนผสมเท่ากัน
หมื่นข้าว	เบื้ออาหาร
อรคน	ผสม

ภาคผนวก ก

ตำราลักษณะไข่ (ปริวรรต)

ตำราลักษณะไม้

วงศ์เบญจกัญญา

ปรีวรรต

คำนำ

ตำราลักษณะไข้เล่มนี้ ข้าพเจ้าได้ปริวรรตจากหนังสือบุคขาว พบที่บ้าน นายแสง โยฝ้าย อยู่บ้านเลขที่ 2/1 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าอยู่ อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้าน หนังสือดังกล่าวยังมีสภาพสมบูรณ์อยู่มาก จึงได้ปริวรรตเป็นอักษร ปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในด้านการแพทย์แผนไทย ต่อไป

ขอขอบคุณเจ้าของตำรา ที่กรุณาให้ยืมตำราเพื่อการศึกษาในครั้งนี้ หวังว่า ตำราลักษณะไข้ เล่มนี้ คงเป็นประโยชน์กับผู้สนใจ บ้างตามสมควร

วัฒนา จินดาพล

หมวดภาษาไทย โรงเรียนคีบุกพังงาวิทยายน

นำเรื่อง

ตำราลักษณะไข้เล่มนี้ มีทั้งสิ้น 104 หน้า ลักษณะเป็นหนังสือบุคขาว ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง ขนาด 11.5 เซ็นติเมตร ยาว 18 เซ็นติเมตร สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เขียนด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้ว ด้วยภาษาถิ่นใต้ มีจำนวนคำรับยาในเล่มทั้งสิ้น 133 ขนาน ที่สำคัญได้แก่ ไข้ ไข้ แก้วเลือด แก้วลม

เริ่มต้นด้วยการอธิบายลักษณะต่างๆ ของไข้ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นพวงๆ คือ

1. ต้นนิบาศ มีอาการสะท้านหนาวเสียวทั่วสสารพวงค์กาย ให้ชักตาแดงเหมือนสายโลหิตตัวร้อนจัด
2. มหาเมฆน พกตามตัวขึ้นเขียวเป็นแถวเคลื่อนไปตามตัวเหมือนสังวาลย์พระอินทร์ ถ้าผู้หญิงขึ้นทางซ้าย ผู้ชายขึ้นทางขวา ถ้าขึ้นที่คั่นขาทั้งสองเป็นหนองเขียว หรือสีเหมือนลูกหว้า ต้องรีบรักษาเมื่อเริ่มแรกเป็น ถ้าปล่อยให้เปื่อยเน่าแล้วต้องตาย
3. ลักษณะคาศ ลักษณะเป็นเม็ดไข่ปลา ขึ้นพรายทั่วตัวให้ลื่นกระด้าง คางแข็ง สลบ ถ้าออกคำให้ปรากฏเป็นสีคราม หรือสีลูกหว้า หรือคอกงา เท้าสั่นก็เป็นทีแน่นอนถ้าไข้สะท้านร้อนสะท้านหนาวท่านเรียกว่า ปานคำ ถ้าแดงมุกลงเขียว เหมือนสีครามเป็นวงกลม ถ้าระส่ำระสายร้อนจัดแทบปางตาย ถ้ามุคขึ้นเป็นเลือด ท่านว่า 1000 คน จะรอดสักคนยาก ท่านว่าออกคำเหมือนกันกับปานคำ แต่แดงกว่าปานคำ
4. ไข้ดาวเรือง ให้ครั้นตัวต้องให้ยารสฝาดขม บอกวิธีตรวจวินิจฉัยว่า ถ้าไม่รู้อาการที่แท้จริงให้ใช้เทียนส่องดู ถ้าไข้อยู่ข้างภายใน ให้ด้อมยาน้ำทุ่งให้กินอาการก็จะปรากฏ ถ้าไม่ปรากฏอีกแสดงว่า โรคอยู่ในตับและปอด ถ้าใครไข้วัน 1, 2, 3, สามารถรักษาได้ ถ้าปรากฏขึ้นที่กระหม่อมเป็นดวงลายจะสามารถรักษาได้
5. ไข้ธรรมชาติ ขึ้นที่แขนทั้งสองข้าง เป็นคางแดงยอดขาว
6. สายฟ้าฟาด ให้ปากขม ปากร้อน ผิวแห้ง ตาแดง
7. ไฟเดือนห้า ขึ้นเป็นแถว
8. ไฟฟ้า ขึ้นแดงแล้วกลับคำลง
9. ไฟเขาไหม้ ขึ้นเป็นแผ่นคล้ายมดคันกัด ยอดแหลมให้สะคั่ง บิดตัวทรมนทรมายกระหายน้ำ น้ำลายเหนียว
10. ไข่น้ำ ฝ่ามือฝ่าเท้าเกลี้ยง บิดปวดท้อง และลงบุพโพโลหิตยังมีเน่าให้รักษาถ้าเน่าแล้วอย่ารักษาเลย
11. ลมกาลสิงคลี จะส่งเสียงคังเหมือนลูกผีปอบให้แสบสาใส่

ตำราลักษณะไข้

1.1	ลักษณะตำรา	หนังสือบุคขาว
1.2	ปีที่แต่ง	ไม่ทราบ
1.3	ชื่อผู้แต่ง	ไม่ทราบ
1.4	ขนาด	กว้าง 11.5 เซ็นติเมตร ยาว 18 เซ็นติเมตร
เขียนตามแนวนอน จำนวน 104 หน้า สภาพค่อนข้าง
สมบูรณ์
1.5	รูปแบบคำประพันธ์	ร้อยแก้ว
1.6	ลักษณะตัวอักษรที่ใช้	อักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ . 2357
1.7	ภาษาที่ใช้	ภาษาถิ่นใต้
1.8	จำนวนตำราภายในเล่ม	จำนวน 133 ขนาน
1.9	เนื้อหา	

@ สัททิการิยะ ท่านกล่าวไว้ลักษณะไข้ทั้งปวงให้คนทั้งหลายรู้จักเพศไข้ทั้งปวง
แลนาม (ชำรุด อ่านไม่ได้) ขึ้นก็มีบ้างถ้าไข้สะท้อนร้อนสะท้อนหนาวแลเสียวทั่วสรรพางค์กาย
ประคุดคังสันนิบาตก็ดี ประคุดคังปลา (ชำรุด อ่านไม่ได้) ให้ชักตีนมือก็ดีลูกตาแดงก็ดี เป็น
สายโลหิตตัวร้อนประคุดคังเปลวไฟก็ดี แลไข้ลาดสาดประคุดคังบุกมุดทั่วทั้งตัวก็ดี แดงก็ดีมีบ้าง
เป็นลูกผักกาดต่อนักสำแดงนั้นแล ถ้าขาวยอค้ำแลฟกขึ้นมา ท่านว่ามะเร็งทุมให้เร่งแก้เถิด ถ้าเขียว
เป็นแก้วเกลื่อนไปเหมือนสังวาลย์พระอินทร์ ถ้าหญิงขึ้นซ้าย ชายขึ้นขวา เร่งรักษาเถิด ถ้าขึ้นคันทา
ทั้งสองเป็นหนองเขียวก็มีเป็นสีลูกหว้าก็มี ท่านให้แก้แต่อ่อนเทิด ถ้าคล้ำลาย เปื่อยเน่าแล้วตาย
อย่ารักษาเลย ถ้าส่งเขียนคูประคุดคังลูกจิงจานเป็น(ชำรุด อ่านไม่ได้) อยู่ในนี้ ท่านว่าชื่อมหาเมฆ
ให้แก้จงพถันเทิด อนึ่งลักษณะคาศก็เหมือนกันเป็นเหมือนเมธีกไข่ปลาพรายทั่วทั้งตัวให้คลิ้นค้าง
คางแข็งสลบไปถ้าเป็นเห็นออกแล้วประคุดไข่ปลาพรายทั่วทั้งตัวนั้นแล ถ้าออกคำให้ปรากฏขึ้นมา
เหมือนสีครามก็ดี สีเหมือนลูกหว้าก็ดี คังคอกงาก็ดี ตินสันเทาๆ เห็นเป็นเที่ยง ถ้าไข้สะท้อนร้อน
สะท้อนหนาวก็ดี ท่านว่าเป็นปานคำ ถ้าแดงมุดวงเขียวประคุดสีครามเป็นวงกลมท่านว่าเป็นปานคำ
ครึ่งตัวขึ้นมาระส่ำระสายร้อนเที่ยงปางตาย และถ้ามุดเป็นเลือดท่านว่า 1,000 คน จะรอดสักคนทำ
ยาก ท่านว่าลักษณะออกคำแดงเหมือนกันกับปานคำแต่มันแดงกระหวาปานคำ ถ้าไข้ให้ครันตัว
ท่านว่าไข้ดาวเรือง ถ้ามุดคอกลายโคมครึ่งขาจะกินนั้นจำเพาะผาดขมนั้นแลฯ ถ้าไม่รู้แท้ให้เอา
เทียนส่องดูเถิดเห็นสั้นและถ้ายังคุดอยู่ได้หนึ่งไม่ปรากฏเพศให้กินยาข้างภายใน มันขึ้นสั้นแลฯ ถ้า

ประการหนึ่งมีประคองทั้งสี่ยอมมาให้แกมไข่อี้อีแดง และลักษณะไข่ทั้งปวง คือ คงทั้ง 4 จะนั่งก็มีได้ จะนอนก็มีได้ ถ้าขึ้นก็ทรุดนั่งลง คงจะขาดใจตายแล

@ ถ้ากระคองน้ำ ทำให้นอนเมื่อไปประคองเพลิงการและให้คั้นรากเถิบ จนลอกและกระคองทั้ง 4 นั้นมันอยู่แต่วันเดียวแล

@ ถ้าเห็นคำขึ้นได้รักแร้อยู่ขึ้น ให้ขมปาก มักให้ปากขาว มักให้เมื่อไปให้ตื่นตายมีอตาย ชื่อว่า ฟองมุด ถ้าพูดคำดังเถิดทราข ชื่อว่า ไข่มหานิลให้เร่งรักษาเถิด ถ้าไข่อี้อีแดงและไข่ลาด สาค ไข่ทั้งปวงก็ดี ถ้าพูดขึ้นที่คอ หน้าอกแห้งแล้วให้แก้เถิด ถ้าถอยแล้วระวังการจะขึ้นภายในภายนอก ถ้าการขึ้นให้แก้เสียก่อนต่อวางยา ไข่ 4-5 วัน แล้วรักษาเถิด ถ้าไข่ 7,8,9 วัน อย่ารักษาเลย พันกำหนดแล้ว ถ้าจะแก้ให้กินยาภายในเสียก่อน ถ้าเห็นหนักแล้วให้เบาเอายาประทับสำคัญเสียก่อน จึงให้กินยาจึงพ่นยานั้นแล ให้เบาจึงให้กินยาเย็น กินขม ผาด จืด ลักษณะไข่จบเท่านี้แล

@ ถ้าจะให้หูขึ้นเอาขี้คั้นคั้นกินกระทุ้งภายในท่านให้เอารากน้ำนอง 1 เคื่อทุมพอน 1 รากคนทา 1 รากย่านาง 1 ไม้เท้าขามมอง 1 เอาเท่ากันคั้น 3 เอา 1 กินอยู่เท่าใดขึ้นขึ้นขึ้นแล

@ ยาพ่นให้ขึ้น เอาใบส้มขาม 1 ใบวันขอ 1 คินสิว 1 คำลายน้ำสารพ่นแล ๆ ถ้าขึ้นแล้วให้ลงเอา รากผักข้าว 1 ขี้กาแดง 1 คินสิว 1 พ่นลงแล ๆ

@ ยาแก้อี้อีแดง เอาใบขม 1 ใบเฟือง 1 ใบหมากเหมียว 1 หญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 ใบกรูด 1 เอาเท่ากันบดลายน้ำสารพ่นสามวันหนักแต่เบาแล ๆ

@ ยาล้อมดับดับพิษ เอาใบหมากเหมียว 1 ใบมะเฟือง 1 ผักอีไร 1 ใบสะเคา 1 ใบนาค 1 ขมิ้นฮ้อย 1 เอาเท่ากันบดลายน้ำสารกิน ซโลม

@ ยาห้ามอย่าให้ไอ เอาหญ้าเกร็ดหอย 1 ใบอีกหมอก 1 ขมิ้นฮ้อย 1 บดลายน้ำ

@ ยาจุดฝีการทั้งปวง เอารากตำพงกาหลัก 1 ลูกคำคี้ควาย 1 ฝนด้วยน้ำปูนจุด ๆ

@ ยาร้อนภายใน เอาฝนแสนห่า 1 ยอดฮ้อยแดง 1 ผักเมียด บดลายน้ำชาวจ้าวกินโลม ๆ

@ ยาแก้โลหิตทวารทั้งเก้า เอาไฟเดือนห้า 1 ผักคราด 1 รากหนาด 1 เจดพังกี 1 แก่นแสม 1 เทียนทั้ง 5 ดอกบุนนาก 1 การบุน 1 กระเทียม 1 เอาสิ่งละก้อนบดลายน้ำดอกไม้กิน หายแล ๆ

สิทธิการยะ ถ้าไข่อี้อีแดง มันให้เกิดแต่ต้นหลังขึ้นมา มันให้เจ็บ แต่เข้าถึงเที่ยง มันหนาวชมท่านว่าหูขึ้นมาเห็นนอกขาวแดง ถึงที่คำเท่าสองนิ้วก็มี พิจารณาเถิดเห็นขึ้นแล ถ้าให้บังเกิดสะบัดร้อนสะบัดเย็น ให้พิจารณาฝ่ามือฝ่าตีน ถ้าคำเท่าเถิดงา ชื่อว่าสะท้านรรณีแล ๆ

ถ้าไข่ให้ปวดหัวคั้นคั้นขึ้น ชื่อว่า คาวเรืองแล ๆ

ถ้าผุดขึ้นมาเหมือนเกร็ดปลาให้พิจารณา ถางที่มันดำแดง มันลายเหมือนลายโคม ถ้าใช้ สะท้อนหนาวเลี้ยว เย็นตัวก็ดี อันนี้ชื่อว่าลาคสาคกับลมสาริบาดก็เหมือนกันแต่ว่าเป็นต่างกันที่มัน ให้ลงก็มีบ้าง ให้กำมือกำตีนก็มีบ้าง ถ้าผู้ใดไม่รู้จักกำเนิดเพศใช้ทั้งปวงนี้ว่า ผีเข้าผีออกแลฯ

@ ใช้สาริบาดหัวมันแดงกำหนด 7 วัน 14 วันตามเพศเขาแล ดังที่ให้โถหิตตคคคอยู่ใน ท้องแต่เท่าเถิดงาก็พิษกุ่มทั้งตัวเหมือนกับต้องผี ถ้าผู้ใดเชื่อแต่ผีผู้นั้นคงจะตาย ดังที่ให้คลังโคล้ ให้ร้องเล่นรำทำเพลงเหมือน กับคนบ้า ถ้าเป็นคังนี้ให้เร่งแก้เถิด ถ้าผุดนอกตีนขาวหัวดำ ชื่อว่า มะเร็งสหน่วย ถ้ามันคั่งรากขึ้นมาเรียกว่าชื่อว่ามะเร็งนาถาแล ถ้าตีนเหลือง ชื่อว่า การสิงคลี 10 แล เร่งแก้เถิด ดังที่ให้ลงมูกเลือด ถ้าไม่รู้ ว่าลงบิด และใช้หมูนีมันชอบแต่ฝาดขมเย็น ห้ามอย่าให้ นวด จะประคบใช้หมูนีไม่ต้องยาตายแล ห้ามอย่าอาบน้ำร้อน ห้ามอย่าเกามัน ถ้าขึ้นยอดออกไป จนถึงปาก ชื่อว่าใช้ลาคสาคแท้ไชรี ให้เอายานี้ลง

@ เอารากไฟ 1 รากถั่วเครือ 1 คัมภีร์แก้สาริบาดอีคำ, แดงฟิงแล ฯ ถ้าสะท้านหนัก เอาใบเงิน 7 ใบทอง 7 ใบ คำลายน้ำสาริกินชโลมหายเชื่อมแล ฯ ถ้าผุดวงดำแดง เอาทรง บาดาร 1 รากวันขอ 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ฝนด้วยน้ำข้าวกินหายแล ฯ ถ้ามีฟิงเอาเถ่า 1 รากอบเชย 1 จันทน์ 1 ฝนด้วยน้ำข้าวกินหายแล ฯ

@ ใช้หมูนีมันร้อนแต่ตีนถึงหัว เอายานี้ทาตีนมือ เอาใบสะเดา 7 ใบ การหนี 7 ใบ งาช้าง 7 บดลายน้ำข้าวทาตีนมือเย็นแก้ร้อน แก้ฮ้ำปากมือออกด้วยกัน ฯ ถ้าฮ้ำปากมือออก เอาราก ขี้กาแดง 1 ฝนด้วยน้ำข้าวกินหายแล ฯ ถ้าครางนัก เอาใบฝ้ายเทศ 7 ใบ แล้วเอากล้วยเตบถน ไฟ บิดเอาน้ำละลายกินหายแล ฯ ถ้าครางเอารากชะคราม 1 รากขอบนางแดง 1 ฝนด้วยน้ำสาริกินชโลมหายแล ถ้ากระหายน้ำเอารากบัวหลวง 1 รากมะกอก 1 จันทน์ขาว 1 ดินสิว 1 ฝน ด้วยน้ำสาริกินหายแล ฯ

ถ้ามีฟิงเอาเปลือกกอก 1 รากคา 1 รากกระเถก 1 แขน้ำกินหายแล ฯ หรือถ้า อีคำอีแดงพิษกุ่มทั้งตัว ถ้าจะแก้เอาเปลือกแคฝอย 1 ใบถั่วแรด 1 ใบท้องกลางใบมน 1 ใบโก บาย 1 ใบขี้ขม 1 ใบชาลิขม 1 ใบค้างเดิน 1 ใบเหม็ด 1 ใบพริกไทย 1 สายคิง 2 ขมิ้นฮ้อย 1 บดลายน้ำสาริกินชโลมจ้ำพวกอีคำอีแดง พิษร้อนคังเปลวไฟหายแล ฯ

@ ยาจุดฝีการ เอารากนางแย้ม 1 รากกรุด 1 ฝนด้วยน้ำปูนจุดแลฯ ถ้ามีฟิงเอาใบมัน 1 บดลายน้ำปูนจุดแล ฯ ถ้ามีฟิงเอารากวันขอ 1 รากพงกาหลัก 1 ลูกคำคีควาย 1 ปากกาข้างบน 1 ฝนด้วยน้ำปูนจุดฝีหัวเขี้ยวแล ฯ ถ้ารอบทั้งตัว เอาแพงพวย 1 ใบหลอดน้ำ 1 บินการหนี 1 บด

ลายน้ำข้าวกินหายแล ฯ แก้วอีกแล ฯ เมื่อเอารากมะแว้งทั้ง 2 รากกะค่อม 1 พิภูล 1 รากตาล
 เลี่ยน 1 มะรุม 1 ทียบยอด 1 บดลายน้ำมะพร้าวกินหายแล ฯ ถ้าอีกขึ้นหัวปวดหัวฟันกำลัง
 เอารานหางเข้ 1 ใบน้ำเต้าฝ้า 1 คินสิว 1 บดโปกกระหม่อมหายแล ฯ ถ้าลงเอาสน 1 จันทน์ 1
 กระจคอมทั้ง 4 บอระเพ็ด 1 หญ้าแพรก 1 แผล 1 ฝักข้าว 1 ฝนด้วยน้ำสารกินหายแล ฯ

@ แก้วตีนมือเย็น เอารากคาบ 1 รากเหมือด 1 หญ้ากราบ 1 กุ่มน้ำ 1 บอระเพ็ด 1 บด
 ลายน้ำข้าวกินหายแล ฯ แก้วสะอึก ลูกขยอ 1 คัมลายน้ำผึ้งรวง 1 กินหายแล ฯ

@ ใช้ลาดสาคเมื่อแรกล้มไข้ลง ให้ปวดหัวให้ตัวร้อน กระจบร้อนเย็น มันให้ขึ้นที่ฝ่ามือ
 ฝ่าตีน จุกยาลงที่มันเป็นเลือดงาขึ้นมาแล ฯ

@ ขาแก้วโปก ออม 1 หญ้าปากควาย 1 แก่นมหาด 1 แก่นนูด 1 แก่นมะคู้ 1 แกน
 จีเหล็ก 1 แหมसान 1 แก่นขรุ 1 ไม้สัก 1 คัมกินแก้ไอค้ำ, แดง.แล ฯ ถ้าขึ้นที่คางให้คางแข็ง
 เอายานี้แก้ รากจ๊กกาแดง 1 รากฝักข้าว 1 รากวันขยอ 1 ฝนด้วยน้ำทาหายแล ฯ

ถ้ากาน 7 จำพวก ช้ำปากให้ร้องก็ดี ไฟฟ้าต่อวงแก้ว มันให้อูขึ้นมาก็ดี ถ้าจะแก้ให้ตีค่า
 เสียก่อนต่อวงยา เอารากดอกส่วนหนึ่ง 1 เหลาสองส่วน 1 ลูกคำคิคควาย 1 ฝนให้เนื่องอย่าให้
 ขาด หายแล ฯ

@ ขนานหนึ่งเล่า เอาเกลือ 1 ส้าพงทั้ง 4 บดลายน้ำข้าวกินหายแล ฯ ถ้ามีฟิงเอาราก
 ผักไผ 1 ลูกคำคิคควาย 1 รากวันขยอ 1 ฝนด้วยน้ำมูกกินหายแล ฯ ถ้าร้อนทุนทรายเอาราก
 ผักหวาน 1 รากจิงจ่อ 1 หัวค้ำ 1 รากพงลาย 3 รากคันทรง 3 ราก บดลายน้ำข้าวข้าวชโลมแล
 ถ้ามีฟิงเอารากคาฝนด้วยน้ำสารพันแล ฯ

ถ้าไข้เหนือสาริบาดตาเหลือง ให้เจ็บคอ เอารากมะพร้าว 1 หมากผู้เอาทั้ง 5 หัวขมิ้น
 อ้อย 1 รากวันขยอ 1 มะเฟือง 1 คิงู 1 ฝนด้วยน้ำแล แก้วกานคอแล ฯ

@ ใช้เหนือแก้สาริบาด แก้วกานในคอ ออก เอัจฉันทน์ทั้ง 2 ติเสียด 1 เกสรบุณนาค 1
 เกสอนบัวหลวง 1 ฟันฉันแดง 1 เขาควยขาว 1 ลูกบิณกานี่ 1 น้ำสารทอง 1 รากกล้วยเต็บ 1
 รากหมากสง 1 บดลายน้ำร้อนกิน แก้วกานในคอแล ฯ ถ้าไข้เหนือสาริบาดแก้เส้น เอาใบชบา 1
 ใบคราม 1 บดโปกหม่อมแล ฯ

ถ้าไข้เหนือขึ้นตา เอารากครอบ 1 ครั้งคิบ 1 ฝนด้วยน้ำนมแม่ฆ่ายหอยอดตาแล ถ้าไข้
 เหนือขึ้นในอกคอ เอาลูกม่วงพิมเสน 1 หมากคิบ 1 กรามแรด, ช้าง 1 น้ำตาลทราย, โหนด 1
 คินสิว 1 เกลือสินเธาว์ 1 บดลายน้ำผึ้งรวง, น้ำตาลทรายขาว ห่อผ้าขาวอมแก้คอแล ฯ

ถ้ามีฟิงเอารากส้มกุ้งช้าง 1 ซ่อม 1 เกลือผูก 1 คินสิว 1 บคลายน้ำกินแล ๑ แก้วไข่
เหนือสาริบาด ให้ไว้เพื่อริดควง เอาศคาทั้ง 2 บุก 1 เกลือ 1 อุดพิศ 1 พริก 1 ชิง กระทบ 1
ยานี้บคเอาสิง 1 คองคิง 1 เปลือกรัม 1 รัมหัดลงแต่หน้อยกินแก้ริดซี่แล ๑

@ ไข่เหนื่อขึ้นในอกเอาจันท์แดง 1 จันท์ขาว 1 ชิงแห้ง 1 หอม 1 สมอโท 1 สมอ
ภิกภ 1 รากทนต์ 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 เอาสิ่งละ 2 คัมก็ได้ หลามก็ได้ หมาก 9 คำ ทียน
เต็ม 1 กินหาย ถ้าไข่เหนื่อเอาหญ้าแพรก 1 ใบบัวหลวง 1 ใบแก 1 ขมิ้นอ้อย 1 ใบสวาด 1
คำลายทาหายแล ๑ ถ้าไข่เหนื่อให้เจ็บท้อง จักอกให้ร้อนปลายมือปลายตีน ให้ร้อนที่สูง หัว
สรรพางค์ตัว เมื่อจะแก้ เอายานี้ลง เอาสมอโท 1 มะขามป้อม 1 จันท์แดง 1 จันท์ขาว 1
แฝก 1 ไม้สัก 1 ขรี 1 ลูกเอ็น 1 ลูกชี่กา 1 รากจิ้งจ่อใหญ่ 1 รากพาโหม 1 ผักราก 1 พริก 1
ยาคำหนัก 1 คัม 3 เอา 1 กินหายแล ๑

@ ถ้าหกลิดขึ้นคอ เอาทรงบาดาน 1 ลูกคำคิกวาย 1 นิลโพลี 1 ผ่นด้วยน้ำสาริกินหายแล
ยาแก้วไข่ เอารากผักหวาน 1 รากอบแถบ 1 รากวันเมา 1 รากผักข้าว 1 รากลสาร 1 รากคาค
ลง 1 รากไม้เท้าขาม่อง 1 จันท์ขาว 1 เท่ากันบคลายน้ำสาริกินชโลมแก้ร้อนแล ๑

ถ้าไข่เข้าศรีโทษ เอารากคุม 1 รากเคือทุมพอน 1 รากหัดคคุมเทศ 1 รากมะนาว 1 ราก
คนทา 1 คัมกินหายแล ๑

@ มหานิลแท่นทอง เอากำมะถันทั้ง 2 ทศกอน 1 หัสคุม 1 งวงโคนค 1 สะแกเผา 1
เกลือสินเชาว์ 1 มุคโคคำ 1 ทองคำ 1 ระวังสรรพพิษ 1 โกรฐทั้ง 5 บินกาหนี 1 พิมเสน 1
การบุน 1 ยาคำ 1 น้ำสานทอง 1 ลูกจันท์ 1 คอกจันท์ 1 กานพลู 1 หอยสังข์ 1 หอยมุก 1
หอยหรม 1 หอยขม 1 หอยโขง 1 ปูนหิน 1 บคลายน้ำส้มสำกักระทุ้งไข่ทั้งปวงแล ๑ ถ้า
คางแข็งละลายน้ำคาลทศกอน ถ้าปวดศรีษะ ลายน้ำคอกไม้กินชโลม ๑ ถ้าอนมิหัดบลายน้ำฝิ่ง
รง 1 ถ้าหอบลายน้ำจันท์ 1 ถ้าจุกเสียดลายน้ำพิมเสนกินหายแล ๑

@ ยาสว่างอารมณ์ ทำนให้อาจันท์ทั้ง 2 ขรี 1 ชนุด 1 หัวปรอก 1 แฝก 1 คอก
พิกุล 1 บุนนาคสารพี 1 เกสรบัวหลวง 1 เมล็ดจงกน 1 บัวขม 1 สัตบุษ 1 บัวขาว 1 คอก
คานงา 1 คอกจันท์ 1 ลูกจันท์ 1 กานพลู 1 พิมเสน 1 ทั้ง 2 ชมค 1 ขอนคอก 1 ยำพัน 1
นิลพูตี 1 บินกาหนี 1 กระดำพัก 1 มหาگان 1 โกรฐหัวบัว 1 สมอภิกภ 1 สมอเทศ 1 ว่าน
กิบแรค 1 อบเชย 1 ใบห่อม 3 ใบ ใบเส็บครุฑ 1 ใบวันขอ 1 โกรฐน้ำเต้า 1 หัสบงกค 1 นิลบล
1 ประคู้ 1 จันท์นา 1 ลักจัน 1 บัวนา 1 คอกงำปา 1 บคลายน้ำคอกไม้ แก้วทุกพันไข่ บรรคา
ไข่ในชมพูทวีป แก้ได้หมดแล ๑ ลายน้ำข้าว แก้เชื่อมเมือ ลายน้ำคอกไม้แก้วไข่ ถ้าคราง ลาย

น้ำจิ้มจี่ ถั่วเจ็บคอ, ออก, ท้อง ปลายน้ำพืชมเสนกินหายแล ๑ ถั่วไข่เหนียว เอาหมากผู้ 1 หมากเหมียว 1 ไบมะเฟือง 1 ไบขม 1 ไบเพรา 1 รากคาร รากวันขอ 1 คัมกินหายแล ๑

ยาแก้ไข้เอารากผักข้าว 1 รากวันขอ 1 รากเฉียงพร้านางแอ 1 รากขมิ้นเครือ 1 หัวกลตา 1 รากขี้กา 1 รากคนทา 1 รากพุมเรียง 1 ขี้เหล็กทั้ง 5 คำเสาทั้ง 5 คัมกินหายแล ๑

@ แก้หอบเอาผักส้มป่อย 1 บอระเพ็ด คิง 1 ผักเป็ด 1 ภูมะติ 1 บดละเอียด ปลายน้ำ ออกแทรกคินสิวขโลมแล ๑ ถ้ามี่พืงเอารากกะหลอด 1 เปลือกสมป่อย 1 ไบหึ่งหาย 1 คิง 1 คีเกลือ 1 ฝ่นแทรกน้ำตาล กินหายแล ๑

@ ยาโทกหม่อม เอาพาจัน 1 ขมิ้นอ้อย 1 หัวว่านน้ำ 1 คินสอคำ 1 ผักเป็ด 1 บดโทกหม่อม ๑ แก้ทกเอาคาคทั้ง 2 ระยอ 1 รากหมากผู้ 1 รากหมากเหมียว 1 กระหะเยียน 1 รากพรวัว 1 รากคนทา 1 คำขโลมกินหายแล ๑

@ ยาพ่นเอา หญ้าตีนกา 1 ผักข้าว 1 เถามดถึง 1 ไบระงับ 1 หญ้าพังกาบ 1 ไบเฟือง 1 เถาขี้กา 1 ภูมะติ 1 ผักเป็ด 1 คำพ่นแล ๑

@ ยาภายใน เอาหงแดง 1 หัวถั่วพดู 1 เถามวมก 1 คิง 1 คินสอพอก 1 ฝ่นน้ำสารกินขโลมแล ยาภายใน เอารากหงอนไก่ 1 หัวถั่วพดู 1 ผักนึ่งขม 1 มหาคำ 1 ฝ่นกับน้ำกินแล ๑ ถั่วลิ้นค่างคางแข็ง เอาโพบาย 1 เปลือกราชพฤกษ์ 1 ขมิ้นอ้อย 1 รากหงแดง 1 ลูกกอกเผาไฟ 1 บดปลายน้ำสารกินขโลมแล ๑ เอาไส้ขุ่น 1 บด 1 ไบสับรด 1 ฝ่นอมแก้กานในคอแล ๑ ถ้ามี่พืงเอาลูกกอกเผาไฟ 1 น้ำสารทอง 1 น้ำมันคิบ 1 บดขบสำลีอมแล ๑

@ แก้สลดเอารากหัตถุณ 1 ยอดน้ำเต้า 1 ยอดผักไห่ 1 ย่านาง 1 บดปลายน้ำกินหายแล

@ ยาขับพิษอิดำ เอาไบขม 1 เทียนทั้ง 5 โกรฐทั้ง 5 ลูกจันทน์ดอกจันทน์ 1 เถาค้าน 1 ว่านกีบแรด 1 ว่านร้อนทอง 1 สั้งหนี 1 นิลพูลี 1 หัวปรอก 1 มหาศคำ 1 หวายคา 1 บดปลายน้ำสารกินหายแล ๑

ถ้ามี่พืงเอาฝักราชพฤกษ์ 1 มัคกา 1 ขี้เหล็กทั้ง 5 รากส้มป่อย 1 ระงับพิษ 1 รากวันขอ 1 ยาคำ 1 แห้วหมู 1 บอระเพ็ด 1 ขมิ้นอ้อย, โพล 1 รากรัก 1 คัม 3 เอา 1 เมื่อกินแทรกคินสิว 1 หายแล ๑ ถ้ากานลงลิ้นฟกบวมทั้งตัว เอารากชิงเช 1 หางนกยูง 1 ลูกเขยตายหลวง ขายปก 1 คินเป็ดเครือ 1 เฉียงพร้านางแอ 1 รากทนต์ 1 ทั้งนี้หุงคองแต่มันกินแล ๑

@ ยาไข้ประจำยาม เอาพุมเรียง 1 ทั้ง 2 รากคนทา 1 รากพุมพอน 1 ชิงชาติ 1 รากไม้เท้า, หญ้าปากควาย 1 หญ้าแพรก 1 แห้วหมู 1 รากวันขอ 1 คัม 3 เอา 1 กินแก้ไข้จับแล ๑

ถ้าร้อนเอารากกล้วยเต็บ กล้วยน้ำ 1 มะพร้าว 1 ผักข้าว 1 ขี้กาแดง 1 คัมภีร์หายแล ฯ
 ถ้าลิ้นค้ำคางแข็ง เอหาวยขม 1 งวงโดนคเผาไฟ 1 ผักจืดแทงพวย 1 ใบไม้แดง 1 เอา
 เท่ากันบดลายน้ำตาลทศกอนแล ถ้าปวดหัวลายน้ำดอกไม้กินชโลมหายแล ฯ

ถ้าปากแห้งปากเกรียม เอการหนี 1 ลูกคำศีลวาย 1 กานพลู 1 ขอม 1 น้ำตาลทศกอน
 1 บดลายน้ำกินหายแล ฯ

ถ้าเจ็บคอเอาเขากวาง 1 งาช้าง 1 ขอม 1 รากวันขอ ฝนด้วยน้ำตาลทศกอน 1 แทรก
 น้ำกินหายแล ฯ

ถ้าไข้เหนือลงท้องลงเลือดเป็นหัวกุ้ง เอยานี้แก้ว เอากุมคอก 1 รากแก่นบ้าน 1 รากชิงชาลี
 1 ขมิ้นฮ้อย 1 รากวันขอ 1 หญ้าพรก 1 รากคือคิน 1 รากเคือทุมพร 1 เคือเขา 1 ผ่าง 1 เอา
 เท่ากันคัมภีร์แล ฯ

ถ้าไข้เหนือขึ้นที่ลิ้นที่คอ เอหางปลาช่อน 1 น้ำสารทอง 2, 3 คิงูเหลื่อม 1 คองปุนา 1
 ลูกกอกเผาไฟ 1 บดลายน้ำข้าวกินแล ฯ

ถ้าให้ร้อนปลายมือปลายตีน เอารากมะกอก 1 รากผักข้าว 1 ถ้ำหม้อ 1 ผักจืด 1 ใบฝ้าย
 เทศ 1 บดลายน้ำสารกินชโลมหายแล ฯ

@ ยาไข้เหนือ ชื่อว่า ท้านเย็น ให้เอาจันทน์ทั้ง 2 เกสรบุญนาค 1 เกสรสัตบุศ 1 เกสรบัว
 หลวง 1 ข้าวเปลือกหอม 1 เปลือกเฉียงพร้าวนางแอ 1 บดลายน้ำข้าวสารกิน ฯ

ถ้าไข้คอกมูกเลือด เอารากแก 1 รากหลอดน้ำ 1 รากวันขอ 1 ขมิ้นฮ้อย 1 เอาเท่ากัน บด
 กินหายแล

ถ้าใช้น้ำเอาบัวหลวง ลูกมะกอกเผาไฟ 1 รากกล้วยเต็บ 1 ข้าวสารขี้ 1 แชน้ำกินแล

ถ้าหมื่นข้าว เอหญ้าหางช้าง 1 ผักข้าว 1 ตำป็นเอาน้ำ กินหายแล ฯ

ยาหมื่นข้าวเอารากมะตูม 1 ใบคนที่สอ 1 ใบกัญชา 1 ใบบอระเพ็ด 1 บดลายน้ำกินหาย
 แล ถ้าชักยานี้แก้ว เอผักเสี้ยนผี 1 คินสอพอง 1 การบูร 1 ตำลายน้ำข้าวสารกินหายแล ฯ

@ แกลงเอาเฉียงพร้าวนางแอ 1 รากจิงจ้อ 1 ผักเป็ด 1 ขุมเห็ดโท 1 ผักเบ็ย 1 จันทน์
 แดง 1 จันทน์ขาว 1 ขมิ้นฮ้อย 1 บดลายน้ำกินแล ฯ

@ ยาแก้คอ เอการาม 1 นางนูน 1 แมงมุมตายซาก 1 แมงสาบ 1 พิมเสน 1 เล็ดมะนาว
 รากอีก 1 บดลายน้ำกินแล

@ ยาแก้หระ เอาน้ำสานทอง 1 เกลือคั่วกระคองกำง คองปุนา 1 เหมงผรา 1 บดกวาด
 หายแล ฯ

@ ถ้าไข่ป้างเอาเจือจีน 1 พริก 1 จิง,กระเทียม 1 เกลือ 7 คำกินแล ฯ

@ ยาไข่เอารากพารูแดง 1 มะแว้ง 1 หล้าได้ใบ 1 รากมะนาว 1 พริก 7 กระเทียม 7 คำกินแล ฯ

แก้หละเบี่ยจกจัน 1 เขียวหมู 1 ลูกแหงม 1 เทียนคำ 1 หวายป่า 1 บดลายน้ำกวาดแล ฯ

@ แก้หละเอาฝาคีเกลือ 1 จี่ลม 1 การบูรคำ 1 ปลาช่อน 1 น้ำसानทอง 1 บดลายน้ำมะนาว กวาดแล ฯ

@ แก้ไอ เอารากคา 1 หัวกล้า 1 ยอดหวายขม 1 ลูกยอ 1 เขาเตาเหนียวดาน 1 บดลายน้ำผึ้งรวงกินแล ฯ

แก้ลง เอารากเคือคิน 1 ชิงชาติ 1 ฝาง 1 วันขอย 1 ดัมกินแล ฯ

แก้ลง เอารากเคือคิน 1 กลอดน้ำ 1 เปลือกทวน 1 รากมะขาม 1 ดัมแล ฯ

แก้ลง แกบ้าน 1 เปลือกทวน 1 เปลือกมะกอก 1 ไอพุงแกพุงคอก 1 วันขอย 1 นางนูน 1 ฝาง 1 ดัมแล ฯ แก้ไอ ใบเพรา 1 ฝ้ายแดง 1 รากอีกล 1 รากเจือจีน 1 สมอป่า 1 บดกินแล

แก้ไอ รากวันขอย 1 ใบชิงชาติ 1 นิลพู่สี 1 วานกีบแรด 1 สมอเทศ 1 บดลายน้ำข้าวสุกกินแล ฯ

แก้คางแข็ง เอาออกสามยอด 1 นิลพู่สี 1 พริก 1 กระเทียม 1 บดลายน้ำร้อนกินแล

แก้นอนมิหลับ เอาระงับ 1 ผักถืด 1 กำจัด 1 แพงพวย 1 ผีน 1 ยาคำ 1

ทรงบาดาน 1 ผักเครัง 1 อังชัน 1 กระคาดแดง 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ใบเพรา บดโขกแม่ดินแล ฯ

ยาตัดรอก จันท์ทั้ง 2 แก่นมหัด 1 ขรี 1 วันขอย 1 สมอเทศ 1 แสมทั้ง 2 จี่เหล็ก 1 รากมะนาว 1 ขวงหนูน 1 พุทรา 1 ขรอย 1 ราชพฤกษ์ 1 ใบมัดกา 1 กาฝากม่วง 1 พุมคอก 1 รากเคา 1 ไทรโอบโหนด 1 ดัมกินแล

แก้สาริบาดตาเหลือง 1 ตาแดง 1 นอนมิหลับ เอาพริก 1 กระเทียม 1 บดลายน้ำร้อนกินแล ฯ

@ ยาขับพิษไข้ รากคนทา 1 รากมะนาว 1 รากพุดคอก 1 รากมะเฟือง 1 ดัมกินแก้ท้านแล

@ ยาถอนพิษไข้ ไม้รวก 1 หัวกล้า 1 รากข้าพดู 1 ชะออกทั้ง 2 หัวหวายขม 1 แผลงวันขอย 1 กฤษณา 1 ขรี 1 ไม้สัก 1 ภูมคอก 1 ขมิ้นฮ้อย 1 ลูกมะขามป้อม 1 แก่นมหาด 1 โสภูน ใบสะเคา 1 ดัมกินแล

@ ยาโลมดับ เอาใบวงช้าง 1 ใบถั่วแระด 1 รากคา 1 ใบบอระเพ็ด 1 ตำลายน้ำข้าว
กินสามหนแล

@ ถ้าตัวร้อนเมื่อไข้ เอาใบเคา 1 ผักนึ่ง 1 กล้วยน้ำ 1 ผักขวง 1 หญ้าปากควาย 1
แห้วหมู 1 บดลายน้ำข้าวกินแล ฯ

ถ้าทำนร้อน เอาหวายขม 1 หญ้าปัดคอ 1 ผนด้วยน้ำข้าวกินแล

ถ้าอ้าปากมีออก ทองหลางใบมน 1 ลูกมะกอกเผาไฟบดลายน้ำร้อนกินแล

ถ้าลงเอาใบฝ้ายเทศ 1 กาบกล้วยเคี้ยวไฟให้ร้อนบีบเอาน้ำลายนกินแล ฯ

ถ้าพิษเล่นทั้งสารพวงค่าง ปรวดหนาวร้อนระสาย เอาใบถั่วแระด 1 ใบผักเต็ง 1 ท้อง
กลางใบมนเอาใบมัน 1 ใบชิงชาติ 1 ใบขรบ 1 นาง 1 ใบขมิ้นอ้อย 1 ใบชี้เหล็ก ใบแคแดง 1
ตำขโลม อีคำอีแดงหายแล ฯ

ถ้าหอบ ใบสายตึง 1 พริก 1 เอาลูกหนูน 1 ขาดาคางไพล 1 ใบพลูแก 1 กระเพรา 1
ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 ขิง 1 กระเทียม 1 ปูนผง 1 บดลายน้ำขิงกินแล

แก้ร้อน เอารากกล้วยน้ำ 1 รากวันยอ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ผนด้วยน้ำสารกินแล

แก้ร้อนสลบ เอาไพล 1 ใบวันยอ 1 ใบจันทร์ 1 บดลายน้ำกินแล ฯ

@ แก้อีคำอีแดง ขึ้นเป็นเส้นเป็นขุม เอาเทียน 1 รากตาน 1 รากทับทิม 1 มะพร้าว 1
รากตานมอม วันยอ 1 คัม 3 เอา 1 กินแล ฯ

@ ถ้าไข้เหนือ ถ้าขึ้นคอ เอาเหนียวตา 1 น้ำเต้าผา 1 น้ำมะนาว 1 น้ำส้มซ่า บดลายน
น้ำร้อนกินแก้อีคำอีแดงขึ้นในคอ แล ฯ

@ ถ้าลิ้นแตกเอาคินสิวขาว 1 ผิวไม้ร้อ 1 คินสอพอง 1 น้ำสานทอง 1 บดลายน้ำข้าว
อมแล ฯ

@ ยาซูใจ เอารากมะกอก 1 ข้าวสารคั่ว 1 น้ำตาลทศกอน 1 พิมเสน 1 รัมหัดกินแก้
ตาแล ฯ

@ แก่เสลดคี่ขึ้น เอาเปลือกถนนทรี 1 เปลือกเคือทุมพร 1 ลูกมะคำคิควาย 1 ผนด้วยน้ำ
กินแล ฯ

@ ยาพ่นแปรไข้ หญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 ใบมะเฟือง 1 ใบตุม 1 ตำป็นเอาน้ำ
กินก็ได้ 7 วันหายแล ฯ

@ แก่น้ำลายเหนียว เอาสมอโท 1 ใบคำลิ่ง 1 ใบวันยอ 1 สมอเทศบดลายน้ำข้าวกินแล

@ แก่นอนมิหลับ เอารากวันยอ 1 นิลฟูลี 1 ว่านกีบแระด 1 ผนด้วยน้ำกินขโลมแล

@ ขนานหนึ่ง เอาใบหมากผู้ 1 หมากเมีย 1 ใบยม 1 ใบมะเฟือง 1 ขมิ้นอ้อย 1 หญ้า
ได้ใบ 1 ตำลายน้ำข้าวสารกินแล แก้ไข้เหนือแล ฯ

@ สาริบาดเอาใบเตาร้าง กำมือ 1 คัดหัวคุดท้าย เผาไฟให้ไหม้ ใส่ค้อนน้ำใสกินแล ฯ
ถ้าไข้เหนือ เอารากมะนาว 1 ขมิ้นอ้อย 1 รากวันยอ 1 หญ้ากราบ 1 หัวหมู 1 แผล 1
หัวเปราะคัมแล ฯ

@ ถ้าไข้เหนือสาริบาด เอารากขรบนา 1 รากนมหวานดอกขาว 1 หัวหวายขม 1
รากวันยอ 1 รากคนทา 1 คัมแล ยาเย็นเอารากโค 1 รากตะโก 1 วันยอ 1 สะท้านทั้ง 5
ขมิ้นเครือ 1 มะแว้งเครือ 1 พริก 7 กระเทียม 7 จุกหูนี้ 1 คัมแก้ไข้เหนือแล

@ ขนานหนึ่งเอา เอาโกฐทั้ง 5 ปริศนาถัมพัก 1 ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กานพลู 1
บดลายน้ำตาลทรายกินแล ฯ ยาดีเอาปรัง 1 ฝนกับน้ำสารกินแล

@ ขนานหนึ่ง เอาหัวกา 1 ลูกบิณฑาหนี 1 ยาฝัน 1 ฝนกับน้ำคิง 1 โจ้ขึ้นมาหายแล ฯ
แก้สลด เอาแกนสับประค 1 ขี้แมวหูน 1 ตำลายน้ำดอกไม้กินแล ฯ
ยาสงหม่อม เอากำยาน 1 มหาหิง 1 หยาคำ 1 วานหางจรเข้ 1 บดโขกหม่อม
แก้ผูกท่าเบา เอาใบสับประค 1 ลูกมะกอก 1 ถั่วผี 1 รง 1 แกลบกลวง 1 บดทาห้อง
น้อยถ่ายแล ฯ แก้คอติบ เอาเถื่อนใบปรัง 1 เถื่อนส้มป่อย 1 เถื่อนมะกอก 1 น้ำตาลกรวด 1
บดกินแล

@ ถ้าเย็นจะให้ร้อน เอาวานหางช้าง 1 ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 ใบผักหมแดง 1
กระเทียม 1 ใบพาโหม 1 โพล 1 รากข้าวพลุ 1 ตำเอาน้ำหยันพ่นแล ฯ

ขรี 1 ชลูด 1 แผลหอม 1 อบเชย 1 เทียมเอาเปลือก 1 ลูกผักชี 1 ปริศนา 1 กสรัก 1
ขอนดอก 1 เกสรบัวหลวง 1 ทั้งสอง ดอกนูนนาค ดอกสารพี 1 ดอกมะติ 1 ดอกพิกูด 1 ลูก
กสรักช้าง ขอนดอก 1 ลูกบัวหลวง 1 ยาทั้งนี้บดลายน้ำข้าวแทรกน้ำตาลกินแล ฯ

@ รากลายน้ำลูกยอคัม ลงบดลายน้ำจันท์ทั้ง 2 ลงโตรก ลายน้ำปูนใสกิน ถ้าไข้เชื่อม
เมือ ลายน้ำดอกไม้กินแล ฯ

@ ยาชื่อหอมพรมภักท่านให้เอาจันทน์ทั้ง 2 ปริศนา 1 กสรัก 1 โกฎเชียง 1 โกฎ
หัวบัว 1 ชมด 1 พิมเสน 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกนูนนาค 1 สัก 1 ขรี 1 ดอกพิกทอง 1 ยาทั้ง
นี้เอาสมเข้ากัน บดท่าแห้ง ลายน้ำดอกไม้แก้เชื่อมเมือ แก้ลิ้นคางแข็ง ไข้ไม่ป็นสมประคี่แล

@ ยาสุคไสยาสน์ แก้วไข่นอนมิหลับ ให้ระสำระสาย ท่านให้เอาจันทร์ทั้ง 2 เกสรบัว หลวง 1 ปริศนา 1 ก่อรำกัก 1 ลูกจันทร์ดอกจันทร์ 1 สนเทศ 1 การบูร 1 สค้าน 1 รากข้าวปลู 1 ครีตุก 1 การบูร 1 ยาทั้ง นี้เอาอย่างละ ๒ บคน้ำดอกไม้เป็นกระสายทำแท่งไว้ลายน้ำกินแก่นอนมิหลับแล ฯ

@ เนาวโกฐโอสถิตตา เป็นยา ยา 4 สิ่งนี้ จึงจัดคักมา แต่ คัมภีร์เทศ ประจงปามรุงให้เอา อบเชยทั้งสอง 1 อำพันทอง ก่อรำกัก 1 พิมเสน 1 แก่นสน 1 โกฎทั้ง 9 ขอนคอก 1 ชมด 1 แก่นจันทร์ 1 เทียนทั้ง 5 ลูกกานพลู 1 ฝรัน 1 ดอกจันทร์ ปริศนาว่านางคำ 1 อำพันขี้ปลา 1 น้ำมาลาเทศ 1 กำหยาน 1 ว่านร้อนทอง 1 พิมเสน 1 ไม้ตะไคร้หอม 1 แผลกหอม 1 หยา 20 สิ่งบคทำแท่นไว้ลายน้ำดอกไม้แทรกกุหลาบกินหายแล ฯ

@ ยาชื่อสุคนธรสแก้สรรพไข้ทั้งปวงแล ฯ ท่านให้เอาโกฐทั้ง 9 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ 1 กระจวน 1 กานพลู 1 ชลูด 1 อบเชย 1 ว่านร้อนทอง 1 ว่านนางคำ 1 อำพันขี้ปลา 1 ปริศนา 1 ก่อรำกัก 1 ขอนคอก 1 ชมด 1 ทั้ง 2 พิมเสน 1 แก่นสน 1 จันทร์หอม 1 อำพันทอง 1 กำหยาน 1 หญ้าฝรัน 1 ใบพิมเสน 1 แผลกหอม 1 ตะไคร้หอม 1 ยาทั้งนี้ เอาเสมอภาค บคทำแท่นไว้ลายน้ำขาวข้าวกินแก้วไข้ตามระดู แล ฯ

@ ยาพิมโสดค ท่านให้เอาเกสรบุณนาค 1 เกสรสารพี 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกพิฤด 1 ดอกสำเจียก 1 งาช้าง 1 จันทร์ทั้ง 2 ดอกมะลิ 1 ชมด 1 พิมเสน 1 ปริศนา 1 ดอกจันทร์ 1 ดอกสาวหยุด 1 คินสอพอง 1 เมล็ดแดงโม 1 แก่นสน 1 หัสบงกต 1 เกสรบัวเดือน 1 ดอกคานงา 1 ดอกกาหลง 1 เขากวาง 1 อำพันดี 1 บคทำแท่นไว้ ถ้าไข้ลายน้ำดอกไม้กินหายแล ฯ

ถ้าลง ลายน้ำขาวข้าวกินหายแล ถ้าปวดหนายนัก ลายน้ำขี้มันฮ้อยกินหยุดแล ฯ

ถ้าไข้มีพิษจะถอนพิษไข้ลายน้ำเบากินหายแล ฯ

@ ยานี้ชื่อ สัทธาคุณ แก้วไข้ทั้งปวง ท่านให้เอาชุนด 1 เกสรบุณนาค 1 เกสรสารพี 1 เกสรบัวหลวง 1 เกสรสัตบุค 1 ดอกมะลิ 1 ดอกพิฤด 1 จันทร์ทั้ง 2 ปริศนา 1 ก่อรำกัก 1 แผลกหอม 1 เปราะหอม 1 โกฎบัว 1 ยาทั้งนี้ เอาเสมอภาค 1 เอาน้ำดอกไม้เป็นกระสายทำแท่นไว้ลายน้ำดอกไม้แทรกน้ำตาลกินแก้หัวโหยระทวยแก้สรรพพิษไข้ ทั้งปวง ปาบัดโรค ทั้งปวงหายแล ฯ ให้ท่านทำไว้สำหรับตัวเถิดไว้แก้เมื่อจนตัวแล ฯ

สิทธิการิยะ ธาตุทั้ง 4 กำเรียบด้วยยาธาตุกำเรียบมันให้เย็น ราก ให้ห้องขึ้น ห้องพองและลมถันในห้อง ให้เสียงคังต่างๆ ท่านให้เอาชะเอม 1 พักแพ้วแดง 1 รากหนคี่ 1 รากจิงจ้อใหญ่ 1 ทั้งนี้เอาเสมอภาค คำลงลายน้ำสีรงวงกินแก้หัวโหยกำเรียบแล ฯ

ถ้าแก้ววาโยธาตุมันเป็นผอมเหลือง ให้ทคห้อง กินอาหารมิได้ให้อิ่มไปด้วยวาโยธาตุ ให้ยาแก้ววาโยธาตุด้วย ให้เอาพริกอ่อน 1 ชิงแห้ง 1 หญ้ารังกา 1 เอาเท่ากัน ตำผงถายน้ำมัน, น้ำผึ้ง ก็ได้ แก้ววาโยธาตุด้วยแล ฯ

@ ยาแก้เตโชธาตุกำเร็บ มันให้สกัดออกใจ ให้โอให้กำเร็บ เป็นริดควงโมงทำให้ท้องขึ้น ท้องพอง ให้ปวดมือ ตีน ท่านให้เอาถั่วดำ 1 โกรฐเหมา 1 ขอม 1 มะขามป้อม, รากโครตัน 1 เปราะป่า 1 รากหวาด 1 หญ้ารังกา 1 เท่ากันตำเป็นผง 1 ถายน้ำร้อน , นมโค กินแก้เตโชธาตุกำเร็บแล ฯ

@ ยาแก้เตโชธาตุด้วย ให้เจ็บอกใจ ให้โอ มงคร่อ และให้ทนท้องทำยาเตโชธาตุด้วย ท่านให้เอาว่านน้ำ เปลือกมูกมัน 1 ลูกผักชี 1 ระเหยียด 1 ชิงแห้ง 1 คีปติ 1 เกลือเทศ 1 เอาเสมอภาคตำผงถายน้ำผึ้งรวง กินแก้เตโชธาตุด้วยแล ฯ

@ ยาแก้เอาไปธาตุกำเร็บ มันให้ท้องพองขัดอุจจาระ , ปัสสาวะ มีตะคอก ท่านให้เอาผักแพ้วแดง ลูกผักชี 1 เปลือกมูกมัน 1 ว่านน้ำ 1 หญ้ารังกา 1 เอาเท่ากันตำผงถายน้ำร้อนกินแก้เอาไปธาตุกำเร็บแล ฯ

แก้ววาโยธาตุด้วย มันให้สกัดออกให้ขัดอุจจาระปัสสาวะ ให้ผอมเหลืองท้องพอง เป็นประการต่างๆ ให้ทำยาแก้ทำให้เอาผักแพ้วแดง 1 เปลือกมูกมัน 1 รากเหยียด หญ้ารังกา 1 เอาเสมอภาคตำผงถายน้ำผึ้งรวง น้ำร้อนกินแก้เอาไปธาตุด้วยแล ฯ

ยาแก้ปิตตวิธาตุกำเร็บ มันให้เจ็บท้อง เจ็บตัวทั่วสรรพางค์กาย มันเจ็บทุกเส้นขนแล ฯ ให้ลมตีขึ้น ในท้อง แล้วให้เป็นประการต่างๆ ท่านให้ทำยาแก้ ให้เอาคีปติ 1 ลูกค่อมอ่อน 1 เสมอโท 1 ว่านน้ำ 1 ใบเจตมุนเพลิง 1 เอาเสมอภาค ตำผงถายน้ำผึ้งรวงกินแก้ปิตตวิธาตุกำเร็บ

@ ยาแก้ปิตตวิธาตุด้วย ให้เจ็บท้อง ให้ท้องขึ้น ท้องพอง ถ้าไม่รู้สมมุติว่าเป็นริดสีดวงแดง ให้ผอมเหลือง ให้เสียดสันหลังแล้วกลายเป็นหนองให้ดกฟูโพโลหิต ตามทวารหนักเบา ถ้ายาไม่ชอบก็ถึงกิริยาแล ฯ ท่านให้ทำยาแก้ เอาลูกค่อมอ่อน 1 ดอกบุญนาค 1 ลูกพิลังกาสา 1 สัตบุต 1 พาโหม 1 หญ้าลูกเคถ้ำใบระงับ 1 ใบท้องกลางน้ำ 1 ยาแปล่ง 1 สิ่งละ 2 ไพ 1 ผื่นหนัก 1 ไพ ตำผงถายน้ำร้อนกินแก้ปิตตวิธาตุ เพื่อน้ำเหลืองแล ฯ

@ ยาแก้ปิตตวิธาตุออกจากตัว ท่านให้เอาตะเข้เภา 1 เขากระปือเภา 1 หอยขม 1 จีไค 1 นอแรด 1 ยาทั้งนี้เอาเท่ากันเผาให้ไหม้ แล้วเอากระเทียม 1 ลูกจันทน์ 1 คีปติ 1 หัวหมู 1 เท่ากันตำผงถายน้ำกินแก้ปิตตวิธาตุออกจากตัวแล ฯ

@ ยาบิณณ (เบญจกูด) เอาสลอด 1 รากข้าพหูส่วน 1 สะค้าน 2 ส่วน 1 จิง 4 ส่วน คีปติ 8 ส่วน เจตมุนเพลิง 16 ส่วน 1 คำผงไฉไลยน้ำเทียม น้ำขามเปียก 1 กินกะได้ ๑

@ ยาชื่อว่าคงคาทิพย์บำรุงธาตุทั้ง 4 ให้บริบูรณ์ท่านให้เอาโกฐสอ 1 เทียน, คำแดง ลูกจันทน์ 1 จันทน์ทั้ง 2 กานพลู 1 บันกานี่ 1 เสียดเทศ 1 ซอเทศ 1 สมอเทศ 1 ลูกมะขามป้อม 1 ลูกผักชี 1 พริก 1 จิง 1 คีปติ 1 ส้มระวงทั้ง 2 รากโครเครีอ 1 ขมิ้นชัน 1 แก่นสน 1 เจตมุนเพลิง 1 สะค้าน 1 ว่านน้ำ 1 พรหมมิ 1 เจตตะพังคา 1 พิลังกาสา 1 ลูกมะตูมอ่อน 1 ใบสวาท 1 ใบสเหนียน 1 หญ้าขี้มอม 1 หญ้าปากควาย 1 หัวกระเทียม 1 ดอกบุนนาค 1 พิมเสน 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดทำแทนไฉไลยน้ำเหส้า , น้ำร้อน ก็ได้ไลยน้ำสะค้าน น้ำตาลทศกอนกินวิเศษนักแล ๑ แต่ดอกอังกาบเอาเท่ายาทั้งหลายแล ๑

ยากินแก้ธาตุทั้ง 4 ให้บริบูรณ์แล ๑ ถ้างท้องแก่ริดดวงเลือดออกตามทวารทั้ง 9 แล ๑ เสมหะไม่เป็นปกติให้เจ็บทวารให้เจ็บอก เจ็บใจ เจ็บท้อง แก้วฝืนสำไส้ แก้วเสลดแก้วสะอึก ราก แก้วพยาธิที่เกิดตามฤดูคูนักท่านค้ำไว้ 1 โปทอง 1 แล ๑

@ ยาจำเริญธาตุ ท่านให้เอาเทียนคำ 1 เปลือกมูกมัน 1 ลูกผักชี 1 ว่านน้ำ 1 ลูกมะตูมอ่อน 1 หัวหมู 1 จิงแห้ง 1 เจตมุนเพลิง 1 โกฐสอ หรือโกฐเหมา 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคคำผงไลยน้ำจิงน้ำร้อน

@ ยาจำเริญธาตุให้เป็นปกติให้อุบายอาหาร แก้มเป็นก้อนในท้องด้วยแล ๑

@ ยาสว่างอารมณ์เป็นจำเริญธาตุ เมื่อใช้ท่านให้เอาลูกจันทน์ 1 ใบกระวาน 1 ลูกกระวาน 1 กานพลู 1 โกฐสอ 1 ขอนคอก 1 ดอกบุนนาค 1 ดอกอุบล 1 เทียนคำ 1 ลูกเอ็น 1 จันทน์ทั้ง 2 อบเชย 1 คีปติ 1 จิงแห้ง 1 ขาแห้ง 1 รากขี้มอม 1 รากพุงลา 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคคำผงไลยน้ำคานน้ำร้อน ไลยน้ำจิง กินหายแล ๑

@ ยาต้มแก้สาขบาคเข้าเส้น ท่านให้เอาขี้เหล็กทั้ง 5 1 แก่นแสมทั้ง 2 สะค้าน 1 รากข้าพหู 1 หัวเหว 1 ตรีผลา 1 ลูกค่อม 1 ก้านเคา 1 ใบมัดกา 1 ฝักราชพฤกษ์ 1 ยาทั้งนี้เคี่ยวให้งวดคอกิน ยานี้ใช้มากแล้ว

@ ยาหลวงทำใจดี ท่านให้ประกอบไข่ออกคำแดง ลาดสาคประกาย คาคสาคมงคล สัพพชวน ป่านคำหรือแดง สายฟ้าฟาด แสงพระอาทิตย์ กระจิน สังกวาลย์พระอินทร์ กานสิงคลี และไข่เหนียว ไข่สาริบาด ให้กินยาเสียก่อนจึงแก้ภายใน ล้อมคับคับพิษ คัมภินมิเท่าใดขึ้นมาสิ้น แล ๑ เอาหญ้ารากขาว 1 ย่านนาง 1 รากชุมเห็ด 1 รากทับทิม 1 บดทำแทนไฉฝนกินหายแล ๑

@ ยาต้มล้อมดับเมื่อแรกไข้ให้เอารากอีก 1 มะเขือขื่น 1 มะแว้ง 1 หัวคลา 1 ย่านาง 1 ผักข้าว 1 รากพุ่มพาม 1 ขี้กาแดง 1 ยาแปดสิ่งน้ำ ต้มกินแก้ดอกค้ำแดง แก้ทั้งสาทิบาด ชัดข้อ และร้อน, แสบ ภายใน ถ้าปวดนัก มีฟังต่อถึงกำหนด 7 วันแล้วให้คำเข้าเขียวก็ดี ถ้าตัวร้อนนี้ ขึ้นใน 3 วัน 7 วัน เร่งให้เอายานี้แก้เถิด เอารากนมแมว 1 ชุมกาทั้ง 2 หัสคุณ 1 พัดแพวดัน 1 หัสคุณดอกแดง 1 พิษขนาด 1 ค้อนกล้อง 1 ขี้กาแดง 1 ยางทราย 1 ยาสิ่งนี้ต้มให้ร้อนแกภายในแล ฯ

@ ยาแก้มอมีน เอลูกคำดีควาย 1 เคาไฟ เขากวาง 1 น้ำเต้า 1 หญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 ใบสมิ 1 ใบฝ้ายเทศ 1 ใบยม 1 ใบเฟือง 1 ใบคอม 1 ยาทั้งนี้ทำเป็นแทนไว้ ผ่นด้วยน้ำจันท์แดง, ขาว กินแก้เชื่อมเมื่อหายแล ฯ

@ ยาแก้ร้อนกระหนกระหาย เอารากผักหวาน 1 รากน้ำนอง 1 หัวว่านน้ำ 1 มะกล่าเครือ 1 หัวคลา 1 รากขี้กาแดง 1 ยา 6 สิ่งนี้บดทำแทนไว้ลายน้ำจันท์น้ำอ้อยแดง กินแก้มอมีนแล ฯ

เอาหญ้าแพรก หญ้าปากควาย 1 ใบสมิ 1 ใบฝ้ายเทศ 1 ใบยม 1 มะคอม 1 ยาสิ่งนี้ทำ แทนไว้ลายน้ำจันท์ น้ำอ้อยแดง กินแก้มอมีนแล

@ ยาแก้มีนเอาหญ้าแพรก 1 หญ้าปากควาย 1 ใบพรมมิ 1 ตานอ้อยแดง 1 ใบฝ้ายเทศ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ใบผักเป็ด 1 ใบน้ำเต้า 1 เปราะ จันทน์แดง 1 , ขาว 1 พิมเสน 1 ยาสิบสิ่งนี้บดทำ แทนไว้ลายน้ำขาวข้าวกินหายแล ฯ

@ ยาแก้เชื่อมเมื่อ เอัจันทน์ แดง 1 ขาว 1 สน 1 งาช้าง 1 เขากวาง 1 ใบพิมเสน 1 สัมปอ 1 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกคำดีควาย 1 คาอ้อยแดง 1 ยา 10 สิ่งนี้ ทำแทนไว้ลายน้ำอ้อยแดง, จันท์, กินแล ฯ

@ ยาขโลมแก้ร้อนใน ย่านาง 1 ทั้งรากทั้งใบ ใบมะขาม 1 คินสิวขาว 1 ลายน้ำขาว ข้าวทั้งกินทั้งพ่นเอารากคัคเค้า 1 ใบสับประรด 1 น้ำเต้าขาว 1 งวงพร้าว 1 เมือกขาว 1 ทั้งกิน ทั้งพ่นแก้ร้อนแล

@ ยาแก้คอ ให้เอาฝาง 1 เปลือกหอยหรม 1 คินสิวขาว 1 บดละเอียดชุบสำลี อมห้าม คอแห้งแล ฯ

@ ยาแก้ตื่นเย็นมือเย็น ให้เอาผักแว่น 1 ขมิ้นอ้อย 1 ข้าวบุดตำกวาดหายแล ฯ

ถ้าใช้ ถึง 4 - 5 วันแล้ว อ้าปากมียอกให้ร้อน เอาเกสรบัวหลวง ดอกสารพี 1
เฉียงพำนางแอ 1 จันทน์ทั้ง 2 ขาว แดง ยาสามสิ่งนี้บดคั่วน้ำโพล ทำเป็นแท่นไว้ลายน้ำข้าวสุก
กินแก้สลดแก้อ้าปากไม่ออก

@ ยานี้ชื่อว่าทานเทศแล แก้ออกคำแคง ท่านให้เอาจันทน์ขมค 1 จันทน์นา 1 ลูกผักชี 1
เม็ดคักภาค 1 ลูกแว้ง 1 หัวหมู 1 รากขี้กาแคง 1 ลูกค่อม 1 บอระเพ็ด 1 โพล 1
หัวกะชาย 1 บดทำแท่นไว้ลายน้ำจันท์ น้ำคอกไม้ กินหายแล ฯ แก้อ้ามียอก เอาเห็ดไม้แคง 1
เห็ดดินพิมาน 1 เห็ดดินป่าน 1 ยาสามสิ่งนี้ทำแท่นไว้ลายน้ำข้าวสุก กินแก้เจรจามีได้แล ฯ

@ ยาแก้กานจับหัวใจให้เชื่อม เอาพิศขนาด 1 หัวเซ้าฝีมัก 1 ฝักนึ่งเทศ 1 รากย้อม 1
บดทำแท่นไว้ลายน้ำข้าวสุกกินแก้กานจับหัวใจแล ฯ

ถ้ามีฟิงเอาผิวมะกรูด 1 สนม 1 ลูกผักชี 1 โกรฐหัวบัว 1 ใบพิมเสน 1 เขากวาง 1
งาช้าง 1 ช้อ 1 รากเคือย 1 เขื่อนจีน 1 บดลายน้ำข้าวสุกกินแก้เชื่อม ลายน้ำร้อนกินหายแล ฯ

@ แก้ออกบ่งปากมียอก ท่านให้เอาใบผักไห่ ฝักเหนาะ 1 ผิวอ้อยแคง 1 รากลำพอง 1
กาหลก 1 ใบข่อย 1 ใบน้ำเต้า 1 วานนางรำ 1 แมงโย 1 เฒาให้ไหม้ ทำแท่นลายน้ำอ้อยแคงกิน
แก้ลาดสาด แก้กานจับหัวใจด้วยแล ฯ

@ ยานี้แก้พิษไข้ดอนพิษ ให้เอาใบถั่วแระ 1 ใบแระแคง 1 ใบชี้หนอน 1 ใบผักเค็ง 1
ใบชี้เหล็ก 1 ใบทองหลางใบมน 1 ใบฝ้ายแคง 1 ใบพริกไท 1 ใบสมิ 1 ขมิ้นอ้อย 1 บดทำ
แท่นไว้ลายน้ำคอกไม้ ชาวข้าวทั้งกินทั้งโลมแล ฯ แก้พิษสุรา แก้พิษน้ำมัน แก้โลหิต ประคบ
อาบน้ำร้อน กินของผิดแก้ทั้งคงมคด้วยแล ฯ

ถ้าเลือดขึ้นคอตคคอยู่ ให้พริกไท 1 บิงสค 1 คีปลี 1 คินสิวขาว 1 สมอโทสมอเทศ 1
ก่าเคลือ 1 ถ้างอนเอมหากาน 1 นอแระ 1 งาช้าง 1 เขากวาง 1 จันทน์แคง 1 จันทน์ขาว 1
ยาหกสิ่งนี้ ทำแท่นไว้ลายน้ำแก้อับจนแล ฯ

@ เอาใบฝ้ายเทศคำให้แหลก เอากากกล้วยตีบลงไฟให้ร้อนใส่กับน้ำฝ้ายเทศ 1 กินแก้
กลางแล ฯ

@ ยาจุดกานขึ้น เอารากกรูด 1 รากแป้น 1 ฝ่นด้วยน้ำ จุดกานแล ฯ
แก้สอิกเอารากแฝก จันทน์แคง 1 จันทน์ขาว 1 ฝ่นด้วยน้ำข้าวสุกกินหายแล
ถ้ามีฟิงเอาอแระ 1 งาช้าง 1 จันทน์แคง จันทน์ขาว 1 ฝ่นด้วยน้ำข้าวสุกกินหายแล ฯ
ถ้าใช้เมื่อมันให้หน้าเหลือง ตัวร้อน ร้อนในท้องให้เอาเทียนคำ 1 ลูกจันทน์ 1 กุมบก 1
กุ่มน้ำ 1 ลูกชุมอ่อน 1 ยางชาย 1 พัดแพวแคง 1 รากข้าพลุ 1 กระจวาน 1 สะค่าน 1 สมอโท 1

แห้วหมู 1 คนทีสอ 1 ขี้มันฮ้อย 1 บดทำแทนไว้ลายน้ำชาวกินแก้ร้อนแล ฯ ถ้าแก้ร้อนลาย
น้ำจิ้มจี่แล ฯ

@ ยาสมมิด เอาเกสรบุษนาค 1 เกสรบัวหลวง 1 ว่านทึบแสด 1 ว่านร้อนทอง 1
ว่านเปราะ 1 เปลือกเถียงพริ้นางแอ 1 หัวตุน 1 หัวข้าวเย็น 1 ใบสมิ 1 ใบมะตูม 1
ใบพิมเสน 1 อบเชย 1 สน 1 จันทน์ทั้ง 2 ยาสิบเอ็ดสิ่งนี้ทำแทนไว้ลายน้ำดอกไม้ น้ำจิ้มจี่ก็
ได้ กินหายแล ฯ

ถ้าร้อนหนักให้เอาใบข่อย 1 รากผักหวานบ้าน 1 รากย่านาง 1 รากไม้เท้าชายหม่อม 1
รากคาคลอง 1 บดทำแทนไว้ลายน้ำชาวกินทั้งโลมหายแล

@ ยาแก้สะท้าน ให้เอาใบเทียน 1 ใบหนาด 1 แห้วหมู 1 รากบึงบาย 1 เนระพูสี 1
พริก 1 หัวหอม 1 ใบผักเป็ด 1 หมงเหมง 1 ตำเอาน้ำหยันกินหายแล ฯ

ถ้ารากให้เอาตรีตุก 1 สะค่าน 1 รากตาน 1 รากสะค่าน 1 ลูกคำคิลววย 1 คัมกินแก้
รากแล ฯ

แก้สออีก เอามะแว้งคัมค้วยน้ำ สุรากินหายแล ฯ

@ ขนานหนึ่งเอาแวนกขุง 1 เขากวาง 1 งาช้าง 1 เสาไฟ พริก 1 จิง 1 กระเทียม 1
ใส่กินหายแล

ยาแก้ไอ แก้คอแห้ง ท่านให้เอาว่านทึบแสด 1 ว่านร้อนทอง 1 นิลพูสี 1 จงกนการหนี 1
กระดุกูเหลือม 1 ฝนซุมส่าลือมหายแล ฯ

แก้คอแห้งให้เอายามือเหล็ก 1 รากขอม 1 คิงูเหลือม 1 ซุปส่าลือมแล ฯ แก้ลิ้นแห้ง
ให้เอาเถาบัว ฝนซุมส่าลือมหายแล ฯ

ยาชโลมแก้ร้อนภายใน ท่านให้เอาใบมะขามป้อม 1 ใบจี่พร้าว 1 ใบชบา 1 ใบผักบัว 1
ใบผักมลิ้ง 1 ใบชิงชาลี 1 คินสิวขาวชโลมแล ฯ

ยาใช้ร้อนในระสำราสย ให้กระหายน้ำ เอาใบไม้เท้าชายหม่อม 1 กลุ่ม เถาวัลย์เปรียง 1
รากหมากหมก 1 โครหอม 1 หัวคลา 1 ชลูด 1 หัวว่าว 1 สมอทั้งสอง 1 ขี้เหล็ก 1 กั้นเตรา
ขมิ้นฮ้อย 1 รากวันยอ 1 รากหมากสง 1 คัมกินแก้เชื่อมเมื่อหายแล ฯ

ยาแก้ไข้สาชบาด เอาใบหนาด ใบขมเม้า 1 ใบจิว 1 ใบส้มส่า 1 ใบขนุน ใบสุพันนิกา 1
ยาทั้งนี้เอาอย่างละ 18 ใบ คัม 3 เอา 1 กินวัน 7 เวลาหายแล

คัมแก้สารพัดไข้ แก้ทั้งแปร ทั้งฟุ้ง 1 เพกา 1 หัวคลา 1 ขิงชี 1 ย่านาง 1
ไม้เท้าชายหม่อม 1 หมากผู้ 1 ปราง 1 มะเคือ 1 ทองหลางใบมน 1 หญ้าทับหอย

ยาเลือดคางแข็ง เอาสำพัน 1 กัก 1 หัวกระชาย 1 ตะไคร้หอม 1 หาหึ่ง 1 เอาเสมอภาค ตำผงถายน้ำมะนาวกินแก้คางแข็ง เอาสำพัน 1 พริก 1 จิง 1 หาหึ่ง 1 ชมด 1 พิมเสน 1 บดแทนตากให้แห้ง ฝนทาแก้คางแข็ง

@ ยาเลือดเอาพริก 1 + 1 เลือดเกลือ 1 สานส้ม 1 ใส่กะทะคัม ลูกมะกรูด 7 ลูกตัดหัวเสียบทำแทนตากให้แห้งลายเหล้ากินแล

@ ยาต้มแก้เลือดเอาใบไม้แก้ว 1 ใบเทียนไม้ 1 ใบทับทิม 1 รากคุดเค้า 1 ดอก, ใบจำปา 1 คัม 3 เอา 1

@ ยาเลือดถ้าเกิดลูกมีออกตายในท้อง เอาขอดี 1 ตำเอาน้ำพริก 7 จิง 7 เกลือ 9 ปรงลงแต่พอกินออกแล

ถ้ามีฟิงให้เอากล้วย 1 รากอ้อยแดง 1 รากสาฟง 1 รากมะพร้าว 1 รากกล้วยตึบ 1 ไปข้างตะวันออก เอาเท่ากันตากแดดให้แห้ง ตำผงถายน้ำมะนาวกินออกแล ๑ ถ้าเจ็บหัว ลายด้วยยาพิศโดกินหายแล ๑ ถ้าออกลูกแล้วเป็นเหตุด้วยสิ่งใด ๆ ก็คือให้ทสี เอาหญ้าแซมไซก่ามือ 1 ตัดหัวเสียบ ตำเอาน้ำจอก 1 พริก 7 จิง 7 กัก 7 ทิมใส่ลง กินแก้เลือดภายนอกแล ๑

@ ยาทาเลือดตายในท้องเสียให้หมด เอาเจตมูลเพลิง 1 จิง 1 พริก 1 คีปสีเท่ายาทั้งหลายตำผงถายน้ำก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ ออกสำเร็จ ๑

@ ยาจักรระดู เอาผักแว่น 1 ขมิ้นอ้อย 1 พริก 1 กัก 7 ตำเอาน้ำหยันกินทุกวัน ระดูมาแล ๑

ถ้าเลือดขึ้นหัว เอาชงอ 1 ลูกมะกรูด 1 เจตมูลทั้ง 2 กุมน้ำ 1 หัวหอม 1 คองคิง 1 มรัม 1 ทองกลางใบมน 1 ไพล 1 ข่าใหญ่ 1 บดสุมกระหม่อม ถ้าโรคเลือด เอาใบมะตูม 1 ใบราชพฤกษ์ 1 ใบมดก 1 เอาเท่ากันคัม 3 เอา 1 กินแก้เลือดคคแล

ยาต้มแก้ริดสีดวง เอารากชาพลู 1 จิงแห้ง 1 เจตมูลเพลิง 1 คีปสีเชือก 1 หัวทือ 1 ข่าทั้ง 2 ขมิ้นอ้อย 1 ลูกมะนาว 1 ชราทั้ง 5 1 โกรฐบัว 1 ลูกสะค้าน 1 สารส้ม 1 บินกาหนี 1 ลูกกระวาน กานพลู 1 แก่นนน 1 ไข่เน่า 1 พาโหมย่าน 1 พาโหมคัน 1 ผักแว่น 1 รากตะไคร้ 1 ใบตี่สุก 1 เอาก่ามือ 1 เถ้ามีอก 1 รากก่าจาย 1 รากส้มป่อย 1 กะเพราทั้ง 2 หญ้าหนูคัน 1 เป็ด้าทั้ง 2 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคคัมด้วยเหล้ากินแล

@ ยาเคื่อน เอาย่านหมักมา คินสิวคิบ 1 ทาตัวรับเอาน้ำให้กินแล

@ ยาคาลเอารากแมงลัก 1 หัวตะไคร้ 1 รากเพราทั้ง 2 พาโหมต้น 1 พาโหมย่าน 1 รากโหนด 1 ตานโมย 1 ตานคำ 1 ตานแดง 1 ตานหมอน 1 รากชุมเห็ด 1 ขี้มันฮ้อย 1 รากสราด 1 ลูกขี้กา 1 ผ่าสี่เอาสาม ลูกมะกรูด 1 ผ่าสี่เอาสาม บอระเพ็ด 1 พริก 7 กระเทียม 7 ดัมเหล้าครึ่งน้ำครึ่ง

พริกกระเทียม 13 บินมาด 1 แวงทั้ง 2 กำจัดกำจาย 1 คัดเค้า 1 ขมิ้นฮ้อย 1 อย่านมาก เสกด้วยสักกัควา ยาระดุมแล ไบมะขาม 1 ไบส้มป่อย 1 พริก 1 เลือด 1 ยาเลือดแล ฯ

จีเหล็ก คำเสา 1 งวงโหนด 1 เอน้ำคัง ลูกวาน 1 หัวรับหัวปุด 1 ผิวคิปลิเทศ 1 พริก กานพลู 1 โกฎกระดุก 1 โกฎพุงปลา 1 ราทั้งห้า 1 หัววาน 1 ยาเลือดเสียแล อายุ 51 ได้ลูกแล

ส้มปะกาะรียะกาเจยะกาไชยะกาสะริการะรังหะ หะ มะ มะ รัง ผิวน้ำมันหอมแล ฯ

กุมทั้ง 2 เปลือกมะรุม 1 เปลือกบริแหวน ส้มกุ้งช้าง 1 ขิง 1 ข่า 1 กะทือ 1 ไพล 1 หัวกะชาย 1 พริกเทศ 1 คิปลิเชือก 1 ลูกผักกาด 1 กักเจ็ด เพชรสังคาด 1 ยาคำ 1 ยาทั้งนี้ทำแท่นถายน้ำปูนใส ผีและทา ยาผีฟกเป็นหนองใน

เอาหน่อไม้ไผ่สี่สุก 1 พริก กัก 1 ปูนผง 1 เมื่อจะบดนั้นให้เอาถ่านไม้สักที่คืดไฟใส่ด้วย โปกผีหายแล ฯ

เกี่ยวกับผู้ปริวรรต

ชื่อ นายวัฒนา จินดาพล

เกิดวันที่ 28 พฤศจิกายน 2500 ณ บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าอยู่
อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ปัจจุบันรับราชการ ตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 6 โรงเรียน
คีนุกพังงาวิทยายน

ที่อยู่ปัจจุบัน

678 ถนนเพชรเกษม ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา

การศึกษา

- 2521 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง (ป.กศ. ชั้นสูง) วิทยาลัยครูภูเก็ต
- 2523 การศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ. ภาษาไทย - ประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้

ผลงานทางวิชาการ

- แนวทางการปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ 2529
- สถาปัตยกรรมท้องถิ่นพังงา (ร่วมกับคณะ) 2530
- แหล่งโบราณคดีและแหล่งประวัติศาสตร์จังหวัดพังงา (ร่วมกับคณะ) 2532
- วัฒนธรรมพื้นบ้านพังงา (รวบรวม) 2534
- เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชา วรรณกรรมท้องถิ่น (ท 035)
สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2533)

ผลงานวิจัย

- การรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพังงา (ร่วมกับคณะ) (2536)
- โครงการสำรวจรวบรวมตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพังงา (2537)